

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНА КОМІСІЯ З ЖУРНАЛІСТИКИ
ПРИ МІНІСТЕРСТВІ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКЕ
ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВО

ВИПУСК 11

КИЇВ 2010

Свідоцтво про державну реєстрацію видано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.
Серія КВ № 4295 від 13 червня 2000 року

Усі права застережено.

Посилання на матеріали цього видання під час їх цитування обов'язкові

Постановою ВАК України № 3-05/3 від 12. 03. 2008 р.
наукове видання затверджено як фахове із соціальних комунікацій

Голова редколегії,

головний редактор **ВОЛОДИМИР РІЗУН**, д-р філол. наук, проф.

Редакційна колегія: **А. І. Мамалига**, д-р філол. наук (заст. голов. ред.); **А. А. Бойко**, д-р філол. наук; **О. Я. Гоян**, д-р філол. наук; **В. Ф. Іванов**, д-р філол. наук; **О. Д. Пономарів**, д-р філол. наук; **Т. О. Приступенко**, канд. іст. наук; **Н. М. Сидоренко**, д-р філол. наук; **Б. І. Черняков**, д-р філол. наук.

Відповідальний випусковий редактор **Тетяна Скотникова**, канд. тех. наук
Відповідальний секретар **Ніна Вернигора**

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 11 від 24 травня 2010 року)*

Українське журналістознавство : науковий журнал / голова редкол., голов. ред.
В. В. Різун ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 60 с.

Видання упорядковано теоретичними науковими статтями, що базуються на постановці наукових проблем, дослідженні методів, розробці методик та термінології.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, магістрів.

Електронна версія наукового фахового видання передана до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на депозитарне зберігання та для представлення на порталі наукової періодики України. Див.: <http://www.nbuv.gov.ua> (Наукова періодика України).

© Інститут журналістики, 2010

ЗМІСТ

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Шановні автори! (*Відомості про УДК у дослідженнях із соціальних комунікацій.*) *Н. М. Вернигора* 4

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

Трачук Т. А. Розвиток історії української преси у працях науковців початку ХХ ст. 5

МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Ковпак В. А. Концептуальна структура як типологічна ознака культурологічного журналу 9

Городенко Л. М. Концепція викладання фахових дисциплін "Електронні видання" та "Інтернет-журналістика" 14

НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ

Габор Н. Г. Перспективи медійних досліджень в Україні 20

Гвоздєв В. М. Формування критичного мислення аудиторії ЗМІ як умова адекватного сприймання масової інформації 23

ТЕРМІНОЛОГІЯ

Шевченко В. Е. До питання термінології: вид і тип періодичного видання 29

ІСТОРІЯ

Вовк Т. А., Різун В. В. Становлення журналістської освіти в КНУ імені Тараса Шевченка. Відділення журналістики в документах і матеріалах (1947–1953). Частина п'ята: 1951–1952 навчальний рік 38

Шановні автори!

Звертаємо Вашу увагу на проблему визначення номерів універсальної десятикової класифікації для матеріалів, що подаються до редпортфелів наукових періодичних видань, які базуються на дослідженнях із соціальних комунікацій.

При індексації текстів або видань у галузі соціальних комунікацій просимо дотримуватися таких індексів УДК. Кожен УДК має починатися запропонованими трьохзначними індексами, проте далі може бути розширення:

УДК 007 : 304 : 001 (теорія та історія науки соціальних комунікацій);

УДК 007 : 304 : 002 (документація, науково-технічна інформація в соціальних комунікаціях);

УДК 007 : 304 : 01 (бібліографія в соціальних комунікаціях);

УДК 007 : 304 : 02 (бібліотекзнавство в соціальних комунікаціях);

УДК 007 : 304 : 070 (преса, журналістика в цілому в соціальних комунікаціях);

УДК 007 : 304 : 08 (видання змішаного типу в соціальних комунікаціях);

УДК 007 : 304 : 655 (видавнича справа, книжкова справа, поліграфія в соціальних комунікаціях);

УДК 007 : 304 : 004.9 (прикладні соціально-комунікаційні технології);

УДК 007 : 304 : 659.3 (масова комунікація, соціальне інформування, висвітлення суспільних тем);

УДК 007 : 304 : 659 (реклама, інформаційна робота, зв'язки з громадськістю);

УДК 007 : 304 : 659.1 (реклама);

УДК 007 : 304 : 659.4 (зв'язки з громадськістю).

Детальніше за підрозділами наведених позицій дивіться в довіднику:

Універсальна десятикова класифікація : у 2 кн. / за ред. М. І. Сенченка. – К. : Книжкова палата України, 2001.

Нагадуємо, що редакція розпочала формувати редпортфель видання на 2012 рік (випуск 13). Тематика: теорія та історія українського журналістикознавства. Рубрикація: "Історія журналістикознавства", "Методологія й методика досліджень", "Наукові проблеми і завдання", "Термінологія", "Наукова критика", "Постаті", "Конференції, наради, семінари", "Бібліографія Інституту журналістики".

Про вимоги до авторських оригіналів та порядок подання матеріалів до редакції читайте у випуску 9 "Українського журналістикознавства" за 2008 рік.

Адресу редакції подано наприкінці видання.

*Н. М. Вернигора,
відповідальний секретар*

Т. А. Трачук,

канд. філол. наук

УДК 007: 304.001.8(477) "19"

Розвиток історії української преси у працях науковців початку ХХ ст.

У статті розглянуто історико-журналістські праці В. Щурата, В. Ігнатієнка, І. Кривецького (початок ХХ століття), зроблено порівняльну характеристику запропонованих ними періодизацій розвитку друкованих видань в Україні.

Ключові слова: історія української преси, українські журналістикознавчі дослідження, журналістика, розвиток.

Trachuk Tetyana. Development of the history of the Ukrainian press in works of scientists at the beginning of the XX century.

The article considers the historical and journalistic works of V. Schurat, V. Ignatiyenko, I. Krevetsky (the beginning of the XX century). Proposed periodizations of development of printed editions in Ukraine are compared.

Keywords: history of the Ukrainian press, the Ukrainian journalism studies, journalism, development.

Трачук Т. А. Развитие истории украинской прессы в научных трудах начала ХХ века.

В статье рассмотрены историко-журналистские наработки В. Щурата, В. Игнатиенко, И. Кривецкого (начало ХХ века), подано сравнительную характеристику предложенных учеными периодизаций развития печатных изданий в Украине.

Ключевые слова: история украинской прессы, украинские журналистиковедческие исследования, журналистика, развитие.

На початку ХХ ст. помітний внесок в історико-журналістську науку, що тільки-но зароджувалася в Україні, зробили своїми працями В. Щурат, В. Ігнатієнка, І. Кривецький. Ці дослідники, вивчаючи в хронологічному порядку українські часописи ХІХ–початку ХХ століть, прагнули визначити основні етапи розвитку вітчизняної періодики, її головні завдання на кожному з цих етапів та зробили кілька спроб створити періодизацію журналістського процесу. Також вперше було порушено питання щодо зародження української преси. Так, львівський учений Василь Щурат знайшов єдиний примірник польського часопису-одноднівки "Kurjer Lwowski", виданий ще у 1749 р., і у своїй статті "Львівський тижневик з 1749 р." (1907) детально описав це видання.

Однак більшість істориків української періодики – і сучасників В. Щурата, і пізніших періодів – не схильні були вважати "Kurjer Lwowski" першим часописом в Україні. Саме навколо питання виникнення українських періодичних видань розгорнулася досить широка дискусія у 20-х рр. минулого століття. Приводом для неї стала інша стаття В. Щурата "Початки української публіцистики (В соті роковини "Українського вестника")", надрукована у газеті "Діло" (1916).

Вона була написана, за словами самого автора, з нагоди сторіччя перших харківських журналів – "Харьковского Демокрита" та "Українського вестника". У статті В. Щурат "першим органом українства", "гідним відродження російської України", оголосив харківський журнал "Український вестник" [1]. Тобто автор уважав саме харківську періодику місцем зародження і початковим періодом преси в Україні.

Насамперед науковці сперечалися щодо того, "яку пресу вважати українською: чи ту, що вийшла українською мовою, чи й ту, що змістом українська" [2, 43]. Дискусія точилася на сторінках науково-бібліографічного журналу "Бібліологічні вісті" (1923–1930), який видавав Український науковий інститут книгознавства (УНІК), організований у Києві 1922 р. і ліквідований на початку 1930-х рр. Це був в Україні на той час провідний центр наукової думки з проблем бібліографії. Очолював його Юрій Меженко – відомий український бібліограф, книгознавець, бібліотекознавець. Саме Ю. Меженко був також і редактором вищезгаданого журналу "Бібліологічні вісті".

Одним з вагомих результатів діяльності УНІКу стало теоретичне обґрунтування та проведення широкої дискусії щодо зароджен-

ня преси в Україні. Передусім науковцями акцентувалась увага на різних значеннях термінів "початок преси в Україні" (територіально-етнографічний принцип) та "початок української преси" (українськомовний та національно-тематичний принцип). Уперше ці принципи теоретично визначив відомий український бібліограф преси Варфоломій Ігнатієнко у своїх працях "Історія української преси та її вивчення" (1923) [3] і "Українська преса (1816–1923 рр.): Історико-бібліографічний етюд" (1926) [4].

Застосувавши територіально-етнографічний принцип, комбінований з принципом мови, він назвав "першими ластівками" преси, тобто початком періодики в Україні, дві російськомовні газети – "Прейс-Курант" (Одеса, 1809) і "Харьковский еженедельник" (Харків, 1812), а початком уже саме української преси – харківські журнали з 1816 року – "Харьковский Демокрит" і "Украинский вестник" [4, 11–12]. Отже, "Kurjer Lwowski" 1749 року та львівські польсько- і німецькомовні видання кінця XVIII століття В. Ігнатієнком до уваги не бралися.

Учений розробив також свій варіант періодизації історії української преси. Він визначив п'ять її періодів:

1) 1816–1834 рр. – період існування в Наддніпрянській Україні російськомовних або двомовних видань;

2) 1834–1904 – період припинення, внаслідок царської заборони, виходу української преси (окрім альманахів, збірників, окремих журналів) на території Східної України та розвиток української преси в Західній Україні;

3) 1905–1914 рр. – період виходу української періодики в обох частинах України, а також в Європі та Америці;

4) 1914–1917 рр. період занепаду українських періодичних видань по всій території України, існування преси, що видавали полонені українці в таборах Німеччини та Австро-Угорщини;

5) 1917–1922 рр. – період відродження української періодики в Східній і Західній Україні.

Однак слід зазначити, що мало хто з сучасних істориків української преси використовує цей варіант її періодизації. Загалом же першим дослідником, хто системно підійшов до освоєння історії преси в Україні, став Осип Маковей. Саме у його статті "П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики" (1898) [5], надрукований на сторінках "Літературно-наукового вісника", зроблено спробу визначи-

ти певні періоди історії західноукраїнської преси другої половини XIX ст.:

I період (1848–1861) "до виходу "Слова" і першого по 48-ім році, свідомого виступу руських націоналів";

II період (1862–1873) "до голосного народного віча в Галичі, котре треба вважати початком втягнення нашого селянства до суспільної роботи. Се віче устроїло товариство ім. Качковського... З того часу настали і в нашій публіцистиці иньші вимоги, бо в суспільнім життю почав брати участь і селянин";

III період (1873–1898), коли важливими, на думку О. Маковея, були такі події, як "діяльність Драгоманова в Галичині, що дала початок радикальній партії; на Україні знана катастрофа 1876 р., потім 1879 заложене Батьківщини, 1880 р. Діла і Зорі замість Правди, трох органів, котрі свідчили про явний зріст партії народовців" [5, 117–118].

Суттєва хиба цього варіанту періодизації, на думку сучасних дослідників, полягає в тому, що тут розглядається тільки галицька періодика, враховується тільки історія преси в Галичині, без достатньої уваги і зв'язку з загальноукраїнським журналістським процесом того часу.

Повертаючись до розгляду праці В. Ігнатієнка, наголосимо на тому, що у своєму дослідженні він звернувся також і до теми зародження української преси в таборах та еміграції. Він зазначав, що в еміграції діяв Союз Визволення України – партійний орган соціал-демократичного напрямку, який крім політичної боротьби за вилучення України зі складу монархічної Росії, проводив, зокрема, культурно-просвітницьку роботу серед полонених українців в таборах Німеччини та Австро-Угорщини, й видавав у Відні в 1915–1917 рр. "Вісник Союзу Визволення".

Зародком таборової преси полонених українців В. Ігнатієнко вважав "Просвітній Листок", що видавався в 1915 р. в таборі Вецляр в Німеччині. Загалом, як зазначав дослідник, у таборах з'явився спеціальний тип журналу-газети, що виходив один-два-три рази на тиждень. Ці часописи видавали полонені за матеріальною допомогою Союзу Визволення України, і 1916 р. їх налічувалося шість. Видавалися вони в таборах Німеччини та Австро-Угорщини, а саме: у Зальцведелі (двотижневик "Вільне слово"), Раштаті ("Розсвіт"), Фрайштаті, Вецлярі. Існували ці часописи, як вказав В. Ігнатієнко, до повернення полонених в Україну [4, 64–68].

Окремо слід згадати про працю В. Ігнатієнка "Бібліографія української преси (1816–1916)"

(1930), яка є, по суті, бібліографічним покажчиком українських дореволюційних періодичних видань за 100 років [6]. В його основу В. Ігнатієнко поклав територіально-етнографічний принцип у поєднанні з мовним. Саме за цим принципом автор до своєї праці включив всю пресу, що виходила на етнографічній українській території українською мовою, а також пресу, що виходила українською мовою в інших країнах Європи та Америки.

У покажчику зареєстровано 630 назв газет і журналів, розміщених у хронологічній послідовності, а в межах року за алфавітом назв видань. Покажчик складається з двох частин: у першій забібліографована преса, що виходила українською мовою, у другій – двомовна періодика, в якій друкувалися матеріали українською і російською, українською і німецькою, українською і польською мовами, а також преса, що обстоювала українські національно-культурні та політичні інтереси й виходила іншими мовами. Саме сюди включено періодичні видання, які виходили у різних губерніях Росії, у Східній Галичині, на Буковині, Закарпатті, за кордоном.

Кожна з цих частин має такі розділи:

- 1) алфавітний список назв газет та журналів;
- 2) список видавців;
- 3) список редакторів;
- 4) список друкарень;
- 5) список міст, де виходила преса.

Описуючи кожне окреме видання, В. Ігнатієнко зазначав його назву і підзаголовок, місце і роки видання (з зазначенням в квадратних дужках точну дату виходу першого номера), періодичність, видавців і редакторів, адресу редакції і друкарні, формат паперу, кількість передплатників, кількість виходу номерів, додатки.

До покажчика додано таблиці, в яких показано кількісну характеристику розвитку української преси за столітній період.

В. Ігнатієнко часом народження преси українською мовою вважав 1848 р., коли в Галичині з'явився часопис "Зоря Галицька". І з цього моменту розвиток преси українською мовою він поділив на два періоди: перший – "від 1848 до 1904 рр.; другий період – від 1905 до 1916 рр. – період між першою та другою революціями в Росії". Перший період В. Ігнатієнко, своєю чергою, поділив ще й на окремі частини: 1) 1848–1859 рр. – консолідація українських громадських сил Наддністрянщини; 2) 1860–1876 рр. – розвиток преси на Наддністрянщині; 3) 1877–1904 рр. – розвиток

преси на Наддністрянщині з залученням матеріальних та літературних наддніпрянських сил [6, 16].

Доречно наголосити, що ця періодизація В. Ігнатієнка ґрунтується на мовному, територіальному та суспільно-політичному принципах. На думку самого автора, "цей поділ штучний, але він більше відповідає умовам політичного життя того часу й характеризує його, аніж поділ на п'ятиліття, десятиліття та інші механічні періоди часу" [6, 16].

Покажчик В. Ігнатієнка вперше підвів повний баланс української преси (крім альманахів), давши дослідникам бібліографічно описаний первинний фактичний матеріал. Праця В. Ігнатієнка вперше узагальнювала всю українську друковану продукцію за згаданий період.

Важливий внесок у дослідження історії української преси також зробив український історик, бібліограф, пресознавець Іван Кривецький. У журналі "Бібліологічні вісті" 1926 р. він надрукував статтю "Перша газета на Україні (Gazette de Leopold із 1776 р.)" [7], яка через рік вийшла окремим виданням [8].

Головною ж журналістикознавчою роботою І. Кривецького слід вважати книгу "Початки преси на Україні, 1776–1850" (1927) [9]. Вона складається з п'яти розділів, в ній автор розглянув передісторію виникнення і початок розвитку української періодики.

Як учасник вищезгаданої дискусії, І. Кривецький намагався уточнити час появи першої газети в Україні. Проаналізувавши працю В. Щурата про тижневик "Kuryer Lwowski", він прийшов до висновку, що це видання не можна вважати першим часописом в Україні, адже воно не належало до власне періодичної преси, а було лише одноденним листком, виданим з нагоди інтронізації львівського греко-католицького єпископа Льва Шептицького. На відміну від В. Ігнатієнка, І. Кривецький вважав, що перший часопис в Україні, як і перша книжка, з'явився в Західній Україні, а саме у Львові. Це видання – тижневик "Gazette de Leopold" (Львівська газета), що виходив французькою мовою у Львові 1776 р. Першим же національним українським часописом у Львові і на всій Україні, на думку І. Кривецького, стала "Зоря Галицька" (1848), яка видавалась українською мовою.

Перу дослідника належать також статті суто бібліографічного характеру: "Українська преса за кордоном: Статистика і партійна класифікація" (1907) [10], "Українська преса в Галичині в 1918–1919 рр." (1919) [11].

Загалом, І. Кривецький залишив глибокий слід як історик української преси.

Підсумовуючи все вищезазначене, наголосимо, що саме історико-журналістські праці В. Щурата, В. Ігнатієнка та І. Кривецького в цілому засвідчили, що завершився перший період становлення пресознавства як самостійної наукової галузі. За участю цих учених відбулася жвава дискусія про пресу на сторінках журналу "Бібліологічні вісті". У ході дискусії уточнювалася дата появи першої газети в Україні, визначався початковий період української преси. Ця суперечка породила дві точки зору на генезис української періодики, наголошувалося на тому, що треба розрізнити поняття "початок преси в Україні" та "початок української преси". Однак єдиної думки стосовно цього питання тогочасні дослідники так і не дійшли.

Вивчення історичного шляху української преси розвинулося також у напрямі статистично-бібліографічного опису національної періодики. Це безпосередньо пов'язано з діяльністю Українського наукового інституту книгознавства, але його було ліквідовано на початку 30-х рр., коли в Україні бібліотечна справа була проголошена більшовиками розсадником українського буржуазного націоналізму. Більшість же співробітників цього закладу, зокрема й В. Ігнатієнка, було репресовано і знищено.

Процес становлення української преси в дослідженнях вищеназваних авторів розглядався з об'єктивних, національно-державни-

цьких позицій, без ідеологічної кон'юнктури. Однак з моменту утвердження більшовицької влади на території України такі історико-журналістські дослідження впродовж тривалого періоду стали просто неможливими.

1. *Щурат В.* Початки української публіцистики: (В соті роковини "Українського вестника") // Діло. – 1916. – № 57.

2. *Ясинський М.* До питання про початок української преси // Бібліологічні вісті. – 1923. – Ч. 4. – С. 43–46.

3. *Ігнатієнко В.* Історія української преси та її вивчення / Ігнатієнко В. // Бібліологічні вісті. – 1923. – № 3. – С. 25–26.

4. *Маковей О.* Українська преса (1816–1923 рр.): Історико-бібліографічний етюд / Ігнатієнко В. – К., 1926. – 76 с.

5. *Маковей О.* П'ятдесятьлітній ювілей руської публіцистики / Маковей О. // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 2. – Кн. 5. – С. 111–126.

6. *Ігнатієнко В.* / Бібліографія української преси (1816–1916) / Ігнатієнко В. – Х. ; К. : Держвидав України, 1930. – 288 с.

7. *Кривецький І.* Перша газета на Україні (Gazette de Leopold із 1776 р.) / Кривецький І. // Бібліологічні вісті. – 1926. – № 4. – С. 7–28.

8. *Кривецький І.* Перша газета на Україні / Кривецький І. – К., 1927. – 15 с.

9. *Кривецький І.* Початки преси на Україні, 1776–1850 / Кривецький І. – Львів, 1927. – 26 с.

10. *Кривецький І.* Українська преса за кордоном: Статистика і партійна класифікація / Кривецький І. // Рада. – 1907. – Ч. 28.

11. *Кривецький І.* Українська преса в Галичині в 1918–1919 рр. / Кривецький І. // Республіка. – 1919. – Ч. 1.

В. А. Ковпак,

асп.

УДК 007: 304.001

Концептуальна структура як типологічна ознака культурологічного журналу

Статтю присвячено аналізу концептуальної структури як типологічної ознаки культурологічного журналу. Особлива увага приділяється висвітленню аспекту структуризації культурологічного журналу відповідно до висвітлених концептосфер.

Ключові слова: концептуальна структура, культурологічний журнал, типологічна ознака, концептосфери.

Kovpak V. A. Conceptual structure as a typological characteristic of the cultural magazine.

The article deals with the analyses of the conceptual structure as a typological characteristic of the cultural magazine. A special attention is paid to the explanation of the aspect of the cultural magazine's structure according to the represented spheres of concepts.

Keywords: conceptual structure, cultural magazine, typological characteristic, spheres of concepts.

Ковпак В. А. Концептуальная структура как типологическое свойство культурологического журнала.

В статье представлено анализ концептуальной структуры как типологического свойства культурологического журнала. Особое внимание уделяется освещению аспекта структуризации культурологического журнала относительно анализируемых концептосфер.

Ключевые слова: концептуальная структура, культурологический журнал, типологическое свойство, концептосферы.

У період розвитку нового наукового напрямку – соціальних комунікацій важливо створювати нові комунікативні стратегії, моделі, які відповідали б сучасним потребам соціальної взаємодії та акцентували б увагу на комунікативних аспектах соціального поступу. Засоби масової інформації – складна соціальна система, що включає різноманітні множини однотипних системних об'єктів, в основі яких лежать окремі структурні утворення як інтегрований результат взаємодії всіх компонентів і процесів, які належать системі ЗМІ. Таким структурним утворенням є окремий вид засобів масової інформації: вид газети, журналу, програми телебачення, радіомовлення, інтернет-ЗМІ. Так у процесі складної диференціації у системі видань і програм та в конкретних умовах функціонування системи ЗМІ формується ідеалізований образ, модель певної множини, що необхідно зіставити з реальним. Специфіка ЗМІ як типу комунікативної діяльності формує і систему типологічних ознак, які беруть участь у створенні її структури. Розробці типологічних моделей періодики присвятили свої наукові праці О. Акопов, С. Гур'єва, Я. Засурський, Г. Лазутіна, С. Корконосенко, Е. Корнілов, А. Москаленко, М. Недопитанський, Л. Реснянська, В. Тулупов, М. Шкондін та ін.

© Ковпак В. А., 2010

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу типологічних ознак такого періодичного типу видання, як культурологічний журнал, що є на сьогодні малодослідженим. Тож **об'єкт** розвідки – культурологічний журнал, а **предмет** – концептуальна структура як типологічна ознака запропонованого типу видання.

Отже, **мета** статті – аналіз концептної структури як типологічної ознаки культурологічного журналу.

Для реалізації поставленої мети необхідно виділити такі **завдання**:

- розглянути сучасну типологічну модель друкованого періодичного типу видання;
- визначити загальні типологічні характеристики культурологічного журналу;
- дослідити формування структури культурологічного дискурсу культурологічного журналу, що ілюструє функціонування в ньому концептуальної бази;
- проаналізувати концептуальну структуру як типологічну ознаку культурологічного журналу.

Сьогодні, з урахуванням активної комерціалізації сучасних мас-медіа та нових явищ у журналістиці, типологія друкованої преси використовує такі ознаки (за М. Шкондіним [1, 37–38]):

- технологічні (формат, тираж, обсяг, періодичність, час виходу видання);
- економічні (за формами власності; за характером інвестицій, що превалюють у редакційному бюджеті; за результатами господарської діяльності);
- аудиторні;
- редакційні;
- характер, тип інформації; цільове призначення ЗМІ;
- організаційні (за характером видавців, власників ЗМІ, які, реалізуючи завдання видання, використовують різні організаційні моделі: організаційно-правові, організаційно-політичні, організаційно-економічні, ЗМІ різних наукових, освітніх організацій, ЗМІ творчих союзів та ін).

Окремо виділено інтегративну ознаку, яка полягає в схожості комунікативного та функціонально-цільового результатів.

На відміну від газети, журнал тематично й аудиторно більш зосереджений. Історично склалося, що саме журнали, спираючись на корисні й пізнавальні відомості, цінні "позаоперативністю", робили ставку на чітке позиціонування своєї роботи.

Перспективним типом журнального видання є культурологічний журнал, предметно-тематичний діапазон якого визначає інтегративний характер культурології, а цільова аудиторія характеризується як інтелектуальна, так звана "елітарна" ("Сучасність", "Всесвіт", "Родовід", "І", "Четвер", "Авжеж!", "Українська культура", "Кур'єр Кривбасу", "Відродження", "Політика і культура", "Освіта і культура", "Дзвін", "Універсум", "Світло і тінь", "Образотворче мистецтво" тощо). Як правило, такі журнали пропонують пізнавальну (позаоперативну) інформацію, "образну" (позачасову) та інформацію поглиблено-аналітичну, яка повинна "відстоятися" в часі (за Т. Дедковою) [1, 86]. Такий характер інформації свідчить про те, що видання надає перевагу не інформаційній функції, а формуванню суспільної та духовної свідомості. Слід наголосити, що незважаючи на традиційну відсутність орієнтації культурологічного журналу на рекреативну, розважальну, практико-консультаційну функції, на сьогодні журнали про культуру знайшли своє відгалуження і серед рекреативної журнальної періодики – "культурне дозвілля": журнали-телегіди, кіножурнали, популярні й довідкові журнали-гіди по театрах і музеях тощо. За періодичністю культурологічні журнали переважно є щомісячниками.

Зважаючи на те, що змістовими параметрами культурологічного часопису є багатовекторні галузеві доміанти: мова, освіта, наука, література, театр, живопис, архітектура, скульптура, музика, усна народна творчість, звичаї, обрядовість, мораль, соціокультурні проблеми тощо, слід звернути увагу на його концептуальну структуру. На нашу думку, концептуалізація культурологічного простору полягає у спробі розкласти культурологічний дискурс на складові – концепти як соціально-ціннісні явища культури, що, у свою чергу, об'єднуються у концептосфери. Як зазначає Н. Сьомкіна, концепти утворюють інформаційну базу мислення, певний концептуальний каркас свідомості, що уможливорює подальший процес когнітивного опанування дійсності; вони становлять той поняттєвий фонд, в якому містяться ресурси для здійснення мисленнево-мовленневої діяльності [2, 77]. Як одиниця пізнання світу, концепт може мати різний ступінь інформативної насиченості, залишаючись при цьому цілісним утворенням, здатним поповнюватися, змінюватися. На думку А. Вежбицької, "концепт варіюється від концепту-мінімуму до концепту-максимуму й енциклопедичного доповнення залежно від ступеня пізнання об'єкта" [цит. за: 3, 106]. Концепти створюються та інтерпретуються "на фоні" інших структур знань, займаючи різні рівні в концептуальній організації концептосфери. Її семантичні фрагменти характеризуються різним ступенем узагальненості й перебувають один з одним у класифікаційних відношеннях, які створюють її неповторну структуру. Таким чином, будь-який концепт може висвітлюватися на тлі концептосфери або її структурної одиниці – домену. Термін "домен" дослідники вживають у когнітивній семантиці для позначення сукупності знань, необхідних для розуміння концепту. "Домен (domain) є сполучною областю концептуалізації – базою, відносно якої профілюється певна семантична структура" [3, 108].

До того ж варто зазначити, що складником культурологічного дискурсу, на нашу думку, є культурний образ держави, тобто такий образ, що відтворюється за допомогою засобів масової інформації (у нашому випадку – культурологічних журналів) і слугує для досягнення прагматичного ефекту – вплинути на розум і почуття адресата як члена суспільства і сформував певну думку щодо стану культури держави, певне ставлення до неї, яке виражається у вигляді її позитивної або

негативної оцінки. До структури образу входять ключові слова, а також концепти, що ними позначаються.

Отже, у межах концептологічного підходу культурологічний дискурс можна поділити на такі концептосфери: 1) мистецтво, 2) історія, 3) філософія, 4) етнографія, 5) соціологія, 6) психологія, 7) політологія, 8) освіта і наука. Так, наприклад, складовими концептами концептосфери "мистецтво" є такі: архітектура, скульптура, живопис, музика, хореографія, театр, кінематографія, література, а у межах концептосфери "етнографія" виділяють такі концепти: звичаї, обряди, народна мораль, усна народна творчість тощо. Тож така кваліфікація інститутів культури актуальна для структуризації (поділу на концептні блоки) культурологічного видання та з'ясування його змістового наповнення, що може відбитися на текстовому матеріалі, концептних рубриках журналу тощо.

На основі запропонованого підходу виділяємо такі типологічні види культурологічного журналу, які формуються на підставі сукупності актуалізованих у ньому концептів: 1) журнали, що претендують на універсальність охоплення концептосфер (так звані журнали-"материнки"), наприклад: "Універсум" (концептні блоки: політологія, футурологія, економіка, наука та культура); 2) журнали з чітко визначеними концептосферами, : "Політика і культура" (два концептні блоки), "Освіта і культура" (два концептні блоки), "Дзвін" (два концептні блоки: літературно-художній та громадсько-політичний); 3) журнали, присвячені одній концептосфері, напр.: "Берегиня" (концептний блок: народознавство). В окрему групу слід виділити концептно-монографічний журнал, кожен номер якого висвітлює окремий тематичний напрям, наприклад: Незалежний культурологічний часопис "І" ("Гендерні студії" (2000. – № 17), "Молодіжні субкультури" (2005. – № 38), "Україна-ЕС. 2008. Нова гра" (2008. – № 50), "Польський усесвіт Галичини" (2008. – № 52)).

Запропоновані типологічні види культурологічного журналу можна вважати моделями втілення конструктивно-матеріального змісту журналу. Аналізуючи внутрішній зміст друкованого видання як самостійної системи, до неї включають компоненти, що виражають її найважливіші ознаки: 1) утилітарний зміст – корисне призначення видання (особисте споживання, масова інформованість тощо); 2) функціональний зміст – призначення

видання та періодичність (щоденна газета, вечірній випуск, тижневик; рекламне, політичне, бульварне видання тощо); 3) структурний зміст – загальна об'ємно-просторова будова видання, взаєморозташування і взаємодія його частин; 4) конструктивно-матеріальний зміст – конкретний засіб втілення структури, конструктивна система, основні елементи і вплив окремих частин видання одна на одну; 5) технологічний зміст – спосіб виготовлення видання [4, 188]. Спроба представити структуру культурологічного журналу як систему взаємодіючих концептних блоків є, на нашу думку, втіленням конструктивної системи, засобом конструктивно-матеріального змісту журналу.

Як приклад, проаналізуємо щомісячний часопис незалежної української думки "Сучасність". Підназва журналу чітко окреслює тематичне спрямування видання, а отже, визначає концептуальні структурні блоки: література, наука, мистецтво, суспільне життя. Це дає можливість віднести його до другого типологічного виду друкованого видання: журналів з чітко визначеними концептосферами. Аналізуючи поточний номер часопису (2007. – № 7), ми переконалися, що рубрикація видання є повноцінним засобом втілення конструктивної системи, засобом здійснення структуривання на концептуальні блоки (окреслені тематичні позиції журналу у підназві майже збігаються з назвами рубрик): "Література", "Публікації", "Суспільне життя", "Літературознавство", "Наука", "Спогади", "Пошта редакції".

Претендуючи на універсальність знань і уявлень про світ, світосприймання і світопізнання, всіма формами науково-дослідницької діяльності – від абстрактно-логічного до мистецького образотворення, виступає журнал "Універсум", який ми умовно визначили журналом-"материнкою" у межах культурологічних часописів. Це аспекти "універсумності" за зовнішньою ознакою. Внутрішня ж ознака передбачає здатність осмислювати дійсність не з вузьких особистісних чи локальних позицій, а із загальноцивілізаційних. Саме за таким критерієм добираються авторські матеріали для журналу. Зважаючи на запити інтелектуального читача, журнал прагне пропонувати йому якомога більше ексклюзивного матеріалу – інформаційно – насичених, цікавих з погляду критеріїв та інтерпретації інтерв'ю, репортажів-інтерв'ю з істориками, письменниками, політиками, мистецтвознавцями, дисидентами та політв'язнями, які

вміщені під постійною рубрикою "Ексклюзив". Постійні рубрики "Діаспора", "Дайджест", "Явне й потаємне" уміщують здебільшого зарубіжні матеріали, вперше опубліковані українською мовою. А читачський інтерес до "білих" плям в історії був мотивом для запровадження рубрики "Ретроспектива", матеріали якої висвітлюють маловідомі, замовчувані або й фальшовані раніше факти історії. Рубрики "Військо", "Безпека держави" привертають увагу читачів до проблем безпеки України в сучасній міжнародній ситуації, входження в економічні та інші простори. А наявність в одному номері рубрик "Молоді голоси", "Кінозал", "Скарби музейні", "Музика", "Палітра", "Україна і світ" (1998. – № 4–5) свідчить про презентацію більшості культурологічних концептних блоків.

Розглядаючи приклади в діахронічному розрізі, варто згадати часопис "Червоний шлях" (1920), який об'єднав свого часу і групових, і позагрупових письменників у загальному розвитку української радянської літератури. Він був задуманий як великий літературно-науковий та громадсько-політичний місячник, що мав би постійні відділи: 1) красного письменства; 2) науковий; 3) громадсько-політичний; 4) книжково-бібліографічний; 5) хроніки. Хоч це було передбачено первісним задумом структури журналу, але в процесі діяльності його найбільших здобутків було досягнуто першим відділом, через що "Червоний шлях" увійшов в історію зі статусом "літературно-художній". У цьому випадку спостерігаємо актуалізацію певного концептуального блоку, що, у свою чергу, переформувало внутрішню структуру журналу. Концепція "Червоного шляху" була детально продумана вищими партійними колами, а вихід його заздалегідь запланований. Перший секретар видання Ю. Озерський, запрошуючи до співробітництва О. Досвітнього, писав у листі до нього: "Журнал має характер літературно-художнього місячника, що своїм розміром наближався би до "Красной ниви". Це є здійсненням того завдання, що вже давно поставили собі відповідальні політичні кола" [5]. Значне місце в журналі посідала літературна критика, хоч постає вона явищем досить складним та неоднорідним. Критичний відділ "Червоного шляху" як неодмінна складова літературно-художнього видання мав досить хаотичний вигляд. "Де тут, справді система? Де політичне докладне вивчення точних літературних питань? Де загальні огляди літератури, потрібні до оглядів тов. Коряка? Чому це

виглядає до краю випадковим, безсистемним, спарадичним?" – так зливою риторичних запитань характеризує його Ф. Якубовський [5]. Його думка цілком збігається з думкою авторитетного вченого О. Дорошкевича, який писав з цього приводу: "Критичний відділ поруч з красним письменством, дуже випадковий, до того ж устаткований не так критичними, як історико-літературними матеріалами" [5]. Загальний огляд критичних матеріалів дає змогу оцінити актуальність їх проблематики: журнал відгукувався на найгостріші питання, оперативно вміщуючи важливу й нову інформацію. Він надав свої сторінки діячам різних ідейно-естетичних, стильових напрямів, охоче публікував дискусійні матеріали, хоча не завжди уникав однозначності у постановці акцентів. У другий період діяльності (1930–1936) журнал зазнав не лише якісних, а й кількісних змін. Більшу частину журнальної площі починають займати постанови, матеріали з'їздів, виступи вождів та ідеологів, такі як: А. Хвиля "За творення великого мистецтва соціалістичної доби", К. Сторчак "За марксистсько-ленінську чистоту в літературі, проти ворожої контрабанди", статті С. Косіора, П. Постишева, М. Попова, С. Щупака, І. Кириленка, Г. Петровського. Тож, як бачимо, внутрішня структура видання характеризувалась впливом на неї ідеологічного концепту.

Журнал мав деякі постійні рубрики: "Хроніка", "Бібліографія", "Листи до редакції" та ін. Частина журнальних рубрик збереглася і в покажчику, частина – розформована за тематичним принципом. У деяких книгах часопису вміщувались рекламні матеріали. У найбільших з них виділено рубрики. Так, "Літературознавство" поділяється на "Літературну критику", "Історію літератури", "Теорію літератури", "Ідеологічно-організаційні питання", "Статті загального характеру", "Літературно-мистецька хроніка", "Письменники про себе". Розділ "Українська література" включає підрозділи "Поезія", "Проза", "Драматургія". У кожному з них матеріал уміщено за алфавітом прізвищ авторів, а твори одного автора – за хронологією публікацій.

Наукові та науково-популярні статті в журналі "Червоний шлях" диференційовано за галузевими рубриками. Часто трапляється, що одна публікація торкається проблем кількох наук. Тоді опис уміщено в одній із рубрик, а в інших зазначено його номер. Листи, незалежно від їх тематики, зібрано в одному розділі "Листи до редакції".

Отже, в межах аналізу типологічної моделі друкованого періодичного видання нами досліджено, що формування структури культурологічного дискурсу культурологічного журналу ілюструє функціонування в ньому концептуальної бази. Це мотивується тим, що культурологічний дискурс як ментальний простір характеризується інтегрованим характером, можливістю поділу на концепти. Тож типологічною ознакою культурологічного журналу слід вважати концептуальну структуру (поділ на концептуальні блоки, що можуть бути представлені рубриками журналу; тематичне позиціонування видання) культурологічного простору, яка допомагає читачеві зорієнтуватися в пропонованому інформаційному просторі.

Подальше дослідження типоформувальних ознак такого малодослідженого типу видання, як культурологічний журнал, є надзвичайно важливим для теорії журналістики у контексті модернізації типологічної структури українських

друкованих засобів масової інформації, удосконалення типологічних моделей періодики.

1. *Типология периодической печати* : учеб. пособ. для студ. вузов / [М. Аникина, В. Баранов, О. Воронова и др.]; под ред. М. Шкондина, Л. Реснянской. – М. : Аспект Пресс, 2007. – 236 с.

2. *Сёмкина Н.* Концепты и их связи в тексте / Н. Сёмкина // Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования. – Рязань : РГПУ им. С. А. Есенина, 2002. – С. 106–114.

3. *Таценко Н.* Концепт як ключове поняття когнітивної лінгвістики / Н. Таценко // Вісник Сумського ДУ. Сер. Філологія. – 2008. – № 1. – С. 105–111.

4. *Шевченко В.* Складники мови архітектоніки газетно-журнального видання / В. Шевченко // Стиль і текст. – 2000. – Вип. 1. – С. 188–193.

5. *Становище української журналістики в 20-х роках* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.br.com.ua/referats/Culture/388-6.html>>.

Л. М. Городенко,
канд. філол. наук
УДК 007: 304.001: 316.77

Концепція викладання фахових дисциплін "Електронні видання" та "Інтернет-журналістика"

Статтю присвячено визначенню можливості втілення та тематичного наповнення нових фахово орієнтованих дисциплін напрямів "Інтернет-журналістика" та "Електронні видання".

Ключові слова: інтернет-журналістика, електронні видання, концепція, фахова дисципліна.

Gorodenko Lesya. Conception of teaching of professional disciplines such as "Internet journalism" and "Electronic editions".

The article is devoted to the study of possibilities of improving and thematic filling of new professional courses: "Internet journalism" and "Electronic editions".

Keywords: Internet journalism, electronic editions, conception, professional discipline.

Городенко Л. М. Концепція преподавания профессиональных дисциплин "Электронные издания" и "Интернет-журналистика".

В статье изучается возможность внедрения и тематическое наполнение новых профессионально ориентированных дисциплин направлений "Интернет-журналистика" и "Электронные издания".

Ключевые слова: интернет-журналистика, электронные издания, концепция, профессиональная дисциплина.

На початку 90-х рр. минулого століття в Україні про інтернет знали небагато. Нині ця мережа увійшла у життя мільйонів людей, хоча говорити про високий рівень доступу до неї не можна.

Досягненням наукового потенціалу та технологічних засобів стало винайдення інтернету, що поєднує у собі функції практично всіх сучасних ЗМІ: преси, фотожурналістики, радіо, телебачення, інформаційних агенцій. Мережа синтезує текст, звук, відео. Крім того, має ще й власні ознаки: гіпертексти, гіперпосилання, мультимедіа... А ефект присутності, який вважається однією зі специфічних властивостей телебачення, в інтернеті знайшов не тільки своє втілення, а й сприяв його розвитку. "Віртуальні розмови", прямі ефіри, телемости, телеконференції – і все це в режимі реального часу – це ті складники, без яких нині немислима мережа.

Удосконалення мережі, а найголовніше її унікальна можливість оперативно доносити інформацію до аудиторії в будь-якому кутку світу, використовуючи властивості різних традиційних засобів масової інформації, спричинили виникнення новітнього медіа – інтернет-журналістики. Враховуючи швидкий поступ наукової думки, найближчими десятиліттями інтернет-медіа посядуть одне з провідних місць, а може, й найголовніше, серед традиційних джерел інформації.

На сучасному історичному етапі виникла нагальна потреба підготовки спеціалістів у галузі інтернет-медіа. Саме тому складова редакторського фаху дисципліна "Вступ до інтернету" увійшла до навчальних планів Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

В Україні жоден навчальний заклад не здійснює комплексну підготовку фахівців для роботи в інтернет-виданнях, хоча спостерігається нагальна потреба в спеціалістах такого класу. Журналіст інтернет-видання повинен не тільки вміти зібрати, опрацювати інформацію; перед ним ставиться завдання поширити відомості в мережі, застосовуючи навички програмування та дизайну. Професія журналіста інтернет-видання передбачає глибокі знання як з базових журналістських дисциплін, так і з вузькоспеціалізованих. Працівник газети працює з текстом та нерухомим зображенням, радіо – зі звуком, телебачення – з рухомою картинкою; працівник інтернет-видання поєднує у своїй діяльності всі перелічені категорії, оскільки цього вимагає специфіка мережі. Тому відкриття в Інституті журналістики на базі спеціальності "Видавнича справа та редагування" спеціалізації "Електронні видання" є доцільним, своєчасним і конче потрібним.

Професійна підготовка спеціалістів з інтернет-медіа ґрунтується на науково-методичних

засадах організації навчального процесу напрямів "Журналістика" та "Видавнича справа та редагування".

Журналістська освіта сьогодення функціонує за двома напрямками:

– класичний, основу якого становить методологія радянської школи з адаптацією до сучасних наукових і професійних вимог;

– західний – переймання досвіду провідних американських та європейських вишів і наближення його до українських традицій.

Перший напрям характеризується високим рівнем методології та глибиною осмислення тематики, другий – динамізмом у викладанні, простотою і зрозумілістю матеріалів.

Володимир Різун, аналізуючи освітні форми, властиві напрямку журналістики, приходить до висновку, що журналістська освіта потребує оновлення, вдосконалення і гармонізації відповідно до прогресивного світового досвіду та європейських стандартів [1, 3].

На нашу думку, при розробці й утіленні блоку професійних дисциплін "Електронні видання" та "Інтернет-журналістика" слід враховувати обидві тенденції та рекомендації В. Різуну і знаходити розумний компроміс при спеціалізованій подачі структурованих знань.

Історичний ракурс

У 2002–2003 рр., коли тільки відбувалися перші дискусії щодо спеціальності "Електронні видання", було заплановано впродовж трьох років викладати два дні профільної освіти. Серед дисциплін вирізнялися "Вступ до спеціальності", "Основи html-програмування", "РНР-програмування і бази даних", "Веб-дизайн", "Засоби мультимедіа в інтернеті", "Флеш-технології та технології анімації", "Право в інтернеті" (включаючи захист авторського права й інтелектуальної власності), "Організація роботи віртуальної редакції", "Жанри в інтернеті", "Реклама в інтернеті", "Електронна комерція", "Пошук і збір інформації".

В анонсі для абітурієнтів зазначалося, що на відділенні ВСР проводиться спеціалізоване навчання за напрямом "ЕВ".

Протягом трьох років набиралася окрема група, головною вимогою до студентів якої була професійна робота в мережових ЗМІ.

Спеціально для забезпечення повноцінного викладання були зараховані на кафедру видавничої справи та редагування М. Стойко, В. Лисенко, згодом – П. Салига. Активно включилися в розробку навчальних дисциплін В. Рябічев (забезпечував блок курсів,

пов'язаних з системами та мовами програмування), В. Литвиненко (спеціалізувався на розробці напряму веб-дизайн), К. Афанасьєва, сферу навчальних інтересів якої становили правові аспекти функціонування електронних видань, а також організаційно-методична реалізація віртуальної редакції. Для повноцінної реалізації навчальної діяльності згаданими викладачами було розроблено й частково опубліковано навчально-методичні комплекси.

До розробки зазначених дисциплін активно прилучилися й інші викладачі кафедри видавничої справи та редагування. С. Водолазька й М. Женченко підготували, але через різні причини не опублікували практикум з "Електронної комерції", унікальний розробленими вправами та практичними завданнями.

Л. Городенко [2] активно працює над дослідженням не тільки навчального напрямку, й здійснює науково-дослідницьку роботу щодо ролі та місця електронних видань і мережових комунікацій у контексті українського журналістикознавства.

Професор О. Мелещенко [3] протягом кількох років виступав як куратор збірки студентських праць, присвячених питанням інтернет-журналістики. У зв'язку зі складністю пошуку спонсорської фінансової допомоги на друку видання, збірка спочатку перейшла в електронний формат, а згодом припинила своє існування. На нашу думку, це досить прикрий факт, оскільки наукові спроби студентів часто мали інноваційний характер і були цікавими з погляду статистики розвитку різних типів електронних видань (частина праць мала статистично-описове забарвлення в конкретному часовому проміжку).

Професор В. Іванов активно впроваджує в науковий журналістикознавчий дискурс термін "комп'ютерна журналістика" чи "комп'ютерні медіа", а також досліджує комунікативні можливості новітніх медійних джерел поширення інформації [4].

Місце і роль фахових дисциплін "Електронні видання" та "Інтернет-журналістика"

Враховуючи всі новітні тенденції розвитку мережових комунікацій, слід запропонувати керівництву Інституту журналістики конкретні рекомендації щодо реалізації наукової профільно-орієнтованої тематики "Електронні видання і медіадизайн".

Для напрямку "електронні видання" пропонуємо в науковому дискурсі відштовхуватися від чітко сформульованого вислову Бориса Черняка – *мережові соціальні комунікації*, оскільки поле наукової діяльності тут мало

досліджене, а враховуючи динамізм розвитку, у найближчі роки постійно з'являтимуться нові й нові можливості для успішного розв'язання тих чи тих наукових завдань.

Крім того, курс (бажано з повноцінним лекційним забезпеченням) "Новітні медіа" повинен читатися і на відділенні журналістики, оскільки інтернет-журналістика насамеред є складовою журналістики, а вже потім – редакційної справи.

Серед найпомітніших праць останніх років вирізняється захищена недавно дисертація І. Артамонової, присвячена теоретичним і практичним аспектам діяльності інтернет-журналістики, та монографія авторки за темою дослідження [5].

В Інституті журналістики готується до захисту тематичноорієнтована кандидатська дисертація С. Заліщук "Розвиток новітніх форм комунікації у глобалізованому суспільстві".

Український та світовий досвід викладання

Нині всі інститути, факультети й відділення журналістики як в Україні, так і за кордоном здійснюють підготовку кадрів для роботи в мережевих медіа. Для деяких характерна вузькопрофільна спеціалізована програма, що складається з кількох дисциплін, для інших – широкий освітній напрям з виходом на магістерський рівень (наприклад, у Бірмінгемському університеті відкрито магістратуру за напрямом "Блогерство"). Для того, аби можна було б стверджувати, що в Інституті журналістики здійснюється комплексна підготовка фахівців для роботи в інтернет-видавництвах як журналістів, так і редакторів, проаналізуємо здобутки в цій галузі українських та закордонних вишів:

Факультет журналістики Запорізького національного університету здійснює набір студентів на спеціалізацію журналістська робота в інтернет-видавництвах.

На відділенні журналістики *Одеського університету* почали зараховувати студентів на нову спеціалізацію "Веб-журналістика".

У *Бердянському педагогічному університеті* на відділенні журналістики викладаються дисципліни спеціалізації "інтернет-журналістика".

Професійна підготовка – "інтернет-журналістика": *Московський державний університет ім. М. В. Ломоносова* ("Інформаційні ресурси і пошукові системи інтернету", "Методи роботи інтернет-журналіста", "Аудиторія інтернету", "Соціологія інтернет-ЗМІ", "Інтернет і право", "Реклама і PR-технології в інтернеті", "Методика розробки і просуван-

ня інтернет-сайту", "Основи веб-дизайну", "Технології мультимедіа", "Інформаційна й аналітична журналістика").

Московська бізнес-школа (напрямок – "Інформаційні технології"): "Управління інтернет-проектами", "ІТ-директор", "Практика організації ІТ-сервісу", "Продаж ІТ-послуг", "Практичний курс інтернет-маркетингу", "Електронна комерція".

Інтернет-університет інформаційних технологій: "Програмування для гуманітаріїв", "Менеджмент у мережі інтернет", "Безпека в інтернеті", "Основи операційних систем", "Основи локальних мереж", "HTML-програмування".

Тюменський державний університет: "Вступ до спеціальності (інтернет-журналістика)", "Технологічні особливості інтернету", "Мова мережі", "Типологія інтернет-ресурсів", "Робота редакції мережевого ЗМІ".

Навчальний процес на факультеті журналістики і соціології *Казанського державного університету* забезпечується п'ятьма кафедрами, в тому числі кафедрою теорії і практики електронних ЗМІ. Серед основних навчально-методичних напрямів роботи працівників кафедри є викладання блоків дисциплін спеціалізацій "Фотожурналістика", "Телебачення", "Радіожурналістика" та "Інтернет-журналістика". У межах спеціалізації "Інтернет-журналістика" викладаються такі дисципліни: "Вступ до кібержурналістики", "Просування інтернет-проекту", "Організація роботи інтернет-ресурсу", "Техніки і технології мережевих ЗМІ", "Майстерність інтернет-журналіста", "Маркетинг мережевих ЗМІ", "Інтернет-дизайн".

Білоруський державний університет першим у СНД створив свій курс веб-журналістики. Основою спеціальності є журналістика. Крім уміння грамотно писати і захопливо подавати різні тексти, студенти набувають навиків у галузі програмування сайтів, веб-дизайну, комп'ютерної графіки.

Тихоокеанський державний університет. Найбільш продуктивною і популярною у виші є підготовка спеціалістів-журналістів профілю "Інтернет-журналістика".

Міжнародний атлантичний університет пропонує дистанційну професійну підготовку рівня бакалавр, магістр та доктор за спеціальністю "Онлайн-журналістика".

Світовий інтернет-інститут у Стокгольмі (Швеція) проводить наукові дослідження питань розвитку та функціонування мережевої комунікації, а також на рівні курсів і

семінарів здійснює як дистанційну, так і аудиторну перепідготовку шведських журналістських кадрів.

Бельгійський центр інтернет-освіти при Тихоокеанському університеті проводить як теоретичне вивчення, так і здійснює практичне застосування знань, пов'язаних з інтернет-спільнотою. Серед популярних освітніх дисциплін, особливо вирізняються курси "Організація роботи інтернет-видання", "Ефекти впливу в інтернеті", "Комунікація в інтернеті".

Інтернет-інститут при Оксфордському університеті в 2010–2011 навчальному році здійснив перший випуск бакалаврів за освітнім напрямом "Онлайн – журналістика".

Цей список можна продовжувати, виділяючи вибірково ті чи ті вищі навчальні заклади, проте концептуально тематичне наповнення освітніх напрямів для спеціалістів з інтернет-журналістики досить схожі.

Отже, проаналізувавши українські та світові тенденції, пропонуємо такі можливі варіанти розвитку спеціалізованої фахової освіти для студентів Інституту журналістики:

1. Ввести на відділенні журналістики нормативну дисципліну "Новітні медіа" у п'ятому семестрі в обсязі 9 лекційних + 9 практичних занять із заліком як формою контролю.

У курсі дисципліни "Новітні медіа" викладатимуться історія інтернету як новітнього засобу масової комунікації, історія інтернет-журналістики від створення дайджестів ARPANET до сучасної відео-гонзо-журналістики, досліджуватиметься функціонування різних видів видань, причини їх розвитку та занепаду. На практичних заняттях студенти матимуть змогу дізнатися про основні види новітніх медіа та кращі роботи інтернет-журналістів, дослідити та проаналізувати їх специфіку, ознайомитися зі світовим та українським досвідом захисту журналістських творів у мережі, відвідати редакції провідних українських інформаційних мережевих медіа-ресурсів та взяти участь у роботі редакцій і підготовці матеріалів для цих ресурсів.

2. На відділенні ВСР збільшити кількість годин на професійну підготовку для фаху "Електронні видання" у співвідношенні 9 тижнів + 9 тижнів (ЕВ) та 9 тижнів + 8 тижнів (ЕВ).

3. На відділенні журналістики в межах фаху ввести три тижні спеціалізованої підготовки за напрямом "Інтернет-журналістика". Наповнити цей блок такими дисциплінами:

"Вступ до інтернет-журналістики"

У курсі розглядається історія становлення та розвитку інтернет-видань, типологія інтер-

нет-видань, безпека в інтернеті. Студенти повинні оволодіти правилами вибору домену, а також реєстрації інформаційного інтернет-ресурсу.

"Веб-дизайн та html-програмування"

У курсі дисципліни вивчаються гіпертекстова мова розмітки тексту HTML та каскадні стилі CSS, редактори для створення сайтів Dreamweaver, FrontPage. Крок за кроком студенти будуть створювати власний сайт. По завершенню курсу кожен студент викладає власне електронне видання в інтернет.

"Комунікація в інтернеті"

У курсі розглядаються сучасні методи спілкування в мережі (ICQ, MSN, Skype), ір-телефонія, а також використання цих засобів у журналістській творчості. Студенти повинні вміти взяти інтерв'ю через електронну пошту, зібрати інформацію у соціальній групі, організувати опитування та підсумувати його результати в журналістському матеріалі.

"Інформаційні ресурси і пошукові системи інтернету"

У курсі вивчаються основні пошукові системи та каталоги, електронні бібліотеки як джерело інформації, сайти інформаційних агентств і новинних ресурсів та інші системи відстеження інформації. Студенти повинні вміти знайти інформацію про подію чи людину, перевірити її достовірність.

"Жанри в інтернеті"

У курсі розглядаються традиційні жанри з погляду їх адаптації для електронних видань, а також властиві лише для мережі форми подання інформації. Студенти повинні вміти написати та адаптувати тексти для електронних видань, створити та вести блоги.

"Громадська журналістика"

У курсі "Громадська журналістика" будуть викладатимуться основи функціонування нового підходу в здійсненні масової комунікації, що дістав назву Мережа 2.0. Студенти навчатимуться реєструвати власні видання в соціальних мережах, проводити їх адекватний PR у інтернеті, використовувати всі вбудовані видавничі можливості блогів та форумів, писати статті за правилами громадянської журналістики та гонзо-журналістики. До завершення курсу буде створено ряд видань, наповнення яких буде здійснюватися громадськими журналістами.

"Засоби технічної реалізації інтернет-проектів"

У курсі опануватимуться правила практичного застосування сучасної цифрової

техніки, що використовується для інформаційного забезпечення в електронних виданнях (цифровий фотоапарат, цифровий диктофон, цифрова відеокамера та ін.). Студент повинен перетворитися на універсального журналіста, який протягом мінімального відрізка часу передає інформацію з місця події безпосередньо на сторінки інтернет-видання.

"Аудіовізуальні ЗМІ в інтернеті"

У курсі викладатимуться основи створення підкастів, власних роликів і їх піар у мережі, студенти ознайомляться з найвідомішими аудіо- та відео-сайтами, вивчать побудову радіостанцій та телестанцій в інтернеті, схеми роботи стрімсерверів, технологію потокового відео та аудіо, програми, що обробляють звук та відео для мережі, роботу з радіостанціями, побудованими на принципах Мережі 2.0. У результаті можна сформувані віртуальні студії і випускати мережеві передачі, поширювати їх через соціальні мережі.

"Організація роботи віртуальної редакції"

У курсі на практиці опануватимуться методи роботи журналіста в інтернеті. Студенти будуть зв'язуватися з домашніх комп'ютерів зі спільним терміналом, де відбуватиметься комунікація та координація роботи редакції. До завершення курсу такі віртуальні робочі колективи повинні сформувати й запустити у мережі видання.

"Техніки і технології мережевих медіа"

У курсі вивчаються засоби мультимедіа в інтернеті, флеш-технології та технології анімації. Студенти повинні вміти створити динамічний інформаційний інтернет-ресурс з використанням різних технік і технологій мережевих медіа.

"Реклама та PR в інтернеті"

У курсі вивчаються методи і форми рекламування інформаційних інтернет-проектів у мережі, способи отримання прибутків завдяки наявним інформаційним ресурсам та графічним банкам даних, складники PR, які застосовуються в інтернеті. Студенти повинні вміти створити і "розкрутити" інтернет-видання, а також здійснювати постійну підтримку іміджу в інформаційному середовищі.

"Правове регулювання діяльності у мережі інтернет"

У курсі вивчаються історія розвитку комунікативного права в Україні, основні правові поняття та визначення, якими оперує сучасне законодавство щодо інтернету, типологія інтернет-ресурсів та визначення їхнього правового статусу та правомірності функціонування, особливості охорони інтелектуальної

власності в інтернеті (права на домени, структурні елементи сайта, авторські публікації), способи ефективного захисту прав суб'єктів та об'єктів інформаційної діяльності в мережі. Особливу увагу приділено розв'язанню актуальних проблем мережевих журналістів: доступ до інформації, здійснення інформаційного запиту, отримання акредитації на прес-конференції державних органів влади, соціальний захист працівників веб-редакції та ін. Студенти повинні вільно орієнтуватися в комунікативному правовому полі, володіти базовими знаннями щодо прав та відповідальності інтернет-журналістів, особливостей правового статусу інтернет-видань, охорони прав інтелектуальної власності та можливостей захисту прав журналістів інтернет-ЗМІ у судовому порядку.

Навички та уміння

Враховуючи тематичну структуру передбачуваних курсів, виділимо навички та уміння, якими повинні оволодіти студенти:

Студенти повинні знати:

- українські та закордонні пошукові механізми;
- провідні українські інтернет-видання та специфіку їх змістового наповнення;
- найпоширеніші презентаційні заходи в інтернеті;
- специфіку електронних книг на CD- чи DVD-носіях;
- правила та прийоми побудови електронного інформаційного ресурсу;
- головні прийоми дизайну електронного видання;
- найпоширеніші методи спілкування в інтернеті (електронна пошта, форум, ICQ та ін.);
- програми, що слугують для відображення інформації в інтернеті;
- законодавство, пов'язане з функціонуванням інтернет-медіа та захистом інтелектуальної власності.

Студенти повинні вміти:

- здійснювати пошук, редагування інформації з інтернету;
- створювати електронні книги на CD- чи DVD-носіях;
- створювати сайт інформаційного ресурсу за допомогою HTML;
- рекламувати та проводити промоційні акції ресурсу в інтернеті;
- використовувати можливості браузерів роботи в інтернеті (Internet Explorer, Netscape Navigator, Opera та ін.);
- використовувати можливості поштових служб для налагодження зовнішньої комунікації;

- розробляти дизайн ресурсу відповідно до правил побудови різних електронних видань;
- захищати свої авторські права.

Інститут журналістики Київського національного університету має плідний багаторічний досвід підготовки висококваліфікованих кадрів для ЗМІ, тісні зв'язки з редакціями засобів масової інформації, всі необхідні матеріально-технічні умови та кадрове забезпечення для підготовки фахівців з мережових комунікацій на високому сучасному рівні. Підготовка студентів відповідно до тенденцій і запитів суспільства в Інституті журналістики базується на реальних передумовах з урахуванням кадрового потенціалу, навчально-методичного забезпечення організації навчального процесу та необхідних міжнародних освітніх зв'язків.

1. *Різун В.* Болонський процес як чинник гармонізації журналістської освіти в Україні / В. Різун // *Журналістська педагогіка в контексті Болонського процесу.* – К. : Інститут журналістики, 2007. – С. 3–5.

2. *Городенко Л.* Історія виникнення та розвитку мережі інтернет : конспект лекцій / Л. Городенко. – К. : ЦВП, 2005. – 28 с.; *Городенко Л.* Особливості роботи інтернету : конспект лекцій / Л. Городенко. – К. : ЦВП, 2005. – 24 с.; *Городенко Л.* Інтернет-видання як засіб масової комунікації : конспект лекцій / Л. Городенко. – К. : ЦВП, 2005. – 32 с.

3. *Мелещенко О.* Комп'ютерні і телекомунікаційні технології як гарант інтеграції журналістики України у світовий інформаційний простір / О. Мелещенко. – К. : КНУ, 1998. – 200 с.; *Мелещенко О.* Паперові та електронні інформаційні моделі / О. Мелещенко. – К. : КНУ, 1995. – 168 с.

4. *Іванов В.* Журналіст за комп'ютером / В. Іванов, О. Мелещенко. – К. : Інститут журналістики, 1998. – 24 с.; *Іванов В.* Комп'ютер для журналіста / В. Іванов, О. Мелещенко. – К. : КНУ, 1998. – 160 с. тощо.

5. *Артамонова І.* Тенденції становлення та перспективи розвитку інтернет-журналістики в Україні / І. Артамонова. – Донецьк : Лебідь, 2009. – 416 с.

Н. Г. Габор,

канд. філол. наук

УДК 007: 304.001(477)

Перспективи медійних досліджень в Україні

Стаття присвячена потребі зміни сучасних медійних досліджень в Україні. Автор зосереджує увагу на необхідності зміни стандартів медійного дослідження.

Ключові слова: теорія журналістики, медійне дослідження, нові жанри, нові тенденції медійного дослідження.

Gabor N. B. Perspectives of media researches in Ukraine.

The article deals with the changes of the modern media researches in Ukraine. The author concentrates the attention on the necessity to change the media research standards.

Keywords: theory of journalism, media research, new genres, new lines of media investigation.

Габор Н. Г. Перспективы медийных исследований в Украине.

Статья посвящена потребности изменений современных медийных исследований в Украине. Автор акцентирует внимание на необходимости внесения изменений в стандарты медийных исследований.

Ключевые слова: теория журналистики, медийное исследование, новые жанры, новые тенденции медийных исследований.

У продовж минулого десятиліття суттєво змінилися українські ЗМІ, їх філософія, стиль роботи в редакціях, особливості жанрової подачі, врешті, змінився споживач, який виробив нові звички читання. Наприклад, багато український сімей, на відміну від радянського періоду, нині не передплачують/не читають постійно одні й ті ж самі видання. Тепер газетне читання більш еклектичне, нестійке, випадкове. Отже, сподівання споживача й відповідно, пропозиція стають іншими. Зміна поведінки користувача, як і зміна контенту, специфіки роботи над текстами вимагають нових методів осмислення, масштабів дослідження та наукових прогнозів.

Дослідження, з якими можна ознайомитись у *вісниках, збірниках* з журналістикознавства, дисертаційні роботи, пропонують, безперечно, чимало вартісного аналізу сучасної ситуації у ЗМІ, однак вони не охоплюють широкого кола нових явищ та тенденцій у масмедіа, які б прицільно аналізували зміни, що відбуваються впродовж останніх років, вкрай рідко можна побачити прогностичний погляд на перспективи розвитку. Не на мікрорівні – як-от дослідження нової тематики у молодіжних газетах чи функціонально-лінгвістичні аспекти мовлення сучасних медіатекстів, – а на макроаналітичному рівні, з'ясовуючи природу та особливості сучасних комунікативних процесів.

Найпомітніші зміни в медійне життя внесла поява інтернету, який нарешті визнали дже-релом, гідним уваги науковців. Не менш

актуальними для розуміння сучасних ЗМК стали такі явища, як конвергенція медій, поява на ТБ гібридних продуктів на кшталт реаліті-шоу чи серіалів ("Моя прекрасна няня" чи "Леся + Рома", "Танці з зірками"). Поступово їх більшатиме, а тому для медійних дослідників мало б бути цікаво з'ясувати, який вплив на побутову культуру та суспільні норми в Україні матиме така телевізійна продукція?

Загалом за останні 25 років ситуація з дослідженнями змінилася. Якщо до 60-х рр. минулого століття західні дослідження зосереджувались навколо медійних впливів, то впродовж останньої декади масовокомунікативні студії загалом отримали новий вектор, намагаючись зрозуміти процес функціонування ЗМК, їх роль у суспільстві, особливості декодування різними аудиторіями. Багато цікавої інформації для роздумів дає телевізійний екран. Якщо на початку 90-х рр. в Україні говорили й писали про політизацію медіа, то тепер все частіше спостерігаємо медіатизацію політики. Якби вдалося провести експеримент, і хоча б впродовж місяця всі телеканали не транслювали телевізійні з різноманітних акцій у Верховній Раді та довкола неї (як, наприклад, протести з повітряними кульками, гудіння на дудках), можливо, робота самої Ради нормалізувалась значно швидше.

Навіть поверховий аналіз медійних змін ставить чимало запитань, які нині залишаються без відповіді. Ось деякі з них:

– Через велику кількість каналів, газет, журналів (тільки "жіночих" у Львові продають понад 20) відбувається демасифікація/сегментація ЗМІ (вони більше не обслуговують мільйонні аудиторії, пропонуючи їм однакові погляди, традиції та ін.), а отже, фрагментація читачього ринку. Чи коректно у наукових публікаціях і надалі писати про аудиторію ЗМІ як єдину й гомогенну?

– Як вплине (якщо вплине) на пересічного українця телевізійна неукраїнська реклама неукраїнських товарів?

З'явилися нові жанри:

– "докумילו" (сентиментальна розповідь у стилі мильних опер, в основі якої реальна історія кохання);

– "докудрама", яку більшість глядачів сприймають як кінохроніку, хоча насправді – це розповідь про реальні події з використанням документальних кадрів, фото, а також залученням реальних, але не тих, про кого йдеться у фільмі, акторів, які створюють ілюзію правдивості. У докудрамах немає межі між реальністю й домислом сценариста;

– "комеді ньюз" (comedy news), різновид подачі інформації, який пропонує гумористично-критичний погляд на останні світові чи домашні новини, а також особливості їх подачі в ЗМІ. Жанр може пародіювати не тільки саму подію, а й спосіб презентації цієї події: бульварну подачу, штучний пафос, постійне мусування одних і тих самих проблем, нездатність належно проаналізувати інформацію [1]. Цільова аудиторія таких новин – активна молодь, яка, з одного боку, ще не стала аполітичною, з іншого – з різних причин ігнорує подачу новин традиційними ЗМІ. Українська версія – "TV-таблоїд" ("Новий канал" з вівторка до п'ятниці нічний прямий ефір).

Таких новинок чимало. Вони пропонують власний погляд на події, своє особливе наповнення, методи й способи подачі, очевидно – вплив. Чи це журналістикознавство? Якщо так, то за якими ознаками? Нині з'явилися нові напрями досліджень, які дуже важко покриваються "ковдрою" журналістикознавства: медіафілософія, медіакультура, медіаекономіка, медіапсихологія, медіаосвіта (що не є синонімом журналістської освіти) зі своїми предметами та особливостями досліджень. У Росії з більшості предметів є підручники для факультетів журналістики [2–5]. Саме тому в наукових працях з'явилися й інші терміни, як-от: медіадослідження, медіалогія (як система аналізу ЗМІ, особливо популярний в Росії), журналістикологія.

Переглядаючи тематику українських дисертаційних робіт, вкрай рідко можна натрапити на спроби дослідити новоутворені ніші. Ознайомлення з чималою кількістю дисертаційних досліджень дозволило зробити висновок, що навіть теми, безпосередньо пов'язані з сучасними ЗМІ, послугуються методами аналізу більше подібними до радянських, аніж до тих, що їх використовують у решти світу. І насамперед – це аналіз змісту, вибудований виключно на власній суб'єктивній інтерпретації. Саме такий тип досліджень у публікації "Про стан нашої науки" розкритикував професор Володимир Різун, оскільки "думка дослідника, то ще не наука... Наука буде тоді, коли дослідник кожного з читачів запитає, що він думає з приводу тексту, і розпитає, як він його сприйняв. Узагальнивши ті опитування, можна сказати: чи текст ефективно впливає, чи ні. При цьому все порухавши, погрупувавши, покласифікувавши, статистично обгрунтувавши. Тільки тоді можна сказати, що ефективність впливу на 50 чи 60 %. Все інше – псевдонаука" [6].

Мак-Комбс, класик з медіадосліджень, автор теорії про настановну роль масової комунікації, аналізуючи вплив, спершу висунув гіпотезу, що медійні повідомлення впливають на людей. Далі провів тривале спостереження над глядачами, споживачами новин та реклами. Зробив певні висновки, а потім ці висновки перевіряв у штучному середовищі, провівши експеримент і замірявши його результати. Експеримент продемонстрував колегам. Остаточними висновками його досліджень стало твердження, що на людей діють не окремі миттєві медійні тексти/повідомлення, а програми, які перерозподіляють увагу в цьому суспільстві, а отже, розставляють свої акценти. Тобто медії є фабрикою, яка з усього, що нас оточує, створює ВАЖЛИВІ РЕЧІ. Важливі, на думку медіа [7].

Не схильна стверджувати, що варто позбутись з наукового доробку абсолютно всіх наукових здобутків радянського періоду. Проте не всі старі, навіть об'єктивні стандарти досліджень ЗМІ, годяться нині. Як вдало зауважив професор І. Михайлин, "світовий досвід у справі розвитку журналістикознавства залишався тривалий час несприйнятним Україною унаслідок перебування її за радянською "залізною завісою", тобто в цілковитій ізоляції від решти світу. У нас тоді не перекладалися й не видавалися класичні зарубіжні праці, присвячені проблемам масової комунікації..." [8]. Продовжу його думку: коли у нас з'яви-

лись переклади класичних теорій, українські дослідження у своїй більшості тільки на номінативному рівні враховували теоретичні концепції західної журналістики. Через це навіть найцікавіші дослідження випадають із світового дослідницького контексту як незаземлені у спільну наукову реальність.

Нині медіа стали цікавими не лише для журналістів чи журналістикознавців, цей благодатний матеріал, який відображає все, що відбувається у суспільстві, цікавить дослідників найрізноманітнішого профілю, як-от: соціологів (особливості сприйняття інформації людиною, причини несприйняття, моніторинг тематики чи частоти виступів), психологів (вплив насильства, особливості прийняття рішень під впливом побаченого/прочитаного), дослідження зміни моделей поведінки під впливом медіапродукції, політиків (особливості ідеологічного впливу на свідомість). Вони не лише аналізують тексти ЗМІ, застосовуючи методи, притаманні цим наукам, а й дедалі частіше закидають, що нема такої науки, як журналістикознавство, оскільки воно (тобто ми) лише описує все, що бачить; аналіз, який пропонують журналісти-науковці, ненауковий, оскільки базується на власних поглядах дослідників, їхній особистісній інтерпретації або ідеології, яку вони сповідують, що наукою не є. Навіть застосовуючи *дуже журналістський* метод інтерв'ю для отримання фактів, вони відмовляють журналістикознавству у власних методах дослідження, стверджуючи, що журналістика це – практична сфера, а тому її повинні досліджувати представники інших наук.

Тому, якщо ми не будемо розробляти нові проблеми, які висувують час і ЗМК, застосовуючи вже наявні й, можливо, розробляючи й обґрунтовуючи нові методи й теорії, то у медійних досліджень не залишиться перспектив. Більшість серйозних тем сьогодні потребує не просто дослідника, а дослідницьких колективів. Саме так велися й ведуться медійні мегадослідження в інших країнах.

В Україні є потреба для початку хоча б у спільних дослідженнях медій на кшталт тих, що проводили Інститут журналістики Київського університету спільно з Інститутом соціології НАН України та Академією української преси, залучивши до співпраці не лише провідних науковців соціологів, політологів, а й журналістів. Результатом чого стала книжка "Новини vs. Новини" [9]. Також на часі тривалі медіадослідницькі експерименти, які дають змогу робити непрогнозовані відкриття. Саме вони роблять найвагоміші внески в теорію масової комунікації.

1. *Неймаш Т.* Сайты news comedy – мостик ко СМИ нового типа / Неймаш Т. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <www.telekritika.ua/media-rynok/media-svit/internet/2007-11-12/34865>.

2. *Кириллова Н.* Медиакультура: от модерна к постмодерну / Кириллова Н. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2006. – 448 с.

3. *Вартанова Е.* Медиаэкономика зарубежных стран / Вартанова Е. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 336 с.

4. *Винтерхофф-Шпурк П.* Медиапсихология: Основные принципы / Винтерхофф-Шпурк П. [пер. с нем.] – Х. : Гуманитарный центр, 2007. – 288 с.

5. *Федоров А.* Медиаобразование: история, теория и методика / Федоров А. – Ростов-н/Д : ООО "ЦВВР", 2001. – 708 с.

6. *Різун В.* Про стан нашої науки та вимоги до написання дисертацій / Різун В. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.journ.univ.kiev.ua/NMK/Pub/pub.html>>.

7. *Мак-Комбс М.* Встановлення пріоритетів: мас-медіа та громадська думка / Мак-Комбс М. [пер. з англ.] – К. : К.І.С., 2007. – 256 с.

8. *Михайлин І.* Методологічні пролеми історії української журналістики // Наукові записки Інституту журналістики / Михайлин І. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <<http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1290>>.

9. *Новини vs. Новини.* Виборча кампанія в новинних телепрограмах / за ред. Н. Костенко, В. Іванова ; Інститут соціології НАН України ; Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка ; Академія української преси. – К. : ЦВП, 2005. – 212 с.

В. М. Гвоздєв,
канд. філол. наук
УДК 81'271:37.035

Формування критичного мислення аудиторії ЗМІ як умова адекватного сприймання масової інформації

У статті аналізуються способи формування критичного мислення аудиторії ЗМІ для адекватного сприймання нею масової інформації, визначаються мета й напрями сучасної медіаосвіти.

Ключові слова: мас-медіа, медіаосвіта, медіаграмотність, аудиторія ЗМІ.

Gvozdyev V. M. Forming of the critical thinking of mass media audience as a condition of adequate perception of mass information.

In article the ways of forming of the critical thinking of mass media audience for adequate perception of mass information are analysed, as well as purposes and directions of modern media education.

Keywords: mass media, media education, media literacy, mass media audience.

Гвоздєв В. М. Формирование критического мышления аудитории СМИ как условие адекватного восприятия массовой информации.

В статье анализируются способы формирования критического мышления аудитории СМИ для адекватного восприятия ею массовой информации, определяются цель и направления современного медиаобразования.

Ключевые слова: масс-медиа, медиаобразование, медиаграмотность, аудитория СМИ.

Актуальність теми. За доби інформаційного суспільства, коли соціум стає дедалі більш "медіатизованим", тобто залежним від мас-медіа, постає необхідність виявлення шляхів зменшення (мінімізації) негативного впливу інформпродукції, поширюваної через ЗМК. Унаслідок максимальної наявності різноманітних інформаційних потоків у житті людини та суспільства актуалізується проблема вироблення в аудиторії ЗМК критеріїв критичного оцінювання змісту масової інформації, механізмів протидії й запобігання патогенним медіаефектам. Дієвість захисту від шкідливого впливу ЗМК залежить від рівня інформаційної культури (медіакультури), медіакомпетентності особи та суспільства.

Наприклад, запроваджений у науковий обіг термін "медіаграмотність" означає "процес доступу, аналізу, оцінювання і створення повідомлення різноманітних форм" [1]. В основі медіаграмотності – модель, яка заохочує людей ставити запитання про те, що вони дивляться, бачать, читають. Медіаграмотність дозволяє споживачам критично аналізувати повідомлення в ЗМІ, виявляти пропаганду, цензуру або односторонність у новинах, інших програмах, які викликають суспільний інтерес (а також причини таких дій), розуміти чинники та структурні елементи, що впли-

вають на інформацію (власник, модель функціонування ЗМІ тощо). Крім того, медіаграмотність має на меті зробити людей творцями повідомлень, сприяє розумінню переваг та обмежень кожного виду ЗМІ, створенню незалежних засобів масової інформації. Завдання медіаграмотності – трансформація медіаспоживання в активний і критичний процес, аби допомогти реципієнтам краще усвідомити потенційну маніпуляцію (особливо в рекламі та PR), а також роль ЗМІ в побудові поглядів на реальність. Медіаграмотність вважається частиною медіаосвіти [1].

Історіографія питання. Медіаосвіта з'явилась як інструмент захисту від шкідливих (патогенних) медіаефектів. Першою країною, яка використала цю ін'єкційну парадигму (в 1930-х рр.) була Велика Британія. Там, а також в Австралії, медіаграмотність – окремий курс як частина гуманітарних предметів. В інших країнах медіаосвіта набула різних форм. У Фінляндії вона ввійшла в перелік предметів середньої школи в 1970-му, а вищих навчальних закладів – в 1977 р. Але тільки на початку 90-х цей курс трансформувався в медіаосвіту в сучасному розумінні. У Швеції медіаосвіта є обов'язковою з 1980 р., у Данії – з 1979-го. В усіх Скандинавських країнах на початку 90-х рр. ХХ ст. медіа-

освіта відійшла від моралізаторства до дослідницького підходу, поставивши учня в центрі. У Данії 1994 р. видано закон, який надавав медіаосвіті вагу, але вона й досі не входить там у перелік обов'язкових предметів. Основний наголос у Данії роблять на інформатиці [1].

Проблеми, пов'язані з впливом соціально-комунікативних технологій на свідомість і поведінку людини, розвитком критичного мислення аудиторії засобами медіавиховання задля адекватного сприймання нею контенту ЗМК, розглядають закордонні й вітчизняні дослідники: Ж. Гоне [2], О. Гоян [3–4], Р. Капусьцінський [5], Д. Лалл [6], Й. Лось [7], М. Маклюєн [8, 9], Г. Онкович [10], І. Пенчук [11], Б. Потятинник [12], В. Різун [13], В. Скуратівський [14], С. Стерденко [15], О. Федоров [16], Н. Череповська [17], Е. Шестакова [18] та ін.

Об'єкт дослідження – процес медіаспоживання в контексті суспільних трансформацій.

Предмет дослідження – способи вироблення в аудиторії ЗМІ оцінних критеріїв задля критичного сприймання нею масової інформації.

Новизна дослідження – розгляд актуальних проблем медіаосвіти (медіавиховання) шляхом вивчення зв'язку якості вітчизняної журналістики, зокрема, контенту сучасних ЗМІ, з рівнем медіакультури (медіаграмотності) суспільства, інформаційними потребами масової аудиторії.

Нині дедалі чіткіше простежується така тенденція: науковці, педагоги, журналісти, інші фахівці схилиються до думки, що соціальна відповідальність за якість і моральність змісту масової інформації найбільшою мірою покладається сьогодні навіть не на власників, керівників, редакторів ЗМІ, продюсерів теле- і радіоорганізацій, а насамперед – на самих глядачів, слухачів і читачів. Стосовно ж засновників, видавців, менеджерів ЗМК, то з ними нібито все зрозуміло: їх за ринкових умов, перш за все, цікавлять суто комерційні показники – рейтинги, отримання прибутків за будь-якої ціни, що є цілком природним.

Отже, акценти в дискусіях стосовно даної проблематики все частіше переносяться в площину відповідальності самого споживача масової інформації (реципієнта), соціуму загалом за формування власних естетичних смаків, особистих і суспільних інформаційних потреб, за зміст медіа. Тобто йдеться про те, що, власне, хоче читати, дивитися, слухати сама людина, її його родина, діти. Адже

змістова й тематична спрямованість журналістських публікацій, теле- і радіопрограм великою мірою залежить від смаків, духовних (або бездуховних) потреб аудиторії ЗМІ, котра здебільшого є, на жаль, невибагливою (мається на увазі її перманентна схильність до споживання низькопробного й легковажного інформпродукту). За умов жорсткої конкуренції медіа перебувають фактично в полоні сумнівних естетичних смаків мас, чие життя здебільшого обмежене розважальними потребами. Рухаючись "назустріч людям", ЗМІ заповнюють ефір чи шпальти видань інформаційним "ширвжитком", аби задовольнити примхи та очікування більшості аудиторії, якій зовсім не притаманний високий рівень медіакультури (медіаграмотності). Саме цим, наприклад, пояснюється "гламуризація" вітчизняних телеканалів, менеджери яких усвідомлюють: "Бізнес-підхід до телебачення дозволяє приймати рішення на економічній основі, а не на ефемерному уявленні про прекрасне, і люди починають мислити по-іншому. Вони говорять про комерційне телебачення, а не про телебачення як мистецтво" [7, 31].

Польський дослідник Р. Капусьцінський, наголошуючи на відповідальності споживачів інформації за якісний стан ЗМІ, зауважує: "Ми не повинні очікувати від медіа лише елітарних програм. Призначення деяких ЗМІ – задовольняти попит пересічної людини. Проблема полягає в тому, що сьогодні телебачення дедалі більше орієнтується лише на такий попит. Під різними гаслами, з посиланням на низький рейтинг і т. ін. з ефіру, зі сторінок газет вилучаються амбітні дискусійні програми... Нещастям для медіа є пасивність, інтелектуальні лінощі їхнього споживача, якому не хочеться пошукати добротну програму чи статтю... Людиною без широкого горизонту легше маніпулювати, бо вона не орієнтується в світових подіях, тенденціях. Фактично маємо справу з маніпулятивним моделюванням громадянина "малого міста", який не відає про складність, драматизм світу. Єдиним зацікавленням такої людини є робота й розваги. Так твориться людина маси, зомбі. Така людина добре описана ще Хосе Ортегою-і-Гасетом, за яким однією з її основних характеристик є самозадоволеність. Для неї світ закінчується на власній сім'ї, праці та крекері. Наслідком цього є слухняне суспільство, яке, на думку американського філософа культури Постмена, прагне "саморозважатися до смерті" ("a music ourselves to death")" [5].

Отже, на зміст медіа істотно впливають пануюча в сучасному суспільстві ідеологія споживацтва, розумова пасивність більшості аудиторії ЗМК, яка прагне до розваг, а зовсім не до глибокої аналітики чи філософських роздумів. Саме цей чинник змушує електронні й друковані ЗМІ створювати здебільшого розважальний медіапродукт, визначає великою мірою якість їхнього контенту. "Якщо сприйняття розумом передбачає аналітичне ставлення до будь-якої інформації... то сприйняття емоціями здійснюється на рівні "подобається – не подобається" [3].

Культура ЗМІ загалом, їх тематичні й змістові пріоритети визначаються загально-суспільним рівнем культури, "оскільки якісний рівень журналістики завжди залежить від якості суспільства, в якому вона функціонує" [4]. Національною особливістю нинішнього періоду є те, що в межах модерних суспільних трансформацій триває перетворення вітчизняної аудиторії ЗМІ з багатомільйонної частини колишнього радянського народу з його численними стереотипами тоталітарного минулого, психологією "совка" на народ незалежної держави [4].

Тим часом глобальний світ сьогодні являє собою, по суті, "глобальне село" (афоризм, запроваджений свого часу канадським теоретиком комунікацій і пророком "електронної доби" М. Маклюеном [8; 9]. На його думку, друкарство створило публіку, тоді як електронна техніка утворила масу. Різниця в тім, що публіка складається з окремих індивідумів з власними поглядами на світ. Електронна ж техніка, по суті, вимагає від людей відмовитися від своєї позиції.

Доктор мистецтвознавства В. Скуратівський [14] висловлює думку, що в інформаційній та духовній сфері загалом багато чого залежить від влади. Але чому, власне, уряд тієї чи іншої країни має опікуватись інтелектуальним кругозором свого громадянина? Влада не може встигнути за проблемою вибору. Кожен має сам робити необхідні зусилля, аби внутрішньо протистояти потоку брехні, дезінформації, кічу. Адже людина може скільки завгодно скаржитися, що її звідусіль атакують різноманітні стратегії, світогляди, діаметрально несхожі погляди на речі, і залишатися бездіяльною. У цьому її драма. І все це може недобре скінчитися. Отже, громадянин повинен все робити сам, зсередини. Християнська культура навчає нас будь-яких духовних жестів саме зсередини. Треба виходити з того, що Бог є. А якщо так, то сама його

присутність у Космосі може дати потрібну підказку людині, дати їй настанову на добро. У світі має бути світоглядний маяк, а Бог – то й є такий маяк.

Як уважає професор Й. Лось [7, 32, 35], журналіст має бути апостолом істини, а завдання преси – не тільки інформувати і розважати, а й, за концептом професора Госалеа де Корделала), вчити, сповнювати надією. "Журналістика не може бути місцем тривіалізації, узалежнення і деструкції людини... Ідеологію споживацтва, фінансової, мілітарної могутності, пріоритету інтересів ЗМІ зробили модною, парадигмальною. Інформаційний триумфалізм, медіатизація дійсності вульгарно спростили палітру світу, плюралізм не передбачає доконечного вибору добра. Рідкістю стала орієнтація на безкорисливість, гідність, розумність, на відвагу, патріотизм, вартісність особи, одержимість віри" [7, 35, 38].

"Проте якщо не вдається переробити пресу, то треба змінити її аудиторію. Саме такий підхід і застосовує медіаосвіта з її намаганням прищепити "психологічний імунітет" до патогенного впливу медіа, який пов'язують з надміром реклами, пропагандою і фальсифікацією, екранним насильством і порнографією" [20].

"Засоби масової інформації/комунікації в освітньому просторі присутні досить давно. Та тільки наприкінці минулого століття з'явилися такі поняття... без яких нині важко уявити процес формування особистості. Останнім часом у світовій науковій педагогічній літературі можна зустріти терміни, до складу яких входить слово *медіа*: *медіапедагогіка*, *медіаосвіта*, *медіапсихологія*, *медіакритика*, *медіаграмотність*, *медіакультура*, *медіашкола*, *медіаландшафт*, *медіаекологія*, *медіареальність*, *медіаконвергенція* та ін. Слова ці, як і похідні словосполучення (*медійна галузь*, *медійна освіта*, *медіатизація культури*, *наприклад*), відсутні у сучасних українських словниках. Однак вочевидь, що їхнє тлумачення має безпосереднє відношення до поняття "формування особистості". Розвиток засобів масової інформації/комунікації та їх залучення до процесу навчання і виховання значно активізували творчий пошук педагогів у багатьох країнах" [10].

Французький дослідник Жак Гоне – засновник і директор Центру зв'язків освіти із засобами інформації (CLEMI) Міністерства освіти Франції (мета цього Центру – поширення знань про ЗМІ та підготовка вчителів до роботи зі ЗМІ в школі) наголошує на необхідності

"навчати засобів масової інформації" [2, 16], причому протягом усього життя. "Концепція вивчення мас-медіа впродовж усього життя передбачає усвідомлення ЗМІ кожним з нас як культурної цінності, яку треба захищати, розвивати, критикувати; вона спонукає приділяти максимальну увагу спілкуванню в суспільстві" [2, 95].

Ж. Гоне приділяє значну увагу програмам вивчення медіа, зокрема, в початковій школі, колежі, ліцеї, професійному ліцеї, університеті. Отже, таке навчання має вестися ще зі шкільної лави, вже в початкових класах. "Так само, як дитина вчиться читати, писати й рахувати, щоб досягти мінімальної автономії, завтра вона вивчатиме засоби масової інформації, бо вони є джерелом знань, але також і способом маніпулювання (в цьому й полягає неоднозначність впливу медіа. – В. Г.). Вивчення ЗМІ є "природним" продовженням базових знань" [2, 98–99].

Вживання формули "вивчення ЗМІ" почалось у 60-ті рр. ХХ ст. у міжнародних колах, зокрема в ЮНЕСКО, під час обговорення проблем освіти. Виникнення цієї концепції пов'язують із очевидним інформаційним вибухом, який спричинили ЗМІ, зокрема телебачення: "...перш за все під вивченням ЗМІ розуміють розвиток умінь критично сприймати ЗМІ, незалежно від носія (преса, радіо чи телебачення). Мета полягає в тому, щоб полегшити самодистанціювання через розуміння способу функціонування ЗМІ, їх змісту, а також і систем, всередині яких вони розвиваються" [2, 16].

За доби інформаційного суспільства і панування аудіовізуальної культури ЗМК самі активно й нав'язливо "вчителюють", а ми (часто мимоволі) стаємо їх учнями, виявляючись незахищеними та нездатними самостійно встояти перед медійними "психічними атаками", внаслідок чого виникає потреба в "інформаційних протигазах". Аби вижити в агресивному інформсередовищі, у США наприклад, "дітей вчать більш критично сприймати медіа, бачити комерційні мотиви позаду насильницьких чи порнографічних сюжетів, аналізувати і подумки деконструювати екранний чи друкований продукт. Цілі серії спеціальних відеофільмів, тренінгів і програм розроблено західними центрами медіаграмотності для того, щоб прищепити юному поколінню "інформаційний імунітет" [19].

Проте концепт медіаосвіти знаходить у світі й в Україні не тільки прихильників, а й критиків. Дехто з останніх, наприклад, іронічно

зазначає, що медіаосвіта нагадує боротьбу за нерозповсюдження ядерної зброї, причому "ті, хто її створив й випробував на людях, найбільше нині наполягають на недопуску до цієї технології інших учасників світового розкладу сил" [7, 28]. Критики ідей медіавиховання доходять, зокрема, такого висновку: "... якщо припинимо, а згодом й зовсім виeliminемо комерціалізацію й монополізацію духовної сфери, якою присутньо мають бути мас-медіа, то усілякі законотворчі акти, декларації, ухвали, медіаосвіти відпадуть згодом самі по собі. Треба міняти сенсожиттєві орієнтири, а не тільки розвивати "критичне мислення" (канадська ідея медіаосвіти), "громадянське виховання" (Франція), "розуміння медіатекстів, вибірковість у перегляді тих чи тих програм" (Велика Британія). Як і в інших царинах людської діяльності, в журналістиці важливо пам'ятати: чим вищий дух, тим досконаліша реальність" [7, 28].

Аудіовізуальні ЗМК сьогодні є колосальною, наймогутнішою силою. Вони панують у людському житті, маючи настільки величезний вплив на масову свідомість і поведінку особи, що його навіть важко з чимось порівняти. Проте припускають, що жодна демократія просто не виживе, якщо не буде покладено край цій медійній всемогутності. Величезна драма мільйонів наших сучасників полягає в тому, що телевізія, інтернет замінили їм саму реальність і навіть голос Бога. Дехто свідомо "уходить" у віртуальність, рятуючись від надто прагматичного й жорстокого світу, не бажаючи жити за його несправедливими, антигуманними правилами та принципами.

Завеликої влади набуло нині телебачення, яке керується горезвісною логікою рейтингів, дбаючи передовсім не про якість, а про сенсаційність програм (утім, сенсаційне рідко буває якісним). Така політика призводить до духовної самодеградації ТБ і водночас – до падіння морального й інтелектуального рівня масової аудиторії. І так буде, доки громадськість сама сприятиме зловживанням з боку медіа і не буде протидіяти їхній орієнтації на невибагливу, малоосвічену частину цієї аудиторії, на її погані смаки.

ЗМІ стають стихією, котра, як і будь-яка інша стихія, має величезну руйнівну силу й є непередбаченою для світу. Їхній зміст таїть небезпеку для людської душі й психіки. Хаотичний розвиток медіа "призводить до хаотизації людини, яка невблаганно перетворюється з індивіда на дивіда (Ж. Дерріда)"

[21, 84]. Залежність від споживання низькоякісних медіапродуктів, надмірне захоплення телесеріалами, реаліті-шоу знищують індивідуальність особи, що може статись і в дитячому віці. М. Маклюен зазначає: "Людина електронної епохи, електронна людина втрачає своє тіло і разом з ним відчуття ідентичності. Вона має імідж, але не тіло. Ця людина відчайдушно шукає своє коріння. І насильство – одна з маніфестацій цих пошуків ідентичності" [19].

Ідол в особі сучасних мас-медіа щодня пожирає дорогі години життя юного покоління. "Телевізор стає для дитини чи підлітка основним джерелом інформації. Він розповідає чи показує дитині більше "оповідок", ніж батьки, друзі чи вчителі. Ці оповідки, зазвичай, далекі від поглядів батьків і вчителів. Більше того, вони можуть бути дуже далекими навіть від країни проживання підлітка з її неповторною культурно-психологічною атмосферою" [21].

Ми очікуємо, що медіа нам все розкажуть і покажуть, не помічаючи, що вони поступово знищують наше власне "я", особистісний погляд на найважливіші в житті речі. Багато людей з дитинства живуть долями героїв різних "мільних опер", реаліті-шоу.

Висновки. Таким чином, внаслідок негативного впливу ЗМК на людську психіку, організованих політико-бізнесовими елітами замовних і цілеспрямованих масовоінформаційних атак на суспільну свідомість, соціум перетворюється на охлос (натовп), який нездатний до самоврядування, самоорганізації. Такими людьми владі керувати набагато легше й зручніше – через ті ж ЗМІ. Про формування громадянського суспільства і розвиток демократії в цьому випадку навряд чи може йти мова.

Аби запобігти негативному впливові медіа на масову аудиторію, доцільно популярно пояснити, що являють собою сучасні ЗМІ, як, зокрема, учні, студенти можуть використовувати потенціал медіа як цінне джерело інформації для здобуття нових знань, підвищення свого освітньо-культурного рівня, з метою духовного самовдосконалення, якою є практична значущість реклами в ЗМІ, чому без неї не можуть обійтись сучасні медіа та чи завжди слід сприймати рекламну інформацію як правдиву, достовірну. Підрастаюче покоління слід підготувати до того, що матеріальні цінності, звеличувані в ЗМІ, рекламних текстах, легко поставити під сумнів, і такі вартості зовсім не є тим, без чого не можна жи-

ти. Закладам освіти, органам державної влади та місцевого самоврядування, громадським просвітницьким організаціям слід організувати відверті інтерактивні дискусії за участю дітей і дорослих (учителів, батьків, психологів, правоохоронців, представників владних структур, духівництва, ЗМІ) щодо тем, які розглядають і пропонують для обговорення сучасні мас-медіа. У системі освіти слід розробляти педагогічні програми з метою розвитку критичного мислення дітей і молоді як активних споживачів масової інформації. Проблема, однак, ускладнюється тим, що й багато дорослих (викладачі, батьки та ін.), які мають провадити виховну роботу з дітьми, студентами, пояснюючи їм користь і шкоду сучасної інформпродукції, теж цілком занурені в ірреальний світ, створений сучасними ЗМК. Отже, проблема полягає в тому, хто буде повчати сіяти зерна добра в умовах тотальної залежності суспільства від медіаконтенту.

1. *Вікіпедія*. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://uk.wikipedia.org/wiki>>.

2. *Гонє Ж.* Освіта і засоби масової інформації / Ж. Гонє. – К. : К.І.С., 2002. – 100 с.

3. *Гоян О. Я.* Психотипізація аудиторії комерційного радіоефіру // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1231>>.

4. *Гоян О. Я.* Аудиторія комерційного радіомовлення в контексті суспільних трансформацій // Наукові записки Інституту журналістики. – Т. 14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=13353>>.

5. *Капусьцінський Р.:* "Нещастям для медіа є інтелектуальні лінощі їхнього споживача" // День. – 2003. – 19 верес.

6. *Лалл Д.* Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід / Д. Лалл. – К. : К.І.С., 2002. – 264 с.

7. *Лось Й. Д.* Публіцистика й тенденції розвитку світу : навч. посіб. / Й. Д. Лось : у 2 ч. – Львів : ПАІС, 2008. – Ч. 1. – 376 с.

8. *Маклюєн М.* Средство само есть содержание / М. Маклюєн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.uic.nnov.ru/pustyn/lib/macclu.ru.html>>.

9. *Николаев В.* Герберт Маршалл Маклюєн и его книга "Понимание средств коммуникации" / В. Николаев // Отечественные записки. – 2003. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.strana-oz.ru/?numid=13&article=601>>.

10. *Онкович Г. В.* Медіапедагогіка та її складові як чинники формування особистості // Актуальні

Українське журналістичознавство, 2010, вип. 11

проблеми формування особистості лікаря у студентів-медиків : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2007 р.) / за ред. В. І. Первака. – К. : МІ УАНМ, 2008. – С. 121–123. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://edu.of.ru/attach/17/24641.doc>>.

11. *Пенчук І. Л.* Ціннісна орієнтація молодших школярів засобами телевізійної інформації // Соціальні комунікації сучасного світу : наук.-теорет. зб. / голов. ред. О. М. Холод. – Кривий ріг : Вид-во Криворіз. навч. центру Одес. нац. юрид. академії, 2009. – С. 290–293.

12. *Потятиник Б. В.* Медіа: ключі до розуміння / Б. В. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2004. – 312 с.

13. *Різун В. В.* Маси / В. В. Різун. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2003. – 118 с.

14. Скуратівський В.: "У світі має бути світоглядний маяк. А Бог – то і є такий маяк" // День. – 2003. – 11 квіт.

15. *Стерденко С. М.* Роль сем'ї в формуванні медіакультури подростоків // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер.: Филология. Социальная коммуникация. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 344–348.

16. *Федоров А. В.* Медиаобразование: социологические опросы / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во "Кучма", 1987. – 228 с.

17. *Череповська Н. І.* Психологічний аспект відеокультури в умовах медіа-інформаційного простору // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер.: Филология. Социальная коммуникация. – Т. 21 (60). – № 1. – С. 349–353.

18. *Шестакова Е. Г.* До проблеми панівного "вчителювання" засобів масової комунікації в епоху аудіовізуальної культури // Журналістика-2004 у світлі підготовки журналістських кадрів : тези наук.-практ. конф. / Ін-т жур-ки КНУ імені Тараса Шевченка, 27–28 трав. 2004 р. – К., 2007. – С. 83–85.

19. *Потятиник Б.* Інформаційні "протигази" медіа-грамотності замість придатного для життя медіа-довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.mediaeco.franko.lviv.ua/>>.

20. *Потятиник Б.* Медіа-освіта: журналістика для всіх [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.mediaeco.franko.lviv.ua/>>.

21. *Потятиник Б.* Філософія масової комунікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.mediaeco.franko.lviv.ua/>>.

В. Е. Шевченко,
канд. філол. наук
УДК 007: 304: 002.4 +070.19

До питання термінології: вид і тип періодичного видання

У статті подаються визначення основоположних понять, що є об'єктом дослідження більшості наукових праць із соціальних комунікацій. Розглядаються класифікаційні критерії друкованих періодичних видань.

Ключові слова: вид видання, тип видання, класифікація, типологія, класифікаційні критерії, модель, періодичне видання, преса.

Shevchenko Viktoriya. Terminology: kind and type of periodical edition.

Determinations of fundamental concepts which are the object of research of most scientific works of social communications are given in the article: kind, type of edition, classification, typology, model, magazine, press. The classification criteria of printed magazines are also examined in the article.

Keywords: kind, type of edition, classification, typology, classification criteria, model, magazine, press.

Шевченко В. Э. К вопросам терминологии: вид и тип периодического издания.

В статье поданы определения основоположных понятий, которые есть объектом исследования большинства научных трудов из социальных коммуникаций. Рассмотрено классификационные категории печатных периодических изданий.

Ключевые слова: вид издания, тип издания, классификация, типология, классификационные категории печатных изданий, пресса.

Сучасна теорія соціальних комунікацій об'єктом дослідження у переважній більшості обирає періодичні видання або їх групи, об'єднані за визначеними критеріями. Дослідники періодичних, і взагалі друкованих, видань завжди намагалися вивести власні формули, відповідно до яких визначався об'єкт дослідження. Також існують класифікаційні поділи, визначені Державними стандартами та окремими науковцями. Класифікація періодичних видань дає можливість розділити їх на класи, підкласи, групи, види, щоб, визначивши за певною ознакою їх подібності та розбіжності, вивчати той чи той видань. Але в цілому сьогодні існує різнобій і повна неузгодженість понять, які стосуються класифікації видань, адже дослідники нерідко по-різному їх тлумачать, наводять власне розуміння досліджуваних понять, особливо в історичному аспекті. Це стосується не лише класифікаційних критеріїв, але і взагалі термінів "вид" та "тип".

Методиці дослідження періодичних видань, розробці їх класифікації і типології присвячено роботи О. Акопова, С. Ахмадуліна, А. Бочарова, І. Засурського, Є. Корнілова, О. Станько, Г. Швецової-Водки, В. Соловйова, В. Різуна, М. Рябініна і багатьох інших дослідників. Здійснені ними типології мають від-

мітні підстави поділу, мають суперечливий характер, не дають єдиного, цілісного уявлення про періодичні видання.

Тому вважаємо актуальним чітко позначити основоположні поняття "тип", "вид", "модель", "типологія", "класифікація", сформулювати відмінності між ними і виділити класифікаційні критерії, які б дали можливість чітко відносити досліджувані об'єкти до тієї чи іншої групи – це і є *метою статті*. За основу візьмемо Державні стандарти, наукові статті та довідкову літературу (словники, енциклопедії).

Як відомо, об'єктом дослідження є те, на що спрямована пізнавальна діяльність людини, а предметом дослідження є досліджувані з певною метою властивості об'єкта. Саме цим визначається об'єкт досліджень наукового напрямку "соціальні комунікації" – певний вид друкованих або електронних видань, рекламної продукції; жанрова палітра друкованих, відео- та аудіо матеріалів; діяльність ЗМІ чи окремого його напрямку. У межах цього об'єкта і визначають предмет – конкретні тексти, матеріали, цикли програм, діяльність певної особистості, певні параметри об'єкта дослідження, умови його функціонування.

Будь-яка наукова, навчальна, виробнича діяльність неможлива без класифікації. Нау-

кове дослідження завжди починається з класифікації, адже вона є обов'язковим елементом наукового пізнання. Навіть коли дослідник не ставить класифікацію своїм завданням, він неодмінно розкладає об'єкт дослідження на складові, щоб знову зібрати його в процесі вивчення, зрозуміти його значення й місце в системі інших об'єктів, знайти подібності та розбіжності, що визначають його місце в навколишньому середовищі. Якщо досліджується одне видання, насамперед встановлюють його класифікаційний тип відповідно до наявних чи особисто створених критеріїв. Це дає можливість визначити місце досліджуваного видання і зв'язок його з іншими виданнями в цій системі.

Поняття "вид" та "тип" не є синонімами, одним і тим самим поняттям.

Вид – окрема галузь роботи, заняття, різновид у ряді предметів, явищ; підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого рівня [7, Т. 1. – С. 279]. Цей термін найчастіше вживається у біологічних науках для позначення класифікації живих істот, наприклад "сукупність особин з ... характеристиками" [3]. У видавничій справі ДСТУ 3017-95 [2] вказує, що стандарт "містить стандартизовані терміни та визначення видів видань", але не розтлумачує самого поняття "вид". Можна зробити висновок, що, відповідно до заданих стандартом критеріїв, **вид видання** – сукупність видань, що відрізняються за цільовим призначенням, періодичністю, структурою, обсягом, складом основного тексту, матеріальною конструкцією, інформаційними знаками, аналітико-синтетичним переробленням інформації.

Тип (від грец. *typos* – відбиток, форма, зразок) у загальному розумінні – зразок, модель, форма з істотними якісними ознаками, яким відповідає певна група предметів, понять, явищ [7, Т. 4. – С. 524]. Відповідно, можемо зробити висновок, що **тип видання** – модель з фіксованою сукупністю ознак, які властиві виданням, об'єднаним у вид.

Модель (лат. *modulus* – міра, зразок) – зразок (еталон, стандарт) для масового виготовлення виробу; образ, аналог (уявний чи умовний: зображення, опис, схема, креслення, графік, план, карта і т. п.) об'єкта, процесу чи явища ("оригіналу" даної моделі), використовуваний замість нього. У теорії журналістики поняття "модель" розглядається як одна з типологічних характеристик, або ж як сукупність характеристик тієї чи іншої групи ЗМІ.

Кожен тип видання має визначену форму, змістову особливість. І модель стає своєрідним засобом пізнання, який стоїть між дослідником і об'єктом дослідження, формалізує властивості об'єкта.

Формування поняття "тип" простежується з античності. Наприклад, Платон уявляв тип як незмінну, вічну ідеальну сутність, що існує до речей, а Арістотель цю сутність бачив у самих речах. Тип виражається у видових чи індивідуальних розбіжностях як ідеальний прообраз, план, норма. З цим зв'язані численні пошуки "архетипу", "плану будівлі", "морфотипа", "незмінної структури" об'єктів. З часом виникає інше трактування поняття, зв'язане з історичним розумінням типу й уявленням про типологію як систему в її розвитку. Ще одне розуміння типу – як особливого методологічного засобу, за допомогою якого будується теоретична картина реальності. При цьому поняття типу виступає не як безпосередньо узятє з реальності, а як результат складної роботи наукового мислення, що теоретично реконструює найбільш істотні характеристики досліджуваних об'єктів, що і дає тип.

Отже, типологія (від лат. *typos* – зразок и *logos* – слово, вчення) – це метод (а також результат) наукового пізнання, наукової систематизації, класифікації на основі загальних ознак і властивостей, визначення головних понять (категорій), що стосуються об'єкта та його видів [12]; про різні способи класифікації документів; співвідношення між видами документів. В основі типології – розчленування систем об'єктів та їх групування за допомогою узагальненої ідеалізованої моделі. Типологія дає можливість вивчати істотні ознаки, зв'язки, функції, взаємозв'язки, структурні особливості об'єктів у порівнянні з подібними, причому як наявні об'єкти, так і розділені в часі.

Типологія ґрунтується або безпосередньо на понятті типу як основній логічній одиниці членування, або ж використовує інші логічні форми: класифікація, систематика, таксономія.

Термін "класифікація" походить від латинських *classis* – розряд, клас и *facio* – робити і означає ієрархічний розподіл на групи, розряди, класи; розкриття взаємного зв'язку на підставі визначених принципів (об'єктивних, суб'єктивних, координації, субординації тощо) і вираження цього зв'язку у вигляді логічно обґрунтованого розташування; при цьому важливу роль відіграють способи зображення (табличні, графічні). Класифікація

здійснюється на основі деяких ознак, не власних самим об'єктам (назва, кількість) чи властивих їм, які мають назву підстав поділу (критерію). Вибір критерію залежить від мети, заради якої здійснюється класифікація.

Систематика (від грец. *Systematik* – упорядкування) – наука, завданням якої є упорядкування позначень та описів всієї сукупності об'єктів, що утворюють певну сферу реальності. Таке упорядкування може бути як за формальною, зовнішньою ознакою, так і у вигляді системи об'єктів. Систематика здійснюється на загальних принципах типології, тобто шляхом виділення в об'єктах, що утворюють систему, фіксованих сталих характеристик: ознак, властивостей, функцій, зв'язків. При цьому кожна характеристика займає лише одне місце в системі, її властивості мають бути унікальними для відмінності її від інших характеристик.

Таксономія (від грец. *taxis* – розміщення, порядок та *nomos* – закон) – теорія класифікації та систематизації складних за організацією галузей дійсності, які мають ієрархічну будову. Термін "таксономія" було запропоновано у 1813 р. швейцарським ботаніком О. Декандолем, який розробляв класифікацію рослин. Сучасна таксономія розглядає принципи, методи та правила раціональної класифікації і систематики [1].

Об'єкти класифікації розділяються на класи (види, роди, типи, жанри) відповідно до найсуттєвіших ознак, притаманних їм. Кожний клас (вид, тип і т. д.) відрізняється від іншого певною ознакою чи видозміною цієї ознаки [6, 137–138, 247–248]. Розрізняють природні класифікації, в основі яких істотні ознаки об'єктів (наприклад, періодична система хімічних елементів), та штучні класифікації, в яких наявні несуттєві ознаки (наприклад, алфавітні покажчики, каталоги в бібліотеках). Наукова класифікація виражає систему законів, що властиві відображеній у ній галузі. Основні вимоги до класифікації: повнота переліку класів і необхідність виділення класів у процесі поділу за однією підставою (щоб забезпечити відсутність пересічення видів, що виділяються). Класифікація може бути ієрархічною (коли результати першого поділу знову поділяються на види чи підрозділи тощо і кожний наступний поділ підпорядковується попередньому) та паралельною (коли здійснюється поділ за різними ознаками).

За способами побудови розрізняють емпіричну й теоретичну типологію. Емпірична ти-

пологія здійснює кількісну обробку й узагальнення досліджуваних об'єктів, фіксує стійкі характеристики подібності й розбіжності, систематизує й інтерпретує отриманий матеріал. Теоретична типологія має на меті побудову ідеальної моделі об'єкта, узагальнене вираження ознак, фіксацію принципів таксономічного опису безлічі досліджуваних об'єктів. Вона розглядає об'єкт як взаємозв'язану систему з об'єктами різних структурних рівнів.

Науковці, що вивчають проблему типології друкованих видань, виділяють такі поняття, як "вид літератури", "вид видання", "документ", "твір друку", класифікація яких мала в основі поняття "тематика видання", "предмет змісту", "цільове" або "читацьке" призначення. Текстові твори друку називають також літературними, а їх сукупність – літературою. У вузькому значенні термін "література" використовується для позначення художньої літератури, у широкому – як сукупність текстових творів друку і писемності. Видом літератури прийнято називати сукупність письмових творів, що мають суспільне значення і зв'язаних між собою єдністю предмета викладу і соціальної функції.

Крім того, у дослідженнях нерідко вживається слово "преса" для позначення всіх періодичних видань. Це помилкове значення, адже пресові видання – це тільки газети, аркушеві видання, на що вказують Державні стандарти: "газетне видання – видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу встановленого формату, видавничо пристосоване до специфіки даного періодичного видання. У випадках скріплення аркушів друкованого матеріалу використовується термін "газетно-журнальне видання", а власне "журнальне видання – видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу встановленого формату в обкладинці або оправі, яке видавничо пристосоване до специфіки даного періодичного видання" [2, 8]. Сукупність газет і журналів може мати лише назву – "періодичні видання – видання, що виходять через певні проміжки часу, мають заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву нумерованих чи датованих, однотипово оформлених випусків, які не повторюються за змістом [2, 12]. Також до періодичних видань належать: бюлетень, календар, експрес-інформація. Саме тому при позначенні об'єкта дослідження слід чітко визначати, які саме видання будуть розглядатися. Висновки

наукового дослідження не будуть повними, якщо частину видань, що належать до об'єкта дослідження, не буде розглянуто.

Звісно, класифікаційні ознаки видань відрізняються.

Спільність творів друку одного виду літератури визначається соціальною функцією. Виділити соціальну функцію дозволяють такі ознаки [11, 18]:

- сфера громадського життя, що характеризує даний твір друку (виробництво, наука, освіта, система суспільного виховання тощо);
- цільове призначення (реклама, виховання, навчання, інформація, твердження наукових ідей, естетична насолода, довідка тощо);
- читацьке призначення (розрізнення читачів за віком, статтю, родом занять, загальною і спеціальною підготовкою).

За цими ознаками сукупність творів друку в одному виданні класифікується на: суспільно-політичні (інформаційні та аналітичні), науково-дослідні, науково-популярні, навчальні, виробничі, офіційно-нормативні (документальні), довідкові, художні та ін. Звичайно, складові елементи відрізняються для кожного з цих видів. Частиною таких творів друку є публікації. У книгознавчих і журналістико-знавчих дослідженнях термін "публікація" вживається у значенні "процес і результат опублікування документів", тобто окремий твір друку, документ, опублікований у вигляді окремого видання або його частини.

Але важливий не лише вид літератури, а й вид видання. Під видом видання розуміють таку сукупність творів друку, що відрізняється, крім перерахованих функціональних особливостей, характерних для виду літератури, такими ознаками:

- форма матеріалізації (словесна, графічна, змішана словесно-графічна, нотна);
- матеріальний носій цієї форми (книга, брошура, листівка, листове видання, картка і т. п.);
- утилітарне цільове призначення чи спосіб користування (суцільне читання, вибіркоче читання, наведення довідки, читання за столом, у бібліотеці, польових умовах, перегляд, читання-гра тощо);
- комерційні чи видавничі завдання (дешево видання, подарункове, розкішне, сувенірне, розраховане на тривалий чи малий термін користування).

Науковці нерідко вживають для позначення друкованого твору термін "документ", хоча його значення набагато ширше. Сучасні словники пояснюють, що слово "документ" похо-

дить від латинського "documentum" та "docere" – "вчити, навчати" [14, 540]. Інше значення походить від слова "dek" – жест простягнутих рук, пов'язаний із одержанням чогось. Згодом термін "документ" набув юридичного значення. Так, російський дослідник М. Комаров стверджував, що при обміні інформацією люди передавали певні предмети із записами про події, які і стали називати документами [5, 44–45]. Найширше визначення цього терміна дав П. Отле: "матеріалізована пам'ять людства, яка день за днем реєструє факти, ідеї, дії, почуття, мрії, що відбилися в свідомості людини" [13, 42], тобто засіб передачі інформації в суспільстві. "Тлумачний словник з основ інформаційної діяльності" дає таке визначення: "документ – соціальна інформація, зафіксована на будь-якому матеріальному носії з метою її збереження, поширення та використання. У науково-інформаційній, бібліотечно-бібліографічній діяльності під документом маються на увазі головним чином твори друку, а також неопубліковані, аудіовізуальні та інші документальні джерела інформації" [10, 11]. "Термінологічний словник з бібліотечної справи та суміжних галузей знання" визначає документ як "матеріальний об'єкт із зафіксованою на ньому інформацією у вигляді тексту, звукозапису чи зображення, призначений для передачі в часі та просторі з метою збереження та суспільного використання" [9, 58]. З іншого боку, інформація завжди призначена для передачі в процесі комунікації, тобто передачі в часі та (або) в просторі; завжди фіксується з метою її збереження та наступного використання суспільним суб'єктом у суспільній практиці. Документи можна класифікувати за обсягом тієї аудиторії, на яку вони розраховані: для конкретної людини; певної групи користувачів; чітко невизначеної аудиторії.

У визначенні документа найважливішим параметром є характер інформації. З іншого боку, документом є як саме видання, так і окремі статті у ньому.

Передача інформації через друковані видання здійснюється за допомогою різних засобів. По-перше, вибираються ті матеріальні об'єкти, речі, що можуть бути "речовим носієм" інформації. По-друге, встановлюються способи фіксування інформації на даному носії. По-третє, розробляються способи отримання інформації з цього носія [12, 9].

Важливим критерієм класифікаційного поділу видань є тема та предмет викладу ма-

теріалу. Предмет викладу – те, про що говориться у творі відповідно до завдання публікації. А тема – те, про що говориться у творі безпосередньо – галузь науки, реальний об'єкт опису тощо. Таким чином, у двох виданнях тема може бути одною і тою самою, а предмет викладу відрізнитися. Так, підручник із реклами та монографія з реклами – різні за формою і змістом видання. Предмет викладу підручника – навчальна дисципліна; конкретне наповнення фактами, усталеними поняттями, прикладами; форма подання матеріалу і його послідовність диктуються потребами навчального процесу. Предмет викладу монографії – нові теоретичні узагальнення, наукові ідеї, у тому числі й дискусійні. Отже, завдання викладу диктують авторіві форму подання предмета викладу.

Визначення класифікаційних критеріїв видів видань – важливе завдання науки і практики. Його можна виконати за допомогою типологічної класифікації. Г. Швецова-Водка доводить: "типологічні класифікації охоплюють, як правило, не весь клас документів, а певні підкласи, з обумовленими межами. У багатьох випадках в існуючих типологічних класифікаціях документа не витримується вимога єдності підстави поділу" [12, 40]. Те саме стосується класифікації друкованих видань. Використання системного підходу, критичний аналіз існуючих наявних поглядів дають можливість послідовно розглянути періодичне видання у різних аспектах його функціонування в суспільстві, виявити і проаналізувати типологічні ознаки.

Якщо відштовхуватися від ДСТУ 3017-95, то критеріями класифікації всієї видавничої продукції є: цільове призначення; аналітико-синтетичне перероблення інформації; інформаційні ознаки; матеріальна конструкція; обсяг; склад основного тексту; періодичність; структура. Відповідно до класифікації у бібліографії документи розділяють за природою знаків, що використовуються, на [8, 59]:

– кодовані: текстові (опубліковані та неопубліковані); ідеографічні; аудіальні (запис мови); машинозчитувальні;

– некодовані: іконічні; тривимірні; аудіальні (крім запису мови).

Але така класифікація не може бути застосована для класифікації періодичних видань, адже не дотримується єдність поділу. Причому, некодовані іконічні документи виконуються знаками, що імітують позначувані об'єкти (малюнки, фотографії, кінофільми, діапозитиви), а також аудіальні документи (в

тому числі запис музики). Хоча будь-який запис – це вже кодування інформації. І некодованими є тільки предмети реального світу, природи чи людської культури.

Періодичні видання в класифікації відрізняються від інших друкованих видань саме за принципом їх випуску – в певні проміжки часу. Колись вони навіть називалися "погодинні видання", тобто видання, що виходять безупинно. Саме тому ця первинна ознака суттєво впливає на зміст (предмет та тему викладу) видання. Адже інформація на одну тему, наприклад, у щоденній газеті та науково-популярному журналі відрізняється

Кожне періодичне видання є системою зі своїми специфічними ознаками. Спробуємо виділити найважливіші підстави поділу періодики як виду ЗМІ (критерії):

– цільове або функціональне призначення – очікуваний результат, на досягнення якого спрямований зміст;

– зміст або тематика – характер інформації; читацьке призначення – категорії читачів, яким адресоване видання;

– періодичність – частота виходу;

– місце і сфера розповсюдження – регіональні особливості, широта охоплення аудиторії;

– спосіб викладу матеріалу – візуальні і літературно-текстові прийоми.

Кожен з цих критеріїв може бути взятий за основу при виділенні об'єкта дослідження, а інші критерії будуть формувати підвиди. Так, наприклад, об'єктом можуть бути регіональні видання, або тижневики, або жіночі періодичні видання. При цьому системний розгляд усіх критеріїв у сукупності (у визначеній послідовності) дає можливість окреслити цілісну картину щодо об'єкта дослідження.

Без сумніву, найважливішою системною ознакою є цільове (функціональне) призначення, яке може бути досить різноманітним:

– інформування;

– аналітика;

– навчання (освіта);

– наука;

– виховання;

– організація дозвілля;

– практичні поради;

– пропагування (реклама).

Цільове призначення найбільш універсально характеризує суть видання, його характер, призначення, визначає читацьку аудиторію, у ньому закладено мету видання та його завдання, що і відбивається у концепції. Можна стверджувати, що будь-яка

класифікація без цільового призначення буде неповною і недостатньо аргументованою. Вплив на читацьку аудиторію виявляється відповідно до віку, статі, роду діяльності читача, його кваліфікаційного рівня.

Цільовим призначенням визначається тематика (зміст, характер інформації), способи подання матеріалів, тобто способи реалізації цільової функції, і, зрозуміло, обирається група читачів, яким видання адресоване, тобто їх "адресність". Тематичне наповнення й цільове призначення є рівноправними, взаємодоповняльними ознаками. Залежно від поставленого завдання в одних випадках цільове призначення є найголовнішим, в інших – головною ознакою стає зміст видання, його тематика. Наприклад, за цільовим призначенням видання є науковим, а його тематика – медицина, фізичні науки тощо. З іншого боку, якщо тематика – медицина, за цільовим призначенням видання може бути науковим, рекламним, практичним.

Періодичні видання за змістом умовно можна поділити на такі підвиди:

- універсального змісту (так звані life-style): суспільно-політичні, інформаційні, аналітичні;
- тематичні для масового читача: науково-популярні; спортивні; ділові, економічні; автомобільні; комп'ютерні; про здоровий спосіб життя; про культурне життя (театри, музеї, виставки, клуби тощо); присвячені астрології, окультним наукам, фантастиці; еротичні;
- тематичні для фахівців (наукові, галузеві);
- розважальні (для організації дозвілля): рибальство, охота; туризм; кіно і телебачення; гумористичні (сатиричні);
- виробничо-практичні,
- культурно-освітні: літературно-художні; мистецькі, культурологічної тематики; краєзнавчі, історичні; з дизайну та архітектури; екологічні, про рослини і тварин; для певних вікових чи гендерних груп (дітей, молоді та підлітків, жінок та інші); релігійні;
- рекламні: для безробітних; торговельні; промислові (обладнання й інструменти);
- реферативні.

З іншого боку, читацьке призначення також може бути визначальним. Приміром, дитячі й молодіжні періодичні видання насамперед враховують читацькі інтереси своєї аудиторії. Однак і в цьому випадку головним залишається спосіб досягнення мети.

Зміст і характер інформації зумовлені тематичним напрямком видання, відповідно до його читацької адреси. Цільове призначення кожного періодичного видання також дає

орієнтир на відповідні категорії читачів. Для одних видань – це довільний читач, що не потребує складної професійної інформації; для інших – читацька аудиторія визначається політичним, соціальним, відомчим профілем видання. Читачами окремих видань є фахівці з певних галузей.

Читацьке призначення – важливий критерій, адже залежно від віку, статі, роду занять наповнення інформацією навіть на одну тему змінюється. О. Западов і О. Соколова стверджують: "Зв'язок "книга-читач" у проблемі типології є основоположним. По суті, всі складені поняття, що утворюють тип, обов'язково включають інтереси чи потреби читача з різним ступенем узагальненості і спрямованості" [4, 59]. Читацька аудиторія залежить від різних чинників: професійної належності, роду діяльності, спеціалізації читача, віку, статі, загальної культури, ерудиції, інтересів, місця проживання (міська чи сільська місцевість) тощо. Видання може звертатися до читача і як до громадянина, і як до фахівця, і як до сім'янина, і як до особистості певного віку або статі тощо. Тобто одна людина може бути потенційним читачем кількох періодичних видань або одне видання буде цікавим для кількох груп читачів.

Тому слід виділити такі групи: масовий читач, окремі групи читачів (діти, молодь, жінки, чоловіки, батьки, люди похилого віку, специфічні групи читачів, селяни, міські жителі), фахівці. Відповідно можна сформулювати дві групи видань: для масового читача (універсальної тематики та тематичні) та для фахівців (наукові, виробничі, промислові, практичні).

При об'єднанні цільового та читацького призначення виводиться критерій "цільова адресність", що дає підстави сформулювати три великі групи:

1. Універсальні періодичні видання.
2. Спеціалізовані періодичні видання.
3. Фахові.

Універсальні видання тематично присвячені різним сферам життєдіяльності всіх членів суспільства, це – загальнонаціональні видання, що охоплюють найбільшу групу читачів. Вони мають на меті інформувати читачів у популярній формі про всі аспекти суспільного життя:

- суспільно-політичні й соціально-економічні (інформаційні, аналітичні);
- культурно-освітні та науково-популярні;
- розважальні (для організації дозвілля);
- рекламні.

Періодичне видання формує світогляд суспільства, розширює кругозір читачів, популяризує досягнення науки і техніки. Широка тематична спрямованість і висвітлення всіх аспектів суспільного життя – без цього видання для масового читача не буде актуальним. Універсальні видання ілюструються фотографіями і малюнками, містять інформаційні, аналітичні та розважальні матеріали, практичну інформацію, літературно-художні твори. Відрізняються універсальні видання за місцем розповсюдження, адже регіональні універсальні видання, хоча і висвітлюють усі аспекти соціального життя широкого кола читачів, але у них акцентується увага на місцевих подіях.

Спеціалізовані видання можуть бути адресовані як масовому читачеві, так і фахівцям, тобто орієнтуються на визначені читацькі групи чи мають чітку тематику. Це означає, що визначальними в системі ієрархії характеристик є критерії характеру аудиторії чи предмета викладу. Виняток становлять літературно-художні, сатиричні видання і комікси: для них типоформувальним є критерій характеру викладу матеріалу.

Спеціалізовані видання розділяються на:

1) універсального змісту: для вікових груп (дітей, молоді, похилого віку); гендерно-орієнтовані (для жінок, чоловіків); гендерно-нейтральні (для сімейного читання, батьків, розважальні);

2) тематичні: для специфічних груп читачів (садівників, батьків, сліпих, віруючих, безробітних, автомобілістів тощо); національних груп, меншин; політичних партій та об'єднань.

Деякі універсальні тематичні видання можуть мати аналоги в групі фахових видань. Наприклад, періодичні видання про мистецтво і культуру можуть бути як для фахівців, так і для широкого кола читачів; видання для сімейного читання належать як до групи універсального змісту ("Караван історій"), так і до тематичних ("Домовик").

Спеціалізовані видання орієнтуються на визначену групу читачів, наприклад, жінок, батьків; або є нейтральними, що присвячуються певній темі, наприклад, комп'ютерам, автомобілям, зброї, інтер'єру приміщень і офісів, тобто – спеціалізованими тематичними. Тематичні видання призначені для поширення спеціальних знань і практичних навичок, викладених у доступній формі. Вони охоплюють велике коло питань у різних ділянках науки, виробництва, культури і

мистецтва, досить повно висвітлюють задану проблематику, орієнтовану на конкретну групу читачів. Це видання: кулінарні; про дизайн, архітектуру; автомобільні; спортивні; будівельні; про рослини і тварини; технічні, комп'ютерні; ділові; туристичні; релігійні; мистецькі; еротичні та багато ін.

Тематика такої періодики обумовлюється заповненням ринку періодичних видань виданнями, які відповідають сферам зацікавленень масового читача. Їх тематика не має кінцевого списку, адже тема, актуальна сьогодні, через рік може втратити сенс, але виникне певна кількість нових. У спеціалізованому виданні й читацька аудиторія представляється диференційовано та вказує на інтерес до тих чи інших об'єктів реальності. Типовою аудиторією спеціалізованих видань є аматори, тобто та група читачів, що цікавиться вузькою тематикою, але не має професійної підготовки в даній галузі, тому ці видання суттєво відрізняються від професійних видань. У спеціалізованих виданнях інформація подається у такий спосіб, щоб полегшити її пошук і сприйняття.

Видання для фахівців сприяють професійній діяльності читачів. У цій групі можна виділити видання: з різних галузей наук; методичні; реферативні; виробничо-практичні; промислові (галузеві); правові; сільськогосподарські; медичні; військові; документальні; технічні; історичні.

Суттєва особливість видань для фахівців – спосіб викладу матеріалу та авторство. Адже авторами статей у них мають бути також фахівці даної галузі, а не просто журналісти-аматори, що цікавляться проблемою. Фахові видання випускаються після тривалої текстологічної підготовки.

Періодичність виходу – важливий критерій, від якого залежить комунікативна сутність видання, але він не є первісним при визначенні виду, оскільки несуттєво впливає на змістове, функціональне і читацьке призначення, лише на жанри і способи подання матеріалу. В практиці існують мінімальні й припустимо максимальні періоди часу для випуску видання. Один рік вважається максимально припустимим періодом. Часта періодичність виходу важлива для тих видань, які дають оперативну інформацію – громадсько-політичні, розважальні, реферативні, спортивні, науково-інформаційні тощо. Щоденні видання мають можливість подати оперативну інформацію, тижневики, щомісячники – аналітичні статті.

За місцем випуску і сферою розповсюдження видання розрізняються відповідно до ДСТУ 3017-95 на: загальнодержавні; регіональні та Автономної Республіки Крим; місцеві (у межах однієї області, міста, району, установи); такі, що розповсюджуються за кордоном; міжнародні бренди.

Місце розповсюдження може впливати на зміст видання, оскільки читачі особливо цікавляться подіями, що відбуваються у безпосередній близькості до них, чи трапляються з людьми, що ведуть подібний спосіб життя. Це стосується не лише видань суспільно-політичної тематики, але й спеціалізованих.

Регіональні ЗМІ відображають життя регіону, що сприяє його розвитку. Регіональні видання виходять і розповсюджуються у межах адміністративної чи географічної території, населення якої тісно зв'язане економічною, культурною, етнографічною, конфесійною й іншою спільністю. Засновниками регіональних друкованих видань є державні (офіційні) органи та приватні особи, комерційні, акціонерні компанії, політичні партії та громадські організації. У регіональній аграрній пресі з'явилися і видання для городян, що виявляють інтерес до господарювання на землі. У матеріалах розділів наводяться основні дані про продаж земельних ділянок, їхній розмір, відстань від центру.

Місцеві видання популярні серед населення, особливо у невеликих містах. Загальнонаціональні видання висвітлюють ту інформацію, з якою читач у регіоні ознайомлюється по телебаченню. А через невеликі доходи населення невеликих міст може дозволити собі купити видання лише з інформацією, яка найповніше інформує про місцеві події. У Києві найбільш популярні місцеві тижневики з новинами культурного та розважального характеру спрямування, наприклад, "Афіша".

Районні видання також мають попит у місцевого населення, тому що саме вони найбільш близькі жителям району, надають їм корисну інформацію і розповідають про знайомих людей, місцеве життя і цікаві події. Звісно, такі видання містять значну кількість реклами, але адресні тематичні сторінки і добірки стосуються питань, що хвилюють молодь, жінок, пенсіонерів, екологів. Часто трапляються й "Літературні сторінки".

Усі номери періодичного видання інформаційно пов'язані між собою такими показниками, як розмаїтість чи спільність тематики інформації, просторість, необмеженість відносно поточних, повсякденних подій, явищ. З

урахуванням вимог сучасного моменту періодичне видання може містити історичну інформацію, відомості, що належать до виробничої, наукової, культурної діяльності й узагалі до усього того, що цікавить читача. Поряд із зазначеними особливостями характеру інформації можуть бути й інші, що зумовлюються, зокрема, жанровою специфікою матеріалів.

Отже, вибір об'єктом дослідження періодичних видань вимагає від дослідника чітко визначити вид видання і максимально повно охопити цю групу. Причому важливо врахувати кілька класифікаційних критеріїв одночасно і не включати видання, які виходять за межі критеріїв типології.

Класифікаційними характеристиками періодичних видань є: цільове або функціональне призначення; зміст або тематика; читачське призначення; періодичність; місце і сфера розповсюдження; спосіб викладу матеріалу.

Так, наприклад, при дослідженні видань певного регіону зазначають їх цільове та читачське призначення. В одну групу не можна об'єднувати рекламні й сімейні видання (хоча в них і є знана кількість реклами) та фахові будівельні видання.

Важливо розуміти відмінності між поняттями "вид" та "тип". Вид видання – сукупність видань, що відрізняються за цільовим призначенням, періодичністю, структурою, обсягом, складом основного тексту, матеріальною конструкцією, інформаційними знаками, аналітико-синтетичним переробленням інформації. Тип видання – модель з фіксованою сукупністю ознак, які властиві виданням, об'єднаним у вид. Зазначення у меті чи завданнях дослідження формулювання моделі видання передбачає створення схеми (праобразу) видання із яскраво виявленими характеристиками тієї чи іншої групи ЗМІ.

Таким чином, найчастіше об'єктом дослідження є вид видання – група видань, які відібрані за визначеними критеріями. Тип видання досліджується лише тоді, коли метою роботи є моделювання видання, оскільки тип видання – модель з фіксованою сукупністю ознак, які властиві виданням, об'єднаним у вид.

1. *Большая советская энциклопедия* [Электронный ресурс] : 30 т. на трех CD. – М. : Большая Российская энцикл., 2003. Т. 1 : А-Гродовка; Т. 2 : Гроза-Поленов Д. В.; Т. 3 : Поленов К. П.–Я. – Электрон. опт. диск 12 см. – Загл. с этикетки диска.

2. *Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017-95 [Чинний від 01-01-96].* – К. : Держстандарт України, 1995. – 47 с.

3. *Вікіпедія*. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D0%B4>> [10.11.2009]. – Назва з екрана.

4. *Западов А. В.* Тип издания как научная проблема и практическое понятие / А. В. Западов, Е. П. Соколова // Вестник МГУ. Сер. XI : Журналистика. – 1976. – № 2. – С. 59.

5. *Комаров М. А.* Понятие и определение документа / М. А. Комаров // Документалистика-69 : материалы 1-го Всесоюз. симпозиума по документалистике, Паланга, 8–12 сент. 1969 г. – Вильнюс, 1970. – С. 40–48.

6. *Кондаков Л. И.* Логический словарь-справочник / Л. И. Кондаков [состав.]. – 2-е изд. – М. : Наука, 1975. – С. 137–138, 247–248.

7. *Новий тлумачний словник української мови*. 642000 слів : у 4 т. : для студ. вищих та серед. навч. закл. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконт, 1998–1999. – Т. 1 : А–Є. – 910 с.; Т. 2 : Ж–Обд. – 911 с.; Т. 3 : Обє–Роб. – 927 с.; Т. 4 : Роб–Я. – 941 с. – (Нові словники). – ISBN 966-7173-02-X.

8. *Основные проблемы информатики и библиотечно-библиографическая работа* : сб. труд. – Л., 1976. – С. 59.

9. *Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания* / Рос. АН, Б-ка по естеств. наукам ; [Сост. З. Г. Высоцкая и др.]. – М. : БЕН, 1995. – 266 с.

10. Толковый словарь по основам информационной деятельности / Украинская академия информатики и др. ; Н. Н. Ермошенко (ред.) – К. : УкрИНТЕЭИ, 1995. – 252 с.

11. *Тяпкин Б. Г.* Аппарат производства печати. Методика выбора, подготовка и редакционная обработка / Борис Георгиевич Тяпкин. – М. : Книга, 1977. – 128 с.

12. *Швецова-Водка Г. М.* Типологія документа : навч. посіб. для студ. ін-тів культури / Галина Миколаївна Швецова-Водка ; Рівн. держ. ін-т культури. – К. : Кн. палата України, 1998. – 80 с.

13. *Otlet P.* Traite de Documentation: Le Livre sur le Livre: Theori et pratique. – Bruxelles, 1934. – P. 42.

14. *Webster's new twentieth century dictionary of the English language, unabridged*. – Cleveland ; New-York, 1967. – P. 540.

Т. А. Вовк,
канд. іст. наук;
В. В. Різун,
д-р філол. наук
УДК 007: 304: 378:070(091)

Становлення журналістської освіти в КНУ імені Тараса Шевченка

Відділення журналістики в документах і матеріалах (1947–1953 рр.)

Дослідження присвячено вивченню умов становлення та особливостей розвитку журналістської освіти на відділенні журналістики філологічного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (1947–1953).

Від першої по четверту частину матеріалу дивіться у 8–10 (2007–2009) випусках.

The research is devoted to the study of conditions of formation and peculiarities of journalist education in Kyiv national university of Taras Shevchenko (1947–1953).

The first – the fourth parts of the material are in the 8–10 (2007–2009) issues.

Исследование посвящено изучению условий становления и особенностей развития журналистского образования на отделении журналистики филологического факультета Киевского государственного университета имени Т. Г. Шевченко (1947–1953).

С первой по четвертую часть материала смотрите в 8–10 (2007–2009) выпусках.

Частина п'ята: 1951–1952 навчальний рік

Поточний навчальний рік (1951–1952) став піком ідеологічного терору з боку приреченого сталінського режиму. Нова хвиля гострих ідеологічних атак на українську інтелігенцію розпочалася відразу після Днів української культури в Москві в червні 1951 р. На початку липня центральна газета "Правда" в редакційній статті "Проти ідеологічних викривлень в літературі" виступила з нищівною критикою ЦК КП(б)У за недостатньо активне виявлення й боротьбу з українським націоналізмом, який знову вкоренився в українську літературу й науку. Гострі звинувачення були спрямовані проти вірша В. Сосюри "Любіть Україну", написаного ще 1944 р., але перекладеного російською мовою лише на той час. Пое-та звинувачено в тому, що він оспівував "якусь одвічну Україну, Україну взагалі", а не радянську соціалістичну. О. Корнійчук і В. Василевська були розкритиковані за лібрето до опери "Богдан Хмельницький", в якому недостатньо розкрито "прогресивну" роль реакційного, як для України, російського царя та бояр.

Стаття в "Правді" стала початком нової хвилі обвинувачень творчої інтелігенції в націоналістичних збоченнях, яку підхопили про-

відні центральні та практично всі українські видання. У липневому номері журналу "Жовтень" гострій критиці піддавались відразу 34 письменники України. Надзвичайний пленум Спілки письменників України (кінець липня – початок серпня 1951 р.), за представництва спеціально відряджених Москвою К. Симонова та О. Суркова, продовжили викривальну кампанію. У листопаді 1951 р. відбувся пленум ЦК КП(б)У, присвячений ідеологічній роботі. На ньому було засуджено помилки у творчості українських письменників – Ю. Яновського, П. Воронька та ін. Для поліпшення ідеологічної роботи вирішено провести тотальну ідеологічну перевірку всіх українських комуністів і здійснити насильницьку ротацію кадрів. У результаті партійних чисток з КП(б)У протягом січня 1946 – вересня 1952 р. за обвинуваченням у націоналізмі було виключено з партії 22175 осіб, що становило близько 3 % її складу.

Водночас в Україні розгорнулася пікантна ідеологічна кампанія "промивання очей" – акції примусових залучень мільйонних аудиторій на лекції, де домінуючими були теми: "Великий російський народ – провідна нація

СРСР" та "Українські буржуазні націоналісти – смертельні вороги українського народу". Лише впродовж 1951 р. на ці лекції залучили 7,7 млн. осіб. Зворотню стороною кампаній проти західного космополітизму та буржуазного націоналізму неросійських народів став розквіт російського великодержавного шовінізму, що набував фактично офіційного статусу.

Такі кампанії не обминули й Київський університет та його вже колишнього ректора професора В. Бондарчука, який, уже після призначення на посаду заступника Голови Ради Міністрів УРСР, був звинувачений партактивом університету в тому, що він сам стояв "на позиціях ворожої ідеології, на позиціях буржуазного націоналізму", "звеличував відомого націоналіста Грушевського". Особливе обурення викликала видана ним популярна книга, додаток до журналу "Україна", під назвою "Краєвиди Радянської України". "І якщо під націоналістичним віршем Сосюри міг би підписатися Петлюра і Бандера, то й під книгою "Краєвиди Радянської України" Бондарчука міг би підписатися Грушевський, злісний ворог українського народу". "Продукція Бондарчука" була засуджена і визнана "порочною", тощо. Протягом тривалого часу після цього партком фіксував доноси на Бондарчука, виступи, які "на кожному кроці паплюжили його, наговорювали, писали в пресу про його нібито націоналістичні погляди" та ін. [6, оп. 4, спр. 36, с. 158; спр. 43, с. 138].

Філологічний факультет, без перебільшення, можна сказати, опинився в епіцентрі подій. Нескінченні й тривалі збори, пленуми, дискусії, конференції, які проходили поетапно і тривали по кілька днів, паралізували творчу, наукову діяльність викладачів, супроводжувалися пошуками та викриттями ворогів, звинуваченнями в націоналізмі, низькопоклонстві перед Заходом, космополітизмі, а наостанок призводили до звільнення з роботи. "В окремих творах деяких українських радянських письменників мають місце серйозні політичні помилки, рецидиви буржуазної ідеології – українського націоналізму і космополітизму. ... збиваються на шлях, що веде до перекручення дійсності, до створення надуманих, а то й фальшивих образів, до збіднення, а інколи й явного спотворення морально-політичного обличчя радянської людини". Вірш Сосюри "Любіть Україну" безпосередньо торкнувся декана факультету Ю. Кобилецького, оскільки автор присвятив його саме йому 1950 р., коли син поета вступав до університету на відділення журналістики філологічно-

го факультету. Тоді ж декан організував зустріч В. Сосюри з викладачами і студентами факультету, де поет читав свої вірші, в тому числі й "Любіть Україну" з присвятою. Той факт, що вірш В. Сосюри кілька разів перевидавався, був перекладений на російську мову та навіть потрапив на сторінки журналу "Звезда", було розцінено як "явне притуплення політичної пильності редакторів і видавництва". А "Кобилецький, якому Сосюра присвятив цей вірш, не тільки не критикував, але й всіляко підносив його, як зразок "патріотичного твору". Ю. Кобилецькому пригадали 1947 р., коли його літературна та наукова творчість вже піддавалась гострій критиці за "буржуазно-націоналістичні помилки" на сторінках радянської преси і засіданні кафедри української літератури, з якої він не зробив належних висновків, "залишився на старих ідейно-хибних позиціях", "не зміг розібратися в наскрізь ворожому, націоналістичному вірші Сосюри" і давав йому "зовсім протилежну оцінку, ніж газета "Правда". Популяризувався ворожий, націоналістичний вірш на лекціях, в друкованих статтях, на загальних зборах студентів і викладачів філологічного факультету, коли цей вірш на прохання Кобилецького читався самим В. Сосюрою разом з присвятою" [6, оп. 4, спр. 16, с. 170]. Парторганізація була вкрай занепокоєна тим, "який вплив мала і могла мати діяльність декана Кобилецького на наших студентів", оскільки "не будучи озброєним теорією марксизму-ленінізму, філософією марксизму-ленінізму, не можна правильно керувати". Намагаючись виправдатися, Ю. Кобилецький вдався до "самокритики" і "визнання своїх помилок": "... Я вихваляв всіх письменників українських – Рильського, Сосюру і Яновського, і це було неправильно, не партійно. ... не викрив помилок національного характеру Рильського, Сосюри, Яновського і значить фактично стояв на цих позиціях" [6, оп. 4, спр. 16, с. 28–29, 38, 125; спр. 36, с. 173]. "В моїх роботах найбільшою помилкою є те, що вірш Сосюри, написаний 1944 р., в 1950 р. був присвячений мені і читався тут при студентах. Присвята цього віршу Сосюри принесла мені неприємності" [6, оп. 4, спр. 16, с. 100]. Поза тим, нові "ідейні помилки буржуазно-націоналістичного характеру та перекручення" були знайдені в книгах Ю. Кобилецького, що були надруковані 1951 р. до декади українського мистецтва і літератури в Москві – "Іван Франко" і "Творче зростання". Партзбори факультету

засудили їх, оскільки автор "спотворив образ великого українського революціонера-демократа, народного трибуна, ворога капіталізму, співця народної революції І. Франка" і показав літературний процес Радянської України "у відриві від розвитку російської радянської літератури, не показав творчого зв'язку з багатонаціональною літературою народів СРСР, зокрема з найпередовішою в світі російською літературою". Доцент Ф. Шолом і Г. Кулініч були звинувачені в тому, що "сприяли їх просуванню до друку", перший – за позитивну рецензію на книгу Кобилецького, а другий – за редагування її. Члени його кафедри, аспірант Богущкий та викладач Бурляй у своїх роботах також розглядали творчість В. Сосюри не критично, мав аналогічні помилки і доцент Іщук. Ці "серйозні ідеологічні помилки" на кафедрі української літератури пояснювалися тим, що керівник кафедри та її члени "глибоко не вивчили постанов партії з ідеологічних питань та праці т. Сталіна з питань мовознавства, не керувалися цими вказівками в своїй творчій і практичній роботі". Гострій критиці було піддано й інших викладачів факультету, зокрема Іллічевського, оскільки він не показав значного впливу російської літератури, зокрема Тургенева, Толстого та ін. на творчість Мопассана та ін. [6, оп. 4, спр. 1, с. 206–209, 240; спр. 16, с. 185]. Виховання кадрів на "викритих помилках і недоліках" здійснювалося через засудження "націоналістичних помилок" Ю. Кобилецького та інших науковців і відбувалося на всіх рівнях університету. Його персональну справу розглядали на засіданнях кафедри, факультету, всіх партзборах та партбюро, на парткомі, засіданнях вченої ради факультету й університету, на пленумі союзу радянських письменників України, а матеріали про його "критику" надрукували майже всі провідні газети СРСР та України з висновком: "його виступ присутніх не задовільнив, він був мало самокритичним". Практично всі видання СРСР та України "підняли свій голос засудження ідейно-порочних виступів цих товаришів". Звинувачення і засудження Кобилецького тривало навіть після його звільнення з університету, як небезпечний рецидив українського буржуазного націоналізму в творчій продукції колишнього завідувача та членів його кафедри: старшого викладача комуніста Ю. Бурляя у дисертації про творчість В. Сосюри, в газетних і журнальних статтях аспірантів Богущого, Кузякіної, Кулініча та доцента Іщука. "Радянська громадськість

різко засудила рецидиви українського буржуазного націоналізму" [6, оп. 4, спр. 5, с. 50, 54, 58; спр. 16, с. 51, 117]. Та полювання на відьом не припинялося.

Восени 1951 р. І. Зозуля від імені парткому надіслав редакції газети "Правда України" відповідь на критику Кобилецького у її редакційній статті: "Партком розглянув справу Кобилецького на своєму засіданні 25.09.51. і визнав критику правильною. За допущення помилок буржуазно-націоналістичного характеру в своїй творчій продукції, за незадовільне керівництво кафедрою і деканатом т. Кобилецькому оголошено догану. Т. Кобилецький звільнений від роботи декана і завідувача кафедри української літератури" [6, оп. 4, спр. 36, с. 97]. Тоді ж він був виведений зі складу партбюро факультету і виключений з партії. У лютому 1952 р. наказом ректора ще раз, вже остаточно звільнили з роботи в університеті колишнього декана, доцента Ю. Кобилецького "за неодноразові ідеологічні перекручення в науковій та викладацькій роботі" [1, спр. 138, наказ № 82, с. 42]. Викладачів та аспірантів, які сприяли публікаціям творів Ю. Кобилецького або поділяли його погляди на творчість критикованих українських письменників, І. Зозуля звинуватив у скоєнні "антидержавних, антипартійних" вчинків і вимагав аби партійні збори вжили відповідного покарання: "Кобилецького зняли з роботи декана і завідувача кафедри, а чому це тт. Шолом, Кулініч, Богущкий осталися безнаказаними. Треба притягти до партійної відповідальності цих товаришів за шкідливі, непартійні рецензії, які вони давали на ту чи іншу роботу" [6, оп. 4, спр. 16, с. 5–9].

Звинувачення у "спотворенні дійсності сучасного українського колгоспного села", у "відході від історичної правди", у позиціях, "які не мають нічого спільного з принципами соціалістичного реалізму" та ін. торкнулися багатьох українських письменників і поетів – Ю. Яновського, Л. Дмитерка, Л. Первомайського та ін, а відповідно й науковців, літературних критиків, викладачів, які досліджували й вивчали їхню творчість. Філологічний факультет було паралізовано черговою хвилею кампанії, яка призвела до остаточного знищення вцілілих наукових шкіл і супроводжувалася кадровими чистками. Це позначилось і на науковій роботі факультету, яка ніяк не могла остаточно викоринити елементи марривщини і перейти до розвитку радянського мовознавства на основі сталінського вчення про мову. На 1952 р. планувалось підготувати

дві збірки Вчених записок факультету, одну, присвячену 115 річниці від дня смерті Пушкіна, а другу – 100-літтю від дня смерті Гоголя. Те саме можна сказати й про роботу літературної студії, яка "останнім часом ніким не направлялась і не контролювалась". І це на столичному факультеті, де працювали два академіки, три професори з п'яти докторів наук в Україні, 34 кандидати філологічних наук із 46-ти в усій Україні [6, оп. 4, спр. 18, с. 5–9; спр. 35, с. 171, 180–182].

Виступаючи на VI партконференції у грудні 1951 р., новий ректор університету, доктор фізико-математичних наук, професор О. Голик наголосив, що в умовах здійснення широких післявоєнних планів університетська освіта набуває значної ролі. Партія націлює на виховання і підготовку спеціалістів широкого профілю. У зв'язку з цим закликав терміново перебудувати роботу університету, в першу чергу виховувати, а не тільки вчити, кадри нових спеціалістів, здатних вирішувати політичні й господарські завдання, які висуває життя. Одночасно партія вимагала від університету повсякденної допомоги виробництву, колгоспам, культурним установам. "Ми кожного дня відряджаємо зі свого складу студентів і викладачів на особливо важливу господарську роботу ... в розпорядження союзного керівництва". Далі ректор озвучив відому сталінську формулу: "Просування до комунізму проходить не шляхом затухання ідеологічної боротьби ..., а шляхом гострої боротьби з усіма пережитками в свідомості людей і найбільш живучим пережитком ... – українським буржуазним націоналізмом. ... Завдання зараз полягає в тому, щоб підняти на більш високий рівень всю ідеологічну роботу серед викладацького складу та студентів. Основний метод виховання кадрів – широкий розвиток критики і самокритики". Конференція визначила такі пріоритетні напрями роботи: керівництво ідеологічною, науковою і навчальною роботою. У їх здійсненні треба діяти, як у дні війни – кожний комуніст одночасно має бути політпрацівником [6, оп. 4, спр. 1, с. 122, 133, 149].

Питання науково-дослідної роботи в університеті ректор назвав важким і складним. Кількість видань – мізерна. Якість – погана. Відгуки на видані книги – погані. Підручники майже не видаються. Стан – незадовільний. Ректор спробував змінити ситуацію. План науково-дослідної роботи на 1952 р. і план допомоги великим будовам комунізму обговорювалися кілька разів на різних

рівнях, а після узгодження з парткомом – відправлено в Москву, де вони були зменшені й відкориговані з певними змінами. Передбачалось, що до роботи над комплексними темами буде залучено всіх науковців. Але виявилося, що запропоновані зміни не дістали підтримки. Ректор ставив питання: "Чому так бояться колективної роботи? Чому деякі товариші дивляться на критику не як на засіб обміну думок і боротьби думок, а як на спосіб фізичного знищення супротивника. ... Звідки така спотворена уява про критику, що критика – означає знищення?" [6, оп. 4, спр. 42, с. 121; спр. 43, с. 22; спр. 45, с. 19]. Відповідь на таке підступне запитання зависла в повітрі, бо могла коштувати життя.

Нова хвиля перевірок знову виявляла осіб, які не відповідали своєму призначенню за політичними якостями, осіб, які перебували на окупованій території, і серед них тих, що працювали на німців у різних установах. Чистили кадри філологічного факультету, які виявилися "досить засміченими космополітами" і "буржуазними націоналістами". Виключали з партії та університету студентів, які приховували існування родичів за кордоном, а сім'ї деяких навіть підтримували зв'язки і одержували звідти посилки тощо [6, оп. 4, спр. 1-в, с. 98; спр. 5, с. 43, 46, 283].

Ідейно-виховна робота визнавалася й надалі головною і визначальною, підпорядковувала собі всі інші види роботи, значною мірою підмінювала навчальну. Рішення ЦК партії та останні дискусії з питань розвитку радянської науки були безапеляційні: "найголовніше – це ідейно-політичне спрямування лекції. Це класичне ленінське визначення є непорушним принципом, яким повинен керуватися кожний викладач при викладанні будь-якої дисципліни в КДУ. ... кожна дисципліна і кожний викладач, якщо він ставить своєю метою досягнути високого наукового рівня, він повинен пронизати весь зміст своїх лекцій марксизмом-ленінізмом". Лекції повинні мати наступальний характер у боротьбі проти антимарксистських положень, поширюваних у капіталістичних країнах, показувати переваги радянської економіки, політики та ідеології, переваги радянського соціалістичного ладу, висвітлювати національну політику партії, давати наступальну критику сучасних ідеалістичних реакційних теорій, викривати антинародну контрреволюційну суть усіх і всіляких виявів буржуазної ідеології і перш за все виявів буржуазного націоналізму і космополітизму [6, оп. 4, спр. 35, с. 2].

Виявилося, що, незважаючи на критику, окремі вчені "не зробили належних висновків і продовжують читати лекції на низькому ідейно-теоретичному рівні". Перевірка на відповідність вищенаведеним вимогам була здійснена на кожному факультеті персонально по кожному викладачу, аспіранту і студенту, звільняли всіх, хто не відповідав вимогам чи погано перебудовувався у світлі рішень партії та вчення Сталіна з питань мовознавства. Ректор зазначав, що допускається все ще багато помилок викладачами у лекціях, суть яких, як правило, пов'язана з тим, що не всі добре вивчають марксистсько-ленінську теорію. Партком не втрачав пильність, стежачи "за кожною новою статтею, за кожною роботою, за змістом лекцій" і оперативно втручався, виправляючи "помилки". Так само уважно він намагався забезпечити систематичний і якісний контроль за роботою наукових гуртків та літературної студії [6, оп. 4, спр. 16, с. 22; спр. 44, с. 165].

Стенографування лекцій здійснювалося постійно, що забезпечувало необхідний контроль. В архівних фондах зберігаються стенограми лекцій по відділенню журналістики, зокрема стенограма лекції від 25 лютого 1952 р. на тему "Листи трудящих до редакції", прочитаної викладачем І. Прокопенком студентам третього курсу відділення журналістики [4, спр. 415], та стенограма лекції викладача В. Сиротіної на тему "Лексикографія" від 18 грудня 1951 р. [4, спр. 316].

Партком дбав про забезпечення гідного рівня ідейно-виховної роботи. Серйозну роль у вихованні викладачів, аспірантів і студентів відігравали лекції загальноуніверситетського мірила: сталінське вчення про мову, значення літератури в боротьбі за мир, про моральне обличчя радянського студента, з питань міжнародного життя тощо. Але партком зазначав, що лекцій про радянський патріотизм, дружбу народів та ін. бракувало. Ректор уважав, що питання з підвищення ідейно-теоретичного рівня співробітників університету стоїть ще неблагополучно [6, оп. 4, спр. 44, с. 165].

Велику увагу приділяли підвищенню ідейно-теоретичного рівня колективу, яке здійснювалося на конференціях: "Марксизм і питання мовознавства", "Радянська література в боротьбі за мир", "Жити і працювати за Іллічем", "Умови побудови комунізму в нашій країні", "Про поступовий перехід від соціалізму до комунізму", "Великі будови комунізму" та ін. В їх роботі взяли активну участь майже всі викладачі та студенти – понад 4

тис. осіб, підготували близько 3 тис. доповідей і виступів, які пройшли на "високому ідейно-теоретичному рівні". Теоретична конференція "Марксизм і питання мовознавства" мала найбільший розмах: студенти та викладачі підготували 1328 доповідей і виступів, які зачитувалися на теоретичних конференціях курсів, академгруп і кафедр. Кращі доповіді серед журналістів підготували студенти Негода, Луцет, Курочка. Розпочато підготовку до нових конференцій: "СРСР в авангарді боротьби за мир", "Боротьба Леніна-Сталіна проти проявів буржуазної ідеології, буржуазного націоналізму і космополітизму", "Радянська література в боротьбі за мир і побудову комунізму в нашій країні" та ін. Усі викладачі працювали над підвищенням свого ідейно-теоретичного рівня, отримуючи кваліфіковану допомогу від консультантів, усі мали індивідуальні плани, виконання яких перевірялося і контролювалося. І. Зозуля вважав, що ця робота набула організованіших форм [6, оп. 4, спр. 1, с. 193–195]. На всіх факультетах працювали методологічні семінари, діяв вечірній університет марксизму-ленінізму, щоправда, його заняття відвідувала незначна кількість викладачів і лаборантів факультету. Активно працювали агітатори, які були в кожній групі. Для них створили постійний семінар, який раз на тиждень проводив заняття за визначеною парткомом тематикою: "Про Паризьку комуну", "Українська художня література напередодні декади українського мистецтва і літератури в Москві", "В. В. Маяковський (21 рік від дня смерті)", "81 рік від дня народження В. І. Леніна", "Про міжнародне становище" та ін. Кращими агітаторами серед журналістів були визначені: Майорчик, Навальна, Шнайдер. Крім того, в групах систематично проводились диспути, обговорення, зустрічі з письменниками та артистами, культпоходи до музеїв, кіно, театрів, вечори відпочинку з відповідною політичною спрямованістю і наповненням. Велась постійна агітаційна робота серед населення силами студентів під керівництвом викладачів і партійних органів. Про успіхи в комуністичному вихованні і зростанні партійної дисципліни та відповідальності свідчила активна участь комуністів у виборах до місцевих рад депутатів і трудящих та до Верховної Ради УРСР, у збиранні підписів під відозвою Всесвітньої Ради Миру, в успішному проведенні кампанії щодо реалізації державної позики, в результаті якої 6 455 осіб передплатили облигацій на суму 3 636 115 крб., що ста-

новило 128,3 % до фонду зарплати. Університет по району зайняв перше місце [6, оп. 4, спр. 16, с. 197, 210–216].

І. Зозуля як секретар парткому університету, постійно вдосконалював структуру партійної організації, аби добитися ідеальних умов для ідейно-виховної роботи, можливості вивчати кожного студента і викладача для забезпечення максимального партійного впливу. Наприкінці 1951 р. плід його натхненної праці був затверджений парткомом і встановлював таку ієрархію: 1) партком; 2) первинні парторганізації факультетів, кафедр та інших підрозділів; 3) курсові парторганізації і на відділеннях філологічного факультету; 4) партгрупи в академгрупах, на курсах філологічного факультету, на кафедрах [6, оп. 4, спр. 5, с. 227]. Комуністи університету були об'єднані у 19 первинних організаціях, які мали у своєму складі 118 партгруп [6, оп. 4, спр. 42, с. 188].

Партгрупа відділення збільшилась та зміцніла, ставши найпотужнішою на факультеті, мала на обліку 33 члени і 17 кандидатів у члени партії, тимчасом як всього на факультеті було 128 членів і 44 кандидати в члени партії. Очолював партбюро відділення Є. Бондар, якого 1951 року було обрано до партбюро факультету, разом з І. Леонідовим, М. Кагановичем, М. Самойленком, від журналістів. Постало питання щодо доцільності обрання партбюро відділення журналістики, яке було вирішене позитивно, з огляду на можливість розгорнути його в партбюро факультету журналістики в разі його створення найближчим часом [6, оп. 4, спр. 16, с. 228, 234; спр. 50, с. 34].

Газета відділення журналістики "Словозброя" (ред. Валько), незважаючи на неодноразову критику, лишалася "поганою". Факультетську газету, редактором якої був аспірант Кокта, теж піддавали критиці через "слабе керівництво" з боку парткому. Зміна редактора не зрушила справу з місця. Партком рекомендував замінити редколегію і знову призначити нового редактора. Ще гірше, на думку вищого партійного керівництва, партком керував університетською газетою "За радянські кадри". Редколегію газети було знову переобрано, головним редактором було призначено П. Іванова, заступником – М. Каянюку. Фактично газета останніми роками видавалася, головним чином, зусиллями студентів і співробітників відділення, але часті зміни її керівництва та складу редколегії не йшли на користь справі [6, оп. 4, спр. 1, с. 50; спр. 16, с. 209; спр. 43, с. 63, 87].

У розпал вищезгаданих кампаній на сторінках центральної газети "Правда" та республіканської "Правди України" було опубліковано два матеріали – про підготовку кадрів через аспірантуру в Київському університеті та про роботу відділення журналістики. Питання, порушені в цих публікаціях, було винесено на засідання вченої ради філологічного факультету в грудні 1951 р. Їх обговорення дає змогу побачити реальний стан справ на кафедрі теорії і практики партійної преси та відділенні журналістики.

Новий декан факультету доцент М. Стаховський виступив з доповіддю, в якій визнав, що обидві статті безпосередньо стосуються філологічного факультету, є принципово правильними, хоч і містять деякі неточності, але для філологічного факультету несуттєві. Він порушив питання про кафедру теорії і практики партійної преси, її стан, зазначивши, що минулого року рада констатувала відсутність цієї кафедри, але цього року вона вже створена, хоч і працює ще не так, як інші кафедри, існує фактично формально, оскільки всі її члени – В. Рубан, М. Карпов, М. Климов [2, 14/1956] або (див. додаток І/9), у тому числі її завідувач В. Прожогін – сумісники. Всі вони працюють на основній роботі в інших місцях, а в КДУ лише за сумісництвом. Керівництво факультету вважало за потрібне порушити питання перед директивними органами про закріплення за філологічним факультетом основних працівників, а не сумісників.

Декан заперечив звинувачення статті в тому, що для викладання найважливіших дисциплін на відділення журналістики направляються менш кваліфіковані викладачі. У статті йшлося про те, що викладачі П'ятаков і Камишанченко читали журналістам ті самі спецкурси, що й на інших відділеннях, крім того, Камишанченко викладав окремі розділи своєї дисертації, у цьому декан нічого поганого не вбачав.

Декан також погодився з зауваженням статті про те, що навчальної програми на відділенні журналістики немає, зазначивши, що існують тільки навчальні плани. Була лише одна програма з теорії і практики радянської преси, але вона не задовольняє ані студентів, ані викладачів. Викладачі самі склали розширені проспекти програм, які були затверджені на засіданні кафедри та узгоджені з Управлінням у справах вищої школи, але це не програми, а тільки проспекти курсів і спецкурсів. Проте таких випадків, коли дисципліни

викладаються без програм, тим більше з основних дисциплін, не повинно бути. Декан зазначив, що А. Мартиненко, яка була на нараді представників відділень журналістики в Москві, повинна привезти ці програми, але з'ясувалося, що їх немає ні в Москві, ні в Ленінграді, ні в Мінську – програм, затверджених МВО, просто ще не існує.

Щодо іншої статті "У Київському університеті погано готують кадри", то, на думку декана, вона принципово правильна, але дещо поверхова. Декан назвав наявні хиби в цій сфері: аспірантура комплектується без конкурсу; організація роботи аспірантів і керівництво нею незадовільна; велике завантаження аспірантів роботою, яка не має прямого відношення до їхньої наукової діяльності.

Для поліпшення роботи відділення журналістики декан сформулював кілька вимог до МВО:

1) добитися від МВО програм для відділення журналістики;

2) вимагати від МВО одну штатну одиницю для завідувача відділення журналістики і для завідувача виробничої практики, оскільки в журналістів вона зовсім не схожа на педпрактику і потребує спеціальної людини;

3) виробничу практику, як і навчальну, слід проводити не влітку, а під час навчального року;

4) просити директивні органи допомогти в комплектації відділення журналістики лекторами основних дисциплін не за сумісництвом, а штатними працівниками університету.

А. Мартиненко (а не В. Прожогін!), яка була на нараді заступників деканів і завідувачів кафедр журналістики 29 листопада–8 грудня 1951 р. у Москві, розповіла про її роботу. У нараді брало участь 9 представників різних університетів, керував – заступник начальника главку університетів Семін, обговорювалися хиби в роботі КДУ, викриті газетою "Правда".

У ході наради визнано, що програми відділення журналістики застаріли, мають певні вади і стоїть питання про їх ґрунтовне переоброблення. До тих пір слід користуватися програмами з історії журналістики та з теорії і практики радянської преси, які є у ВППШ та Військовій політичній академії. Хавіну та Антропову доручено ці програми опрацювати і дати на затвердження через два місяці. Таким чином, до кінця навчального року ця проблема має бути вирішеною.

Наказ міністра ВО про складання підручників і посібників з фаху не виконано, створений для цього авторський колектив не працював. На нараді було визначено нових авторів і

час для створення потрібної навчальної літератури – близько двох років.

Стояло й питання про необхідність вдосконалити навчальний план. Його слід переглянути, а поки учасникам видали робочий варіант, затверджений лише методичним відділом МВО. За словами доповідачки, його необхідно показати працівникам газети "Правда", потім проконсультуватися з відділом преси ЦК і відділом пропаганди та агітації ЦК, після чого він буде розісланий до університетів.

На нараді було запропоновано скласти окремі варіанти плану для університетів України та Білорусії, які відрізнятимуться кількістю годин. (Зазначено, що суттєві зміни в плані передбачено з російського курсу. У межах цієї наради відбулося окреме засідання завідувачів кафедр російської та української мов і літератур, де обговорювалося питання про те, як читати курс стилістики, на який відведено 68 годин. Вирішено читати курс української стилістики, а курс російської стилістики проводити як спецсеминар через наявність у ньому теми з мови і літературного стилю радянської преси.

На нараді приділено увагу й кадровому питанню. Рекомендовано відбір абітурієнтів здійснювати на підставі результатів "глибоких і ґрунтовних бесід", з'ясувавши, що прочитав кандидат до вступу. До аспірантури рекомендовано приймати лише працівників з виробництва, що мають стаж практичної роботи не менше двох-трьох років.

Зазначено, що деканат і університет вже вжили певних заходів для усунення вад, але вони є ще й сьогодні. Відсутні штатні працівники на кафедрі, всі члени якої сумісники. У Москві є штатний працівник – завідувач кафедри, що весь свій час цілком віддає цій роботі. У Ленінграді теж є один штатний працівник, але там немає завідувача кафедри, в інших університетах є завідувач кабінету, який і керує навчальною та виробничою практикою. У КДУ кабінету журналістики нема, хоч уже підписано договір з художником і в січні обіцяють закінчити обладнання кабінету.

На нараді було порушено питання, щоб прирівняти кафедру теорії і практики радянської преси до таких кафедр, як основи марксизму-ленінізму та політекономії, бо доводиться запрошувати на роботу висококваліфікованих працівників, які, зазвичай, не мають вченого ступеня. Але, незважаючи на це, треба їх прирівняти до відповідної оплати, незалежно від звань.

Починаючи з нового семестру, буде введено один день на тиждень (для третього і четвер-

того курсів) для навчальної практики і студентів прикріплятимуть до редакцій газет і журналів. Інше питання – про перехід на скорочену програму з іноземних мов. Далі – зачитує план заходів, накреслених по відділенню журналістики.

В обговоренні взяли участь:

Доцент П. Плющ коротко зупинився на роботі з аспірантами. "Справа наболіла настільки, що немає тих недоліків, які б не були відомі кожному присутньому члену вченої ради. Недоліки поділяються на дві категорії: 1) недоліки в самій підготовці аспірантів: немає контакту з аспірантами; на першому році вони починають дуже інтенсивно працювати над іноземною мовою, історією філософії, а треба зразу привчати аспіранта до теми його роботи, він повинен мати літературу з фаху, мусить написати на тему роботи реферат; тему мусить мати в другому півріччі; аспірантів не завантажувати іншою роботою; 2) хиби в наборі: нема з кого вибирати, а коли приймаємо людей без відповідних здібностей, то чого можна від них чекати?"

А. Іщук зазначив, що стаття "Правди", де говориться про роботу відділення журналістики, і стаття "Правди України", що вказує на незадовільний стан підготовки наукових кадрів через аспірантуру – обидві б'ють в одну точку: "вони вимагають від нас рішучого поліпшення всієї навчальної і особливо наукової роботи. Треба переглянути систему підготовки аспірантів. Треба ставити питання перед МВО про це, слід максимально завантажити аспіранта і його керівника для справжньої роботи".

Карпенко: "Підготовка аспірантів має великі недоліки. Наукові студентські гуртки працюють недостатньо. Гуртки не підготували жодної людини для вступу до аспірантури. З великої кількості вчених нашого факультету жодний не може сказати, що він підготував своїх учнів. Час починати готувати з першого курсу".

Сидоренко: "...треба, щоб аспіранти могли включитися в наукове життя з першого курсу, наукові реферати – обов'язкові, аспіранти не захищаються вчасно".

Аспірант першого року Шевчук назвав вади організаційними, школярськими.

П'ятаков: "Питання, підняті в "Правді" про підготовку журналістів, вимагають серйозного покращання. Стаття правильно дорікає МВО в тому, що відділення журналістики не забезпечене навчальними програмами, оскільки історія журналістики предмет не розробле-

ний і не досліджений. Коли я вчився в Інституті журналістики, цей курс не читався, бо не було спеціалістів навіть у Москві з цієї дисципліни. Зараз міністерство розробляє цю програму і просимо прислати її на рецензію.

В статті Кисельова є багато неточностей, які стосуються і моєї роботи. Мені доручили прочитати курс історії журналістики, я не міг відмовитися, оскільки не було кому читати. Готуючи курс, я мав великі труднощі. Курс не розроблений, на нього відводиться 32 години, за які неможливо зробити щось серйозне. Почав читати, потім перебудовувався, що викликало невдоволення студентів. Щодо підготовки аспірантів, то треба починати готувати з першого курсу і необхідно посилити вимоги".

Кисельов: "Піднято два питання, на вченій раді вони об'єднані і обговорюється лише одне. Доповідачі зовсім недостатньо зупинилися на питанні про становище на відділенні журналістики, про що йшлося у "Правді". Це обговорення звелось до інформації Стаховського і виступу П'ятакова, який намагався вигородити себе перед аудиторією і показати, що Кисельов не правий, говорячи про нього. Можливо, це й так, але це окреме питання, а загалом мова йде про те, як зазначається в газеті "Правда", що на відділенні журналістики існують великі непорядки і що необхідно перебудувати роботу цього відділення.

Стаховський казав, що становище на відділенні журналістики змінилося, що вже організована кафедра журналістики, якої до цих пір не було. Але я познайомився із станом справ на кафедрі, і, треба сказати, що якщо її вважати за кафедру і оцінювати її роботу, то треба виходити з того, що кафедра повинна направити свою роботу на виховання журналістів, і про це потрібно говорити більш конкретно і докладно.

Кілька слів з приводу підготовки аспірантів. Виступи вказали на численні суттєві недоліки. Потрібно докорінно змінити роботу з підготовки журналістів".

Ю. Кобилецький: "Обговорення питання про журналістику набрало формального характеру. На вченій раді немає керівника кафедри журналістики, немає жодного викладача і навіть аспіранта. Це формальне обговорення. Мене цікавить, що робиться на кафедрі журналістики і М. М. Стаховський повинен був би зробити про це доповідь. Це можна було б зробити, коли б зібрати всю кафедру і розібрати це питання, щоб члени кафедри могли висловити свою думку. Отже, треба скликати засідання кафедри разом з студентами відділу

журналістики, обговорити питання і доповісти вченій раді. Мене полаяли за той курс, що я не читав. Я взявся його прочитати, але з відділу журналістики нікого не було, а я читав зовсім новий, ніким не читаний курс і хотів, щоб мене послушали, можливо, і полаяли, коли я читав не так, а нікого не було і мене ніхто не послухав”.

Декан М. Стаховський: "Недоліки в підготовці кадрів журналістів. Кафедра збиралась, говорили на засіданні парткому і партбюро у присутності представників відділення журналістики. Щодо того, що кафедра існує формально, я це казав і підтверджую, що вона існує формально і працює по суті формально. Всі члени кафедри – сумісники і працюють на основній роботі в іншій установі. В. Є. Прожогін теж не є керівником кафедри по суті, бо працює на основній роботі в партшколі. Я сьогодні ж буду ставити це питання перед ректором і партійною організацією університету”.

Ухвалили: "Вчена рада філологічного факультету КДУ вважає, що обидві статті газет "Правда" і "Правда України" принципово правильно викривають недоліки підготовки кадрів. Для усунення їх вчена рада постановляє:

1. Просити МВО прислати програми для відділення журналістики з профілюючих дисциплін.

2. Поклопотатися перед МВО про відкриття штатної одиниці для завідувача відділення журналістики і завідування виробничою практикою.

3. Вважати доречним виробничу практику по відділенню журналістики проводити не під час канікул, а під час навчального року.

4. Поклопотатися перед керівними органами і ректоратом університету про укомплектування кафедри журналістики основними співробітниками, а не сумісниками.

5. Вважати за необхідне змінити систему набору до аспірантури і широко популяризувати проведення набору серед громадськості, щоб надати можливість вступити до аспірантури не тільки випускникам нашого університету, а й проводити набір за конкурсом (через міськвно, райвно, науково-дослідні інститути та інші університети), приймаючи найбільш творчу і талановиту молодь.

6. Вважати доцільним змінити систему підготовки аспірантів, приділивши більше уваги їх науковій, а не навчальній підготовці.

1. Поставити питання перед ректором про заборону аспірантам виконувати штатну роботу поза університетом, роботу, що не має прямого відношення до їх наукової підготовки.

2. Передбачити відбір до аспірантури кандидатів з найбільш здібних і творчо активних студентів ще в наукових гуртках, організуючи для них спецсемінари, що визначатимуть їх майбутню спеціальність” [4, спр. 307, с. 89–114].

Свої претензії щодо обговорюваних питань мали й студенти відділення журналістики, піддаючи гострій критиці недоліки керівництва навчальною та ідейно-виховною роботою. Студент третього курсу Валько у своєму виступі сказав: "Наш відділ журналістики має особливі претензії до тов. Кобилецького. Всі, очевидно, пам'ятають, як 6 місяців тому тов. Кобилецький заявив: "Не йдіть на відділ журналістики, ви там нічому не навчитесь, якщо хочете навчитись, йдіть на наш факультет". Я, товариші, запитую, хто ж винний в цьому? Цей відділ існує з 1947 р., а Ви нічого не зробили, для того, щоб підвищити роботу цього відділу. Кабінету журналістики немає і лише після того, як наша партійна організація поставила гостро питання, спромоглись дещо зробити, але занадто мало. От, наприклад, існували гуртки журналістики, але ніхто ними не цікавиться і не цікавився. Все йшло самопливом, по лінії деканату ніякої допомоги не було. Коли б на цей відділ деканат звернув належну увагу, я впевнений, що не було б у нас стільки недоліків, а їх у нас безліч, особливо в учбовій частині. Я хочу ще сказати про відношення до студентів.... Тут говорили про практику цього року. Багато було демагогічних заяв, що ц. р. з практикою буде все гаразд, бо в минулому н. р. товариші тратили 12–15 днів, поки виїжджали на практику. Цього року таке ж саме явище, товариші втратили 10–11 днів, поки виїжджали. Взагалі багато було демагогічних заяв, а зроблено дуже мало. ... З нашого факультету критикували Волинського, Даєна, за збірку, критикували Богуцького, Бурляя, журнал "Дніпро" критикував Криворотька, а це все пов'язано з тим, яке було керівництво на факультеті” [6, оп. 4, спр. 16, с. 44–47].

Секретар парторганізації відділення Є. Бондар: "Всі ті недоліки в ідейно-виховній роботі, на які вказано в редакційній статті газети "Правда", мають певне місце і на нашому факультеті на відділі журналістики. Я хотів би сказати про лекційну пропаганду. Дуже мало у нас на факультеті і на відділі проводилось кваліфікованих лекцій на такі теми, як про дружбу народів, про радянський патріотизм, мало запрошувалось людей з виробництва. Щоправда, писали рішення, що треба це

практикувати, але практично цього не проводили. Декілька лекцій було проведено на високому рівні, а ті лекції, що проводять студенти – нікого не задовольняли. Чому це так було? Це було тому, що вважали, що студенти вивчають це питання на лекційних курсах і тому нема ніякої необхідності вивчати ці питання додатково. Насправді, товариші, такі лекції треба читати і треба, щоб їх читали висококваліфіковані спеціалісти. Є у нас на відділі товариші, які дуже багато друкуються і рецензії пишуть, і вірші пишуть, але ніхто не цікавиться, що вони пишуть і як вони пишуть. Партийна організація відділу вважає, що є літературна студія і там товаришам дадуть відповідні вказівки. Літературна студія – це одна справа, а партийна організація повинна була займатись цим питанням. Тим більше, що студенти не завжди пишуть те, що потрібно, іноді в гуртожитку читають вірші, на які треба було б звернути увагу. Партийне бюро винесло рішення практикувати обговорення того, що пишуть товариші, але далі рішення ця справа не пішла. Треба сказати, що партбюро факультету мало залучало викладачів до роботи в академгрупах. Ви знаєте, що було рішення ЦК КП(б)У про перебудову роботи в університеті. Там сказано, що всю ідейно-виховну роботу треба перенести в академгрупи. Насправді, викладачі мало ще ходять в академгрупи, а це дуже потрібно. Ось візьмемо, наприклад, такий факт: студенти обговорюють спектакль чи обговорюють якусь книгу. Одні кажуть – хороший, правильний спектакль, а другі кажуть – поганий, неправильний, невірно висвітлюються питання. Треба студентам дати аналіз, сказати, хто правильно аналізує, хто помиляється. Цього у нас не було. Так, наприклад, у нас студенти обговорювали порочний спектакль "Потерянный дом". Одні говорили, що хороший спектакль, другі говорили, що це порочний спектакль. Якби був хтось з викладачів, то й дав би оцінку, а це б дало велику користь студентам. Треба прямо сказати, що гуртками наше партбюро керувало погано, зовсім не вникало в роботу гуртків на відділі журналістики. Там знайшлося декілька керівників, які проводили заняття, але треба, щоб хтось проконтролював, на якому рівні проводяться ці заняття. Студенти самі не можуть контролювати, цим повинно займатися партийне бюро факультету, і в першу чергу член партбюро т. Іщук. Хочу сказати, що велике значення мають теоретичні конференції. Але у нас не завжди вони проходили на високому ідейно-

теоретичному рівні. Більше того, навіть деякі члени партбюро, яким доручили справу керування теоретичними конференціями, несерйозно ставились до цієї роботи. Так, наприклад, тов. Млинченко в першій групі проводив теоретичну конференцію, але він навіть не прочитав всіх доповідей і дозволив зачитати доповідь тов. Мелтілову, який насмішив всю групу. Досить несерйозно відносився тов. Кобилецький до цієї справи. Правда, він прочитав доповідь, послухав, що студент сказав і наприкінці сказав - взагалі непогано написали – і все. Товариші, в рішеннях партії і в статтях "Правди" якраз говориться про роботу з інтелігенцією, а студенти – це як майбутня інтелігенція, отже, виходячи з цього, нам треба зачитувати більше лекцій таких, щоб вони виховували нашу молодь у душі безмежної любові до нашої Вітчизни, до товариша Сталіна" [6, оп. 4, спр.16, с. 120–122].

Бакланов: "Наша парторганізація недостатньо боролась за ліквідацію недоліків, за постановку навчального процесу і хорошу підготовку кадрів журналістики. Партбюро філологічного факультету зайняло неправильну позицію щодо відділу журналістики. Була створена комісія, яка почала перевірку на відділі, фактично затискуючи критику. Ще в минулому році на партзборах бувший декан факультету Кобилецький сказав, що відділу журналістики немає і немає чого про нього говорити. Та й зараз після двох статей "Правди" ніяких зрушень не сталося. Кафедри журналістики як не було, так і немає. Теорія і практика преси по суті не викладається. На протязі цього року було переведено кілька людей в наш відділ з інших відділів факультету, людей, які по суті нічого не мають спільного з журналістикою. Все це робиться без відома парторганізації відділу. Ніякої користі не принесло нам вивчення старослов'янської мови. Ще один факт. До цього часу не створено кабінету журналістики, немає для нього ніякої літератури" [6, оп. 4, спр. 16, с. 190].

Мілько: "На п'ятому курсі відділу журналістики протягом п'яти років лекції читали російською мовою. Українську мову викладали незадовільно і тому студенти п'ятого курсу погано володіють мовою. Зараз нам ввели 2 спецкурси і вони теж читаються російською мовою і до того ж читаються незадовільно. ... Дипломні роботи (теми) недавно роздали і тільки тепер студенти приступили до роботи. Наближається зимова сесія. Нам винесли екзамени з історії російської журналістики. Але нам це вже читали і ми склали залік, а

екзамен з теорії і практики радянської преси нам прочитали всього лише 3 лекції, залишилось читати ще 6 лекцій. І ось по цій дисципліні виносять екзамен. Тут деканат підійшов до цієї справи формально”.

У підсумку І. Зозуля визнав, що “стаття “Правди” абсолютно правильно піднімає питання про підготовку кадрів журналістики. Завдання парторганізації і деканату, а також парткому і ректорату – зробити все, щоб випустити досвідчені кадри журналістів. Комуністам відділу журналістики треба налагоджувати в себе дисципліну, боротися з зазнайками. Партбюро і деканат повинні допомогти п’ятикурсникам в їх роботі над дипломами” [6, оп. 4, спр. 16, с.191–195].

До цього питання парторганізація факультету поверталася ще не раз. Але позитивних змін не зафіксовано. Так само зазначали завантаженість аспірантів лекційною та іншою роботою, відсутність належного керівництва через обтяженість викладачів і “безпритульність аспірантів”, брак розроблених навчальних планів, відсутність кафедри тощо. Підготовка через аспірантуру лишалась незадовільною, бо лише 10 % захищались вчасно, 20–30 % – із запізненням, решта закінчувала аспірантуру без захисту і працювала не за спеціальністю [6, оп. 4, спр. 16, с. 223, 226, 240–241].

Ці матеріали стали предметом обговорення керівництва університету, яке у відповідь на статтю “Правди” від 15 жовтня 1951 р. “Почему плохо готовят кадры журналистики” визнало, що стаття правильно викрила вади в підготовці кадрів журналістики. Але з деякими положеннями статті не погодилися як з такими, що не відповідають дійсності, наприклад: у статті йдеться про те, що для читання найважливіших дисциплін соціально-економічного циклу направляють на відділення журналістики найменш кваліфікованих викладачів. На відділення журналістики соціально-економічні дисципліни читають ті ж викладачі, що й на інших факультетах. У статті йдеться про те, що т. П’ятаков один і той же курс читає і студентам російсько-слов’янського відділення і відділення журналістики, а т. Камишанченко викладає студентам зміст своєї недавно захищеної дисертації. Ні т. П’ятаков, ні т. Камишанченко в поточному навчальному році на відділенні журналістики не працюють. Кафедра теорії і практики радянської преси організована, і керує нею кандидат філологічних наук В. Прожогін. Правда, т. Прожогін на основній роботі – у ВПШ. Кабінет журналістики, про який згадується в

статті, в попередні роки не був створений через брак потрібних асигнувань; кошти, що відпускалися, не були використані для створення кабінетів, що обслуговують загально-університетські кафедри (марксизму-ленінізму, політекономії, філософії). У зв’язку з додатковими асигнуваннями створюється ряд нових кабінетів, у тому числі й кабінет журналістики. Програми з нормативних курсів спеціалізації відповідно до існуючого положення розробляються МВО СРСР. Університету надіслано тільки одну програму з теорії і практики радянської преси. З спецкурсів кафедри журналістики розроблено й розробляються проекти. На відділенні журналістики було прочитано не два спецкурси, як зазначено в статті, а чотири й ще два спецкурси читаються: “Питання партійного життя в газеті” (Окороков), “Техніка преси” (Кулагін), “З публіцистики” (Шлапак), “Нарис” (Кобилецький), “Питання економіки в газеті” (Климов), “Історія книгодруку” (Петров). У статті зазначено, що Кобилецький протягом ряду років “... кажучи про нарис, жодним словом не згадував про нарис російський і братських народів”. Кобилецький працював на відділенні журналістики не “протягом року”, а тільки протягом 12 годин, наприкінці минулого року прочитав невеликий спецкурс “Нарис”. У поточному навчальному році Кобилецький взагалі не працює на відділенні журналістики. Далі, в статті йдеться про те, що “в університеті вперто не бажають допускати до викладання журналістам досвідчених робітників преси”. Це теж не відповідає дійсності, тому що університет робив і робить все від нього залежне, аби забезпечити відділення журналістики кваліфікованими спеціалістами. Справа в тому, що відділення, організоване за наказом МВО СРСР в 1947 р., не мало для цього спеціальної навчально-виробничої бази та викладацьких кадрів з профілюючих дисциплін. Від часу організації відділення керівництво університету вжило ряд заходів щодо забезпечення нормальних умов для підготовки висококваліфікованих працівників радянської преси: складено навчальні плани; для читання неспеціальних дисциплін запрошено кваліфікованих кадрів університету. Не маючи кадрів, що забезпечують викладання спеціальних дисциплін (теорія і практика радянської преси, історія журналістики, історична критика та ін.), університет вживав заходів до залучення на викладацьку роботу кваліфікованих працівників преси – Паламарчука, Прожогіна, Рубана, Климова та ін.

Клопотання ректорату про переведення згаданих осіб на основну роботу в університет або про залучення їх до читання спецкурсів минулого року не дали належних результатів. Тільки в поточному навчальному році почали читати курси й спецкурси Прожогін і Климов. В умовах, що склалися, університет був змушений забезпечити викладання спеціальних дисциплін викладацькими кадрами, що розробляли окремі курси й спецкурси. З тих же причин ректорат доручив керувати відділенням журналістики доценту, кандидату історичних наук, секретарю партбюро факультету, Зозулі. Набір студентів на відділення журналістики здійснювався на основі загального положення про приймання до вищих навчальних закладів. Набір же аспірантів на кафедру журналістики проводився за рекомендацією кафедри з послідовним затвердженням кандидатур на вченій раді факультету. Так, в аспірантуру прийнято працівників ЗМІ, що мають вже чималий досвід газетної роботи, Шлапака, Млинченка, Гергеля, Кокти і Федченка. Їх підготовкою керують досвідчені працівники радянської преси Прожогін і Рубан. Про вади в роботі відділення журналістики, зазначені в газеті "Правда", порушувалося питання газетою "За радянські кадри" 28 лютого 1951 р. і в зв'язку з цим було вжито заходів щодо поліпшення його роботи. Для підготовки висококваліфікованих кадрів журналістів потрібно:

1. Доручити чл. ВКП(б) т. О. К. Кошику підняти клопотання перед МВО СРСР про виділення додаткової штатної одиниці заступника декана філологічного факультету по відділу журналістики і призначити на цю посаду висококваліфікованого спеціаліста, а також затвердити спеціального керівника виробничої практики студентів за прикладом відділів журналістики МДУ і ЛДУ. Поставити питання перед МВО про складання програми з профілюючих дисциплін для викладачів і студентів відділу журналістики.

2. Просити ЦК КП(б)У дозволити завідувачу кафедри теорії і практики радянської преси т. Прожогіну перейти на постійну і основну роботу в університет, а також направити для роботи на відділ журналістики т. Карпова.

3. Зобов'язати членів партії тт. Стаховського і Стрельського негайно приступити та закінчити обладнання кабінету журналістики до 1.01.1952 р. за зразком такого ж кабінету у ВПШ при ЦК КП(б)У.

4. Просити відділ науки і вузів ЦК КП(б)У допомогти університету використати на ро-

боті у відділі журналістики видатних журналістів, письменників та практичних робітників преси.

5. Доручити членам ВКП(б) тт. Стрельському, Маринину, Поліщуку, Марисовій до 10.11.1951 р. глибоко та всебічно перевірити роботу відділу журналістики та представити парткому пропозиції по покращенню роботи відділу" [6, оп. 4, спр. 5, с. 193–196].

Згідно зі штатним розкладом, кафедра теорії і практики радянської преси на 1951–1952 навчальний рік розпочала в такому складі:

1. Зав. кафедри – В. Прожогін, канд. філол. наук, стаж до 5 р.

2. Викладач – Б. Іванов, 0,5 ставки.

3. Доцент – В. Рубан, канд. філол. наук, 0,5 ставки (сумісник), стаж 10 р.

4. Викладач – Д. Шлапак, 0,5 ставки

[1, спр. 124, наказ № 503-а, с. 100–101].

Протягом усього року в складі кафедри відбувались кадрові зміни. В. Прожогіна 15 вересня 1951 р. призначено на посаду завідувача кафедри та старшого викладача кафедри теорії і практики радянської преси з відповідною оплатою [1, спр. 126, наказ № 556, с. 22; наказ № 594, с. 119]. Після вищезгаданої критики роботи відділення журналістики ректорат звернувся до секретаря ЦК КП(б)У Л. Мельникова з листом, де виклав проблеми з укомплектуванням штату кафедри теорії та практики радянської преси. У листі йшлося про те, що кафедра складається з п'яти осіб, які в КДУ працюють за сумісництвом. Завідувач кафедри В. Прожогін, який перебуває на штатній посаді в університеті, є штатним працівником ВПШ при ЦК КП(б)У, що не дає йому можливості належним чином керувати підготовкою журналістів в університеті. Ректор клопотав про переведення В. Є. Прожогіна на постійну роботу в КДУ, плануючи доручити йому, поряд із завідуванням кафедрою, керівництво відділенням журналістики. Водночас ректорат і партком КДУ направили особову справу В. Прожогіна секретареві Київського обкому КП(б)У для розгляду її на засіданні бюро і затвердження його кандидатури на посаді завідувача кафедри [2, спр. 35/1978, с. 16, 18]. Вирішення цього питання розтягнулося у часі на рік, але позитивно так і не було вирішено. Інші зміни:

- П. Федченка звільнили з посади старшого лаборанта з 1 лютого 1952 р. [2, спр. 138, наказ № 72, с. 20].

- М. Климова призначили на посаду викладача кафедри 15 вересня 1951 р. [2, спр. 126, наказ № 594, с. 118], а в грудні цього року пе-

ревели на посаду старшого викладача кафедри на 0,5 ставки [2, спр.128, наказ № 696, с. 60].

М. Карпова перевели на посаду старшого викладача кафедри з грудня 1951 р. [2, спр. 128, наказ № 696, с. 60].

М. Канюку призначено на посаду лаборанта кафедри з 20 лютого 1952 р. [2, спр. 140, наказ № 233, с. 3].

А закінчувала рік кафедра в такому складі, згідно з графіком відпусток:

1. В. Прожогін – зав. кафедри.
2. В. Рубан – доцент.
3. М. Климов – викладач.
4. М. Карпов – викладач.
5. І. Прокопенко – доцент.
6. Б. Іванов – доцент.

[1, спр. 141, наказ № 405, с. 201].

На перший курс відділення журналістики було зараховано 31 особу [1, спр. 125, наказ № 505-а, с. 28–31].

Нарешті були введені в експлуатацію додаткові площі. Тому умови для навчання студентів та роботи лабораторій і кафедр в університеті поліпшилися. З'явилися нові технічні можливості, зроблено перші кроки в обладнанні двох аудиторій для "кінофікації навчального процесу". Але за повоєнний час кількість факультетів зросла від 9 до 12, розгорнули діяльність кілька інститутів, кількість студентів і викладачів збільшилась. Університет вимагав адекватного розширення й поліпшення умов. На VII партконференції університету наприкінці червня – на початку липня 1952 р. ректор звернувся до вищого партійного і державного керівництва республіки, що брало участь в її роботі: "... це приміщення ніким не прийнято і не добудовано. Воно тільки в рішеннях міськкому по доповіді т. Давидова вважається закінченим і введеним в експлуатацію. Насправді, воно не введено в експлуатацію і ніким не прийнято". Ректор був змушений звернутися до Маленкова, який вплинув на Міністерство: "Я прошу, щоб міськком партії, обком і ЦК допомогли нам в цьому році ввести це приміщення в строй. Це життєво необхідно, ми задихаємось" [6, оп. 4, спр. 42, с. 127].

Цього року вперше за повоєнний час філологічний факультет розпочав навчання в другу зміну. На факультеті, який до цього працював у дуже важких умовах, обіцяли створити нові кабінети, щоправда, кабінет журналістики серед них не фігурував, і навіть приміщення для нього не було виділено. Тому В. Прожогін радив і не обіцяти, що кабінет скоро запрацює, а для вирішення проблеми

рекомендував керівництву КДУ просити Міністерство і ЦК КП(б)У прирівняти кафедру журналістики до кафедр соціально-економічних наук.

Питання забезпечення студентів гуртожитком було вирішено частково: з 2200 студентів лише 1500 набули цього права, 600 – розмістили на "кутках", решта – у Боярці [6, оп. 4, спр. 5, с. 1–2, 107–111, 193].

До навчального плану, посилаючись на наказ МВО СРСР за № 1635, ректор КДУ наказав увести факультативний курс "Учбова та наукова кінематографія" з практичними заняттями з фотографії в обсязі (для філологічного факультету) 40 год. теоретичного курсу і 110 год. практичних. Цей курс доручено читати В. Смородіну [1, спр. 125, наказ № 515, с. 57].

Перед зимовою сесією було запроваджено нове положення, згідно з яким ті студенти, що не склали заліків, не будуть допущені до екзаменів.

На зимову сесію було встановлено такий перелік іспитових та залікових дисциплін: [1, спр. 128, наказ № 692, с. 47–48].

За результатами зимової сесії філологічний факультет посів друге місце в університеті. Всі комуністи склали сесію на "4" і "5" [6, оп. 4, спр. 16, с. 197].

На підставі результатів зимової сесії студентам, які успішно склали (на "4" і "5") екзамени, ректор наказав призначити стипендію:

- 1 курс – 30 студентів, із них 14 відмінників.
 - 2 курс – 28 студентів, із них 8 відмінників.
 - 3 курс – 27 студентів, із них 11 відмінників.
 - 4 курс – 26 студентів, із них 23 відмінники.
 - 5 курс – 76 студентів, із них 52 відмінники.
- [1, спр. 137, наказ № 46, с. 212–217].

Безумовний позитив цих навчальних років – курс лекцій з історії України для журналістів на другому курсі. На жаль, він був викреслений наступного року, знання історії рідної держави не було затребуване суспільством, навіть заважало обраному владою політичному курсу, з усіма негативними наслідками для суспільства.

Проте керівництво факультету більше переймалося улюбленим заняттям тієї доби – полюванням на політичних відьом. Після викриття групи "буржуазних націоналістів" на чолі з Кобилецьким пошуки і викорінення ідеологічних збочень в українській літературі серед науковців філологічного факультету не припинялися. Перегляд дисертацій, статей, виступів, лекцій останніх років дозволяв парткому виявляти ідеологічні помилки

	Іспити	Заліки
Перший курс	Вступ до літературознавства	Основи марксизму-ленінізму
	Антична література	Іноземна мова
	Фольклор Логіка	Сучасна українська мова Фізкультура Сучасна російська мова Військова підготовка
Другий курс	Іноземна мова	Основи марксизму-ленінізму
	Історія СРСР	Сучасна російська мова
	Сучасна українська література	Теорія і практика радянської преси
	Історія російської літератури	Фізкультура
	Історія України	Спецпідготовка
	Психологія	Військова підготовка
Третій курс	Сучасна російська мова	Політекономія
	Сучасна українська мова	Іноземна мова
	Історія української літератури	Фоторепортаж
	Теорія і практика радянської преси	Спецпідготовка
		Військова підготовка
		Історія російської літератури Стилістика російської мови
Четвертий курс	Політекономія	Історія журналістики
	Історія російської літератури	Теорія і практика радянської преси
	Діамат	Спецкурси
		Військова підготовка
П'ятий курс	Історія журналістики	Марксистсько-ленінська естетика
	Історія філософії	Спецкурси
	Теорія і практика радянської преси	

"націоналістичного характеру". Чимало цьому сприяли доноси, які широко практикувалися в суспільстві, серед наукової інтелігенції, студентства. Союзна і республіканська преса часто ініціювала ці кампанії й брала в них активну участь.

Так, стаття газети "Правда України" вказувала на "націоналістичні помилки" в лекції доцента М. Морфієвича "Життя і творчість Ю. Федьковича". Аналізуючи вплив культури інших народів на творчість Федьковича, Морфієвич проігнорував ідейні зв'язки з культурою слов'янських народів і, в першу чергу, з російською культурою. Газета нагадувала, що на ці помилки авторів вже вказувалось 1948 р., а декан і секретар партбюро тоді неправильно реагували на викриті помилки в

дисертації Морфієвича, які не були обговорені на партзборах і піддані більшовицькій критиці. Тому Морфієвич "непартійно" реагував на критику і вперто кваліфікував її як "особисте ставлення". Після виступу газети 1 серпня 1951 р. партійна організація факультету ніяк не відреагувала на помилки Морфієвича в дисертації, ні на його "націоналістичні виходки", ні на непартійне реагування на критику його помилок, який наголосив, що "... у нас тут вважають, що той, хто читає лекції українською мовою – націоналіст". Керівництво факультету було звинувачено в "замазуванні політичних помилок", а для цього "потрібно або їх не бачити, або поділяти". "Чим, як не перекладом на прозу націоналістичного вірша "Любіть Україну" Союзи є "Люблю Буковину" Морфієвича?" На ці звинувачення Морфієвич відповів "непартійними" заявами про те, що його "цькують" і "виживають як українця". Він заявив: "...люблю свою Батьківщину, Радянську Батьківщину, нашу соціалістичну Батьківщину, бо другу не уявляю собі. Я відійшов від тієї, де мене експлуатували, де мені не давали вчитися на рідній мові, розмовляти рідною мовою. ... тільки партія і особисто т. Сталін звільнили нашу Батьківщину і возз'єднали її в єдиній Великій Радянській Державі. Я за це повинен бути вдячним до самого останнього подиху свого життя. Тому не може бути сумніву, що коли я говорю про Батьківщину, то у мене не може бути думки про іншу Батьківщину" [6, оп. 4, спр. 43, с. 95–130; спр. 49, с. 12–15].

Наочний приклад того, що чекало тоді людини, яка ризикнула викладати рідною мовою.

Партком фіксував також "погані настрої" та "нездорові моменти" на деяких факультетах серед студентів, а навесні 1952 р. на відділенні журналістики була виявлена "організація" під головуванням Григор'янца у складі восьми студентів. "Це по суті аполітична група, яка протиставить себе комсомольській, партійній, профспілковій організаціям". Партком розцінив це явище як "поганий симптом" і висловлював жаль, що не знав цього раніше. "А ці люди займаються на відділі журналістики, де студенти повинні особливо сильно відбиратись". На інших факультетах органи КДБ теж виявляли підозрілих і "брали" їх. Такі випадки, на думку парткому, свідчили про те, що комуністи втратили пильність і недостатньо займаються виховною роботою. "Треба ретельно вивчити кожного студента, запобігти появі елементів морального розкладу,

порушення дисципліни", а для цього необхідно "притягти всіх викладачів до виховної роботи". Для зміцнення керівництва в черговий раз поміняли декана факультету. Ним став тепер А. Іщук [6, оп. 4, спр. 50, с. 15–16].

У квітні 1952 р. відбулась IX студентська наукова конференція, присвячена великим сталінським будовам комунізму, на якій було заслухано понад 200 доповідей, 61 з них була відзначена наказом ректора і премійована. З'явився друком XI збірник наукових студентських праць і підготовлено XII збірник [6, оп. 4, спр. 42, с. 226].

На весняну сесію 1951–1952 навчального року було встановлено такий перелік іспитових і залікових дисциплін: [1, спр. 141, наказ № 329, с. 19–20].

За результатами цієї сесії наказом ректора на наступні курси з призначенням стипендій були переведені: на 2 курс – 36 студентів, із них 12 відмінників; на 3 курс – 25 студентів, із них 10 відмінників і 3 без стипендії; на 4 курс – 28 студентів, із них 9 відмінників і 2 без стипендії; на 5 курс – 26 студентів, із них 21 відмінник [1, спр. 143, наказ № 520, с. 70–73].

На державні іспити для всіх відділень філологічного факультету і відділення журналістики, згідно з навчальними планами, наказом ректора виносились такі дисципліни.

Для всіх відділень філологічного факультету:

1. Основи марксизму-ленінізму.
2. Захист дипломної роботи.

Для відділення журналістики ще один іспит:

3. Журналістика (історія російської журналістики, історія більшовицької преси, теорія і практика радянської преси згідно з спецпрограмою) [1, спр. 140, наказ № 255, с. 46; спр. 159, наказ № 319, с. 4–5].

Допущено до складання державних іспитів та захисту дипломних робіт по відділенню журналістики наказом ректора 78 студентів (12 не допущено через борги) [1, спр. 141, наказ № 330, с. 55–57, 61].

Для першого випуску студентів відділення журналістики в 1952 р. було розроблено тематику дипломних робіт:

1. Белинский – обличитель буржуазного Запада (руководитель – А. Назаревский).
2. Горький-публицист в борьбе с фашизмом (руководитель – Г. Чернуха).
3. Публицистика Леонова.
4. И. Эренбург-публицист в борьбе за мир (руководитель – И. Пятаков).
5. Публицистика А. Толстого в годы Великой Отечественной войны.

	Іспити	Заліки
Перший курс	Основи марксизму-ленінізму Вступ до мовознавства Сучасна російська мова Економічна і політична географія	Іноземна мова Сучасна українська мова Вступ до літературознавства Історія російської літератури
	Військова підготовка	Фізкультура Спецпідготовка Іноземна мова
Другий курс	Основи марксизму-ленінізму Зарубіжна література	Теорія і практика радянської преси Стилістика Фізкультура
	Військова підготовка	Стенографія Старослов'янська мова
Третій курс	Політекономія	Історія російської мови
	Іноземна мова	Історія української літератури
	Історія російської літератури	Основи держави і права
	Військова підготовка	Історія журналістики Фоторепортаж Спецкурси Зарубіжна література
Четвертий курс	Істмат	Теорія і практика радянської преси
	Історія російської літератури	Основи організації промисловості сільського господарства
	Історія української літератури	
	Історія журналістики Історія більшовицької преси Військова підготовка	

6. Короленко-публицист.

7. Горький-публицист в борьбе с империалистической реакцией.

8. Горький-публицист в борьбе за мир (руководитель – А. Мацай).

9. Роль и место "Полярной звезды" в пропаганде и развитии идей декабристов (руководитель – В. И. Маслов).

10. Художественная публицистика окон "Роста" (руководитель – И. Заславский).

11. Империалистическая Америка перед судом Маяковского (очерки, выступления) (руководитель – В. Капустин).

12. Назим Хикмет – публицист.

13. Юлиус Фучек – публицист. (руководитель – А. Илличевский).

14. Нариси Минка (руководитель – Ю. Бурляй).

15. Публицистика Я. Галана.

16. Нариси Волошина.

17. Критика, бібліографія і публіцистика журналу "Дніпро".
 18. Відділ критики, бібліографії та публіцистики журналу "Вітчизна". (керівник – Ф. Шолом).
 19. Нариси Ванди Василевської (керівник – А. Дьяченко).
 20. Леся Українка як публіцист (керівник – Б. Гур'єв).
 21. Огляд журналу "Перець" за рік.
 22. Публіцистика Ю. Смолича.
 23. Нариси в українській радянській пресі.
 24. Фронтowa газета "За честь батьківщини".
 25. Роль печати в пропаганді великих строек комунізму ("Правда") (руководитель – В. Прожогин).
 26. Критика и библиография в печати, как средство коммунистического воспитания масс.
 27. Публицистика Горького периода первой русской революции 1905 года.
 28. Горький в "Нижегородском листке" и "Одесских новостях" і.
 29. Публицист-большевик Воровский.
 30. Добролюбов в "Свистке".
 31. Ранняя революционная публицистика Горького.
 32. "Правда" в борьбе с враждебной идеологией в науке, литературе, искусстве (1946–1951) (руководитель – В. Рубан).
 33. М. И. Калинин – выдающийся большевистский публицист.
 34. Роль печати в борьбе за мир ("Литературная газета").
 35. Советский военный очерк периода Великой Отечественной войны.
 36. Обзор печати ("Правда" за 1951 год).
 37. Роль печати в пропаганде великих строек коммунизма (руководитель – Н. Карпов).
 38. Сталин о рабковском движении.
 39. Сталин – руководитель и организатор большевистской печати в Закавказье.
 40. В. И. Ленин – организатор и редактор "Искры".
 41. Легальная большевистская газета "Звезда".
 42. В. И. Ленин и Сталин – организаторы и руководители "Правды" (1912–1914) (руководитель – М. Климов).
 43. Советская печать в борьбе за реализацию сталинского плана преобразования природы.
 44. Роль печати в развитии социалистического соревнования в послевоенный период ("Правда", "Труд").
 45. Донбасс и стройки коммунизма (обзор газет).
 46. Передовые Ленина в "Искре" – новый тип передовых.
 47. "Солдатская правда" – массовая солдатская большевистская газета.
 48. Некрасов как журналист и редактор (руководитель – Б. Иванов).
 49. Маяковский – газетчик.
 50. Маяковский – публицист.
 51. Бабушкин – первый рабкор большевистской печати (руководитель – С. О. Петров).
 52. Роль советской печати в воспитании советского патриотизма (руководитель – Г. Калюжный).
 53. Газета "За Радянську Україну".
 54. Информация в советской печати как агитация фактами.
 55. Сталин – редактор и организатор "Брдзоль" [4, спр. 311, с. 9–14].
- До керівництва першими дипломними роботами по відділенню журналістики, крім викладачів кафедри, як бачимо з наведеного документа, були залучені співробітники філологічного факультету (з кафедр російської та української літератури): О. Назаревський, Г. Чернуха, І. П'ятаков, А. Мацай, В. Маслов, І. Заславський, В. Капустін, Ю. Бурляй, Ф. Шолом, Б. Гур'єв.
- Для приймання державних іспитів по відділенню журналістики було створено й затверджено комісію у складі: голова – О. Маркевич, члени комісії – В. Прожогін, М. Карпов, В. Рубан, А. Мартиненко, І. Прокопенко. Державна комісія у своєму звіті зазначила хороший рівень відповідей студентів відділення журналістики [4, спр. 308, с. 166; 6, оп. 4, спр. 64, с. 66].
- Улітку 1952 р. відбувся перший випуск студентів відділення журналістики. На підставі протоколів державної екзаменаційної комісії, які свідчили про закінчення повного курсу теоретичного й практичного навчання, складання державних іспитів, захист дипломних робіт, ректор наказав видати державні дипломи (спеціальність: журналістика, кваліфікація спеціаліста: літературний працівник газети) – 78 журналістам, із них – 19 з відзнакою [1, спр. 143, наказ № 526, с. 130–132].
- З першого випуску відділення журналістики було рекомендовано до аспірантури Є. Бондаря – майбутнього декана факультету журналістики [3, Асп., № 426] або (див. Додаток I/3) та П. Іванова [3, Асп., № 27; 6, оп. 4, спр. 52, с. 42] або (див. Додаток I/7) [1, спр. 143, наказ № 542, с. 185].
- У листопаді 1951 р. закінчили навчання в аспірантурі по кафедрі теорії і практики

радянської преси А. Огороков, Б. Іванов і П. Федченко. Двоє останніх були рекомендовані для роботи в Київському університеті [4, спр. 308, с. 41; 1, спр. 126, наказ № 547, с. 1]. Водночас до аспірантури було зараховано Е. Блажко [3, Асп., № 307] або (див. Додаток I/2), М. Кагановича [3, Асп., № 9] або (див. Додаток I/8), Д. Міщенко [3, Асп., № 489] або (див. Додаток I/12). [1, спр.127, наказ № 627, с. 27].

У фондах Державного архіву м. Києва зберігається документ, який містить інформацію про аспірантів, тематику їхніх кандидатських дисертацій та відомості про їх виконання на 1951 р., громадські доручення аспірантів [4, спр. 314, с. 3–22]. Відповідно до нього:

1. Іван Герасимович Гергель. 1. X. 1950. Тема: "Районна газета" (газета Шполянського району. – "Роль районної газети в боротьбі за врожай"). Керівник гуртка критики і бібліографії. Науковий керівник дисертації – доцент В. Рубан [3, Асп., № 128] або (див. додаток I/4).

2. Олександр Іларіонович Бандура. 1. XI. 1949. Тема: "Очерк о великих стройках коммунизма в советской литературе". Науковий керівник – доцент Ю. Кобилецький [2, 3/1953; 3, Асп., № 88] або (див. додаток I/1).

3. Борис Олександрович Іванов. 1. XI. 1949. Тема: "Журнально-публицистическая деятельность В. Маяковского" Науковий керівник – доцент Ю. Кобилецький [2, 15/1952; 3, Асп., № 20] або (див. додаток I/6).

4. Павло Максимович Федченко. 1. XI. 1949. Тема: "Исторический образ украинской советской литературы и журналистики". Науковий керівник – доцент Ю. Кобилецький [2, 101/1988; 3, Асп., № 80] або (див. додаток I/19).

5. Дмитро Якович Шлапак. 1. XI. 1949. Тема: "Украинская советская публицистика в годы Великой Отечественной войны". (Д. Шлапак в цей час працював за сумісництвом відповідальним редактором газети "Вечірній Київ"). Науковий керівник – доцент Ю. Кобилецький [3, Асп., № 211] або (див. додаток I/21).

6. Михайло Данилович Кокта. 1. X. 1950. Тема: "Белинский и русская журналистика 40-х гг. XIX ст.". Науковий керівник – доцент В. Рубан [3, Асп., № 531] або (див. додаток I/11).

7. Кузьма Матвійович Млинченко. 1. X. 1950. Тема: "Воровский – большевик, публицист и литературный критик" (Згодом тема була замінена на іншу: "Письменник Я. Галан в боротьбі проти імперіалістичної реакції"). Науковий керівник – доцент Ю. Кобилецький. (В цьому ж документі наведено ще один варіант теми: "Большевистская печать Украины в борьбе за перестройку партийной

работы на селе в свете новых задач послевоенного развития (1945–1950)" [2, 67/1987; 3, Асп., № 496] або (див. додаток I/13).

8. Михайло Аронович Каганович. 1. XI. 1951. Теми нема. Науковий керівник – доцент В. Прожогін [3, Асп., № 9] або (див. додаток I/8).

9. Елеонора Онисимівна Блажко. 1. XI. 1951. Теми нема. Науковий керівник – доцент В. Прожогін. Партильне доручення – керівник гуртка критики і рецензії [3, Асп., № 307] або (див. додаток I/2).

10. Дмитро Олексійович Міщенко. 1. XI. 1951. Теми нема. Науковий керівник – доцент Ю. Кобилецький [3, Асп., № 489] або (див. додаток I/12).

11. Андрій Захарович Огороков. 1. XI. 1949. Тема: "Укрепление сельского райкома партии и роль печати (Из опыта ЦК КП(б)У по перестройке сельских райкомов в свете новых требований послевоенного развития)". Науковий керівник – доцент А. Чеканюк [3, Асп., № 38] або (див. додаток I/15).

На с. 12–13 містяться чорнові нотатки про хід виконання планів аспірантами, які обрали журналістські теми і роботою яких керували доценти В. Прожогін і В. Рубан. Зазначено, що триває створення кафедри, працює кабінет журналістики. Але є ще багато вад: немає перспектив зі складання кандидатських іспитів і аспіранти не знають, що їм здавати; теми ще остаточно не визначено й не затверджено; немає програм спецкурсів і літератур до них. Із цих нотаток важко зрозуміти стан складання кандидатських іспитів і підготовки робіт аспірантами. Зазначено, що всі аспіранти відвідують лекції В. Є. Прожогіна з історії російської журналістики, проходять не лише лекційну практику, а й виробничу.

Про роботу кафедри з аспірантами та налагодження контролю за виконанням ними планів свідчить атестація аспірантів М. Кокти, Е. Блажко, К. Млинченка, проведена в 1951–1952 навчальному році [4, спр. 308, с. 214], наказ про відрухування Д. Шлапака з аспірантури за невиконання індивідуального плану [1, спр. 143, наказ № 536, с. 166].

Ректорат університету, виправляючи становище на відділенні журналістики після постанови секретаріату ЦК КП(б)У "Про підготовку кадрів журналістики на Україні" від 11 грудня 1951 р., за згодою Київського обкому КП(б)У залучило до керівництва практикою студентів за спеціалізацією "спеціаліста газетної справи" І. Прокопенка. Щодо інших заходів, то новий декан філологічного факультету Іщук зауважив, що на спільних нарадах викладачів

Харківського та Київського університетів висунули багато пропозицій, найпривабливішими з яких були: утворити окремий факультет журналістики, змінити програми та ін. А доти деканат розробив цілу низку заходів з метою наведення порядку, серед них: вирішити кадрові питання включно із завідувачем кафедри; переглянути контингент студентів 1 і 2 курсів відділення журналістики для виявлення людей нездібних до газетної справи та переведення їх на інші відділення або відрахування; організувати стенографування лекцій спеціальних дисциплін для перевірки їх якості; порушити питання перед ректоратом і парткомом щодо необхідності призначення заступника декана по відділенню журналістики; розгорнути науководослідну роботу на кафедрі журналістики і доручити їй організувати наукові студентські гуртки, виділивши для них керівників; добитися прикріплення аспірантів кафедри до висококваліфікованих працівників Москви та Ленінграда; розгорнути роботу кабінету журналістики, укомплектувавши його необхідною літературою, періодикою. Отже, з цього переліку лише окремі позиції були під силу факультету. Що ж до кабінету журналістики, то зауважимо, що жодна з 13 кафедр філологічного факультету не мала свого кабінету і тільки останнім часом було розпочато організаційну роботу зі створення трьох кабінетів: мови, літератури і журналістики [6, оп. 4, спр. 63, с. 24; спр. 64, с. 5–10].

Незважаючи на кілька ухвалених партійних рішень щодо відділення журналістики та доволі активне обговорювання цієї проблеми на різних рівнях, протягом року результати були скромні. Партійний актив відділення дав свої висновки: основним недоліком було названо погано налагоджений навчальний процес; неретельний відбір студентів, що головним чином впливає на дисципліну й успішність; суто формальне існування кафедри; не читаються спецкурси; виробнича практика через відсутність керівників не проводиться; не забезпечене належне керівництво аспірантами; наукова робота на відділенні не ведеться. Оскільки влітку 1952 р. стало відомо, що факультет журналістики в наступному навчальному році відкритий не буде, то комуністи вимагали хоча б часткового виконання ухвалених раніше рішень і створення та укомплектування кафедри теорії і практики радянської преси, яка б очолила роботу відділення [6, оп. 4, спр. 63, с. 41–59].

Виробничу практику студентів вдалося організувати завдяки старшому викладачеві

І. Прокопенку, який був призначений керувати нею. Студенти 3 курсу були відряджені в редакції газет Києва, Чернігова, Ізмаїла, Одеси, Луцька, Херсона, Ворошиловграда на період 20 червня–20 липня 1952 р. [1, спр. 142, наказ № 468, с. 117].

1. Бакланов В. – в ред. газети "Вечірній Київ" (Київ).
2. Валько І.
3. Урбанська Н. – в ред. газети "Сталинское плем'я" (Київ).
4. Каба Векаб.
5. Погорелов М. – в ред. газети "Молодь України" (Київ).
6. Негода М. – в ред. газети "Київська правда" (Київ).
7. Острик М.
8. Кузнецов В.
9. Маркевич М. – в ред. газети "Радянський спорт" (Київ).
10. Даниленко О. – в ред. газети "Деснянська правда" (Чернігів).
11. Глушко В.
12. Воложенінов О. – в ред. газети "Придунайская правда" (Ізмаїл).
13. Яценко П.
14. Дакненко Л.
15. Лесная А. – в ред. газети "Большевистское знамя" (Одеса).
16. Грибоедова Г.
17. Жданова Ж.
18. Калиновський Ю. – в ред. газети "Чорноморська комуна" (Одеса).
19. Сорока Б.
20. Набока В.
21. Кравченко Є. – в ред. газети "Радянська Волинь" (Луцьк).
22. Мартинов П.
23. Лігостов В. – в ред. газети "Надніпровська правда" (Херсон).
24. Костюченко П.
25. Коваль І.
26. Григор'янц Е.
27. Мотлях П. – в ред. газети "Ворошиловградська правда" (Ворошиловград).
28. Шибик М. – в ред. газети "Червоний прапор" (Ворошиловград).

Студенти четвертого курсу виробничу практику проходили в редакціях газет Сталіного, Запоріжжя, Дніпропетровська, Хуста, Львова, Києва під керівництвом старшого викладача І. Прокопенка [1, спр. 143, наказ № 524, с. 116; наказ № 573, с. 231].

Вже за традицією журналісти брали активну участь у спортивних змаганнях. Після злиття добровільних військових товариств в

одне – ДТСААФ – робота на відділенні поліпшилась. Цьому сприяла й діяльність спортивного товариства ДСО "Наука", яке очолював студент відділення журналістики та старший лаборант кафедри М. Канюка. Журналісти, на відміну від інших студентів, приділяли спорту належну увагу і брали участь у роботі гуртків, особливо популярними були стрілецький та автомобільний, які відвідували 50 осіб. Вони традиційно утримували першість у підготовці значківців ГПО I і II ступенів [6, оп. 4, спр. 16, с. 223, 226]. У листопаді в змаганнях з гандболу жіноча команда КДУ виграла перше місце й звання чемпіона вишів 1951 р. З цієї нагоди ректором було оголошено подяку, в тому числі студентці четвертого курсу відділення журналістики Г. Поліщук [1, спр. 127, наказ № 676, с. 133]. У грудні цього ж року за успіхи в змаганнях з волейболу на честь сталінської конституції учасницям жіночої команди КДУ, в тому числі журналісткам Поліщук (капітан команди) і Зозулі, ректор оголосив подяку [1, спр. 128, наказ № 698, с. 66]. Під час зимових канікул у всесоюзних змаганнях студентів з різних видів спорту знову відзначено студентку четвертого курсу Поліщук за участь у змаганнях з волейболу [1, спр. 137, наказ № 44, с. 80]. За підсумками 1951 р. спортивний колектив університету став одним з провідних колективів вишів СРСР і посів перше місце в Україні, за що був нагороджений червоним прапором комітету у справах вищої школи і комітету у справах фізкультури та спорту [6, оп. 4, спр. 1, с. 141]. Весною 1952 р. з нагоди участі КДУ в соціалістичному змаганні вищих навчальних закладів УРСР за кращу організацію спортивно-масової роботи в 1951 р. ректор відзначив найкращих студентів, серед них М. Канюка [1, спр. 140, наказ № 276-а, с. 85]. Двадцять студентів-журналістів у складі зведеної колони 400 спортсменів КДУ брали участь у спортивному параді фізкультурників Києва з нагоди 1 Травня [1, спр. 140, наказ № 289, с. 106]. Спортивне свято університету, присвячене боротьбі радянської молоді за мир, пройшло за активної участі журналістів. До оргкомітету входив М. Канюка, який на той час виконував ще й обов'язки заступника відповідального редактора багатотиражної газети КДУ "За радянські кадри" [Там само, спр. 140, наказ № 298, с. 119].

Правляча партія вимагала посилення фізкультурної роботи серед студентів, прагнучи, щоб кожний першокурсник займався спортом

мінімум 4 години на тиждень. Університет не зміг забезпечити виконання цих вимог своїми силами і просив допомоги в будівництві баскетбольного та тенісного майданчиків, у створенні легкоатлетичного сектору в дворі головного корпусу, в обладнанні лижної бази на Чоколовці. Для провідних спортсменів-лижників планувалось створити лижну базу в Голосіїві, але для цього було необхідно повернути спортмайданчик на території АН УРСР, який до війни належав університету. Для широкого загалу були підготовлені ковзанки на Чоколівці та на майданчику АН УРСР.

Повноцінному використанню наявних можливостей заважало: у спортзалі не було електрики, не працював душ; бракувало коштів для оренди басейну та футбольного поля, зимового манежу. Спортзал у вихідні дні не працював, хоч керівництво університету вважало, що він має обов'язково працювати. Немає спортклубу та викладачів для проведення занять у позалекційний час, у спортзалі – брудно, темно, немає вентиляції, кватирок, задушно [6, оп. 4, спр. 5, с. 222–225].

Клуб університету з кожним роком розширював і вдосконалював свою роботу. Партія вважала, що клуби, будинки та палаци культури – важлива ділянка ідеологічної роботи, і вимагала підвищення їхньої ролі у великій справі комуністичного виховання трудящих. Тому в центрі уваги була лекційна пропаганда та художня самодіяльність. Кількість лекторіїв зросла (від двох у минулому 1951 році, 14 лекцій) до шести. Після лекцій практикувалася безкоштовна демонстрація ідейно витриманих кінофільмів. Працювали вісім гуртків художньої самодіяльності. Крім того, кожний факультет створював свої гуртки, що трохи послаблювало роботу клубних. Організовувалися кінофестивали. У вечірньому університеті музичної культури студенти, аспіранти і викладачі теж слухали лекції. В спеціально розробленому репертуарі клубу – нові радянські, народні та класичні пісні й танці, спортивні танці та ін. Правда, керівництво університету бідкалося, що не було танцю, в якому був би показаний процес праці, бракувало творів на теми виробничого характеру.

Але головні вади такі: не велась робота в студентських гуртожитках, погано поставлена лекційна робота, не проводяться обговорення кінофільмів, рідко відбуваються зустрічі з передовиками сільського господарства, стаханівцями, письменниками, недостатньо є начна агітація та пропаганда, немає гасел в університеті й гуртожитках. Партком вважав,

що клуб повинен працювати і в неділю, аби колектив університету міг культурно провести вихідний день. Клуб повинен вести роботу з підготовки тематичних концертів до визначних дат, традиційного новорічного балу, під час зимових канікул, розгортати масову самодіяльність тощо. Щомісячну тематику роботи клубу, кіно та лекторію треба було затверджувати в ректораті й парткомі. Протягом року планувалось провести п'ять тематичних кінофестивалів, присвячених керівній ролі партії, жінкам СРСР, молоді світу в боротьбі за мир, дружбі російського та українського народів та кольоровому радянському фільму [6, оп. 4, спр. 5, с. 202–205; спр. 82, с. 30–31].

Журналісти брали активну участь у художній самодіяльності університету. Весною 1952 р. у складі філологічного факультету, який посів друге місце, було відзначено журналістів: Смирнову, Лігостова, Ігомкіна, Грибоєдову, Коротєєва, а відповідального за культмасову роботу відділення журналістики Процакова нагороджено почесною грамотою та оголошено подяку [1, спр.141, наказ № 349, с. 87–91]. З нагоди 8 Березня 1952 р. за успіхи в навчанні відзначено й оголошено подяку журналісткам: В. Деркачук (другий курс), Н. Урванівській (третій курс), Р. Зайцевській (четвертий курс), С. Нарбут (п'ятий курс) [1, спр.139, наказ № 160, с. 57–61].

Питання трудової дисципліни для філологічного факультету завжди було актуальним і болючим, адже відділення журналістики в цьому плані відзначалось найбільшими порушеннями. Студентам відділення неодноразово оголошували догани з попередженнями, декани брали їх на особливий контроль [1, спр. 148, наказ № 955, с. 146–148]. Погано відвідували заняття з марксизму-ленінізму першокурсники, а п'ятикурсники здебільшого вже працювали в редакціях газет, що суттєво впливало як на відвідування, так і на навчання [6, оп. 4, спр. 16, с. 189]. Питання дисципліни неодноразово обговорювалось на засіданнях ченої ради факультету з констатацією "особливо поганого" стану справ з відвідування лекцій та несплати за навчання на відділенні журналістики [4, спр. 307, с. 216; 6, оп. 4, спр. 43, с. 274; спр. 64, с. 1]. Можливо, пропозиція ректора затвердити мінімум три дні на тиждень, вільних від громадської роботи, викладачам і студентам для самостійної роботи могла б поліпшити ситуацію. Але хоч це положення й було затверджено на початку навчального року, на практиці вже з перших днів перетворилось на порожній

папірець, незважаючи на те, що ректор неодноразово закликав повернутися до питання про регламентацію робочого дня з метою вивільнити максимальний час для самостійної творчої роботи [6, оп. 4, спр. 42, с. 122].

Побутові умови студентів, що проживали в гуртожитках, були жахливі. Аналізуючи стан і розробляючи заходи щодо поліпшення політвиховної роботи в студентських гуртожитках, парткомзасначив: на Чоколівці, де мешкало 850 студентів з п'яти факультетів, політвиховна робота зосереджена в основному в ленкімнаті. Там стояли аудиторні столи, шафи без скла, не було ламп. Гуртожитки чомусь опиняються поза сферою впливу культурно-виховних заходів. Комісія просила "притягти до читання лекцій професорсько-викладацький склад". Хоч газета і випускається, але паперу для цього немає. Раніше поверхи і кімнати були забезпечені агітаторами, а тепер фіксувалось послаблення роботи, оскільки агітатори в кімнатах відсутні, а є тільки на поверххах. Гуртожиток має поганий зовнішній вигляд. У вестибюлі є тільки один лозунг, а в гуртожитку всього шість портретів. Студенти самі миють підлоги в кімнатах, не вистачає графінів, склянок, віників. Немає крана для гарячої води, опалення, пральні. Обіцяли провести газ, але його немає й досі. Відсутня примусна. У гуртожитку немає телефону, в разі нещасного випадку доводиться бігти за один кілометр. Стінгазета "За лучший быт студентов" не вміщує матеріалів про життя студентів гуртожитку, редактор тут не буває. В ізолятор і примусну тимчасово поселили студентів країн народної демократії, яких невдовзі мали переселити в гуртожиток на вулиці Жертв революції, але цього і не зробили. Проведення урочистих заходів з нагоди 34-ї річниці Великого Жовтня обминуло гуртожиток, навіть не було лозунгів. Студенти ж гуртожитку на вулиці Жертв революції вважали гуртожиток на Чоколівці у порівнянні зі своїм кращим. У їхньому – велика перенаселеність, умови антисанітарні, бракує шаф, стільців і тумбочок. Їдальня мала, а черги великі. "Кричуще неподобство в санвузлах", вони не обладнані, немає кошиків для сміття, підлоги не миють, немає портретів ані в коридорах, ані в кімнатах. Але систематично проводяться наради старост, відбулась лекція, організовано передплату газет і журналів, навіть виникла ідея організувати радіовузол силами студентів фізичного факультету, які звернулись до парткому про підтримку. Була ще одна пропозиція – скоротити профілакторій.

Партком обмежився констатацією факту перевищення норм поселення студентів у гуртожитках майже вдвічі та проживання там професорсько-викладацького складу. Ідейно-виховну роботу вважав слабо поставленою, рекомендував організувати в ленінських кімнатах бібліотеки з конче потрібною літературою, творами класиків марксизму-ленінізму та філософськими працями; забезпечити всі кімнати портретами вождів і широко використати наочну агітацію. А головне – поліпшити культурно-виховну та ідейно-виховну роботу [6, оп. 4, спр. 5, с. 205–211].

Відбудова та постійний ремонт вимагали регулярного наведення порядку в корпусах та на території університету, що забезпечувалося силами студентів. Відділення журналістики теж брало участь у цих роботах, зокрема у триденному суботнику з прибирання внутрішнього двору головного корпусу університету [6, оп. 4, спр. 5, с. 200].

Формуючи радянські традиції і забезпечуючи колективний принцип виховання, новий ректор прагнув, аби весь колектив університету брав участь у демонстраціях. Готуючись до них, партком визначав порядок розміщення факультетів у загальноуніверситетській колоні та характер оформлення колон за допомогою плакатів, портретів, транспарантів, панно на розроблену тематику, що мало в цілому становили єдиний комплекс. Деякі факультети свої колони планували оформити творами Леніна-Сталіна і квітами. Всі студенти повинні були мати при собі студентські квитки. Безпосередньо напередодні події партком збирав партійний і комсомольський актив на інструктаж, де працівник "органів" (КДБ) робив доповідь про партійну і державну пильність. З нагоди радянських і більшовицьких свят готувався традиційний загальноуніверситетський вечір, окремо проводилися факультетські вечори, бесіди. На травневі свята практикувалися ще й колективні виїзди на природу – маївки [6, оп. 4, спр. 5, с. 213; спр. 44, с. 244; спр. 50, с. 26].

Готуючись до нового навчального року, ректор проаналізував становище із забезпечення університету кадрами і визнав його незадовільним. Такою ж була й ситуація з розміщенням у гуртожитках нового набору студентів. За наявності 1200 місць у гуртожитках

там на той час проживало 2024 особи. Університет був змушений визнати, що розмістити новий набір студентів за таких умов не зможе. Тим більше, що весною 1952 р. ректор наказав оголосити набір студентів на заочне відділення на 1952–1953 навчального року. Пропонувався єдиний вихід: просити т. Мельникова написати листа т. Маленкову з викладенням цього загрозливого становища та їхати з цим листом до Москви у відділ науки ЦК ВКП(б) [1, спр. 141, наказ № 364, с. 46; 6, оп. 4, спр. 44, с. 317–319].

Питання про гуртожитки ректор порушив на VII партконференції влітку 1952 р.: "Міськком партії і керівництво обласної організації явно недооцінює цього стану. ... ми змушені гостро ставити питання перед міністерством про оренду 2 шкіл для розміщення. Питання розміщення студентів стоїть дуже гостро, трагічно і я вважаю, що це питання переходить господарські рамки і набуває явно політичного забарвлення... На балансі гуртожиток на 1000 місць і фінансується університет виходячи з цих міркувань. ... Зараз в гуртожитку живе 2080 студентів, а фінансується 1000. Це означає, що 1 простина обслуговує 2 студентів. Цього року ми маємо прийняти 1600 чол. з усіх країв республіки, в першу чергу з периферії. Нехай не 1600, а 800 чол., це буде не 2000 на 1000 місць, а 3000. Листи в ЦК, до кабміну не допомагають" [6, оп. 4, спр. 42, с. 128].

1. *Канцелярія*. Накази ректора. – Архів Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка, ф. Р-1246, оп. 5.

2. *Особові справи професорсько-викладацького складу*. – Архів Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка, ф. Р-1246, оп. 4 Л.

3. *Особові справи аспірантів*. – Архів Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка, ф. Р-1246, оп. 4 Л.

4. *Документальні матеріали філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка*. – Державний архів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 21.

5. *Документальні матеріали факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка*. – Державний архів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 17.

6. *Документальні матеріали партійного комітету КДУ ім. Т. Г. Шевченка*. – Державний архів Київської області, Ф. П-158.

7. *Історія Київського університету* / відп. ред. О. З. Жмудський. – К., 1959.

Н а у к о в е в и д а н н я

Українське журналістикознавство

Щорічний науковий журнал

Випуск 11
2010 рік

Електронні версії видання:

<http://www.nbuv.gov.ua> (Наукова періодика України)

<http://www.journ.univ.kiev.ua> (Бібліотека: наукові періодичні видання)

Над випуском працювали:

Редактор *Ганна Дзюбенко*

Редактор англійських текстів *Світлана Вернигора*

Редактор російських текстів *Марина Слов'янова*

Коректор *Регіна Свінціцька*

Технічний дизайн *Оксани Красненко, Вікторії Дубовської*

Комп'ютерне редагування

та верстка *Євгеній Бабич, Олени Задорожної*

Технічний редактор *Вікторія Шевченко*

Художній редактор *Олена Поліщук*

Підписано до друку 16. 12. 2009 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times.
Друк трафаретний. Ум. друк. арк. 6,98.
Обл.-вид. арк. 8,0. Наклад 500 прим.

Підготовлено до друку навчально-видавничою
групою Інституту журналістики.
Надруковано в навчально-поліграфічній
лабораторії Інституту журналістики.

Адреса редакції: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1, Інститут журналістики, кімн. 103-а;
тел.: 481-45-48, факс: 483-09-81, e-mail: vydav_grup@ukr.net